

Лезги Газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чӀал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 41 (10998) жумья 15 – октябрь, 2021 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Дагъустандин регъбер хкяна

Дагъларин уьлкведин меркезда 14-октябрдин РД-дин Халкъдин Собранидин 7-сезерда хкянавай депутатрин къвед лагъай сессия кыле фена. Ам РД-дин Халкъдин Собранидин Председатель Заур Аскендерова ачухна.

Сессиядин кӀвалахда РФ-дин Президентдин Кеферпатан Кавказдин федеральный округда авай полномочный велик Юрий Чайкади, РФ-дин ФС-дин Федерациядин Советдин Председателдин сад лагъай заместитель Андрей Яцкина, РД-дин Къилин везифаяр вахтуналди таммарзавай Сергей Меликова, Федерациядин Советдин сенаторри, РФ-дин Госдумадин, РД-дин Халкъдин Собранидин депутатри, государстводин гьукумдин ва республикадин общественный организациондин великри иштиракна.

Рикел хкин, РФ-дин Президент Владимир Путина РД-дин Халкъдин Собранидиз Дагъустан Республикадин Къилин къуллугъдал хкягун патал пуд кас теклифнавай: РД-дин сечкийрин комиссиядин член Адулхаликов Самир Къасумович, РД-дин Халкъдин Собранидин Председателдин заместитель Давдиев Камил Мегамедович ва РД-дин Къилин везифаяр вахтуналди таммарзавай Меликов Сергей Алимович.

РД-дин сечкийрин комиссиядин член Адулхаликов Самира Дагъустан санлай велик тухуниз, экономикадин кар алай хилера хъсанвилехъ дегишвилер туниз талукъ вичин фикирар ачухарна.

Ада малумарайвал, алаатай йисара Дагъустан хуьрун майишатдин ва багъгъчивилини продукци гъасилунай кӀвенкӀвечи чкадал алайтани, хейлин хилерай донор тир. Ада гъисабзавайвал, кризис-

дай экъечӀун патал республикадин экономикадин тайин сектордиз инвестицияр желб авуна, транспортдин хел велик тухвана, регион инвестицияр къведай чкадиз элкӀурна ва кадрияр гъазурдай хусуи сиясат арадал гъана кӀанда.

РД-дин Халкъдин Собранидин Председателдин заместитель Давдиев Камил гражданвилини вири обществорихъ галаз кӀвалахунин важибувал къейдна. Ида гьукумдин кӀвалах ачухди ийида ва обществодин патай адаз авай ихтибарни хкажда.

“Гьукумдин велик акъвазнавай ва РФ-дин Президент Владимир Путин фикир желбнавай къилин везифа кесибвилей экъечӀун ва и важиблу месэла гъалун, дагъустанвийрин гъал-агъвал аквадайвал хъсанарун государстводин гьукумдин вири органрин макъсадни хун лазим я.

Дагъустанди экономикадин кар алай инфраструктурадай, технологийрай, илимдай ва яшайишдин хилерай великди еримешун герек я. Регион йигин камаралди велик фидай, инвестицияр желбдай къулай шартӀарни тешкилун лазим я.

Гележер фикирда аваз чна тукӀурзавай обществода гьукумдин органар халкъдивай яргъа, къерехда акъвазна кӀандач. Государстводинни гражданрин ва государстводин обществодин арада авай алакъаяр государстводин гьукумдин вири органрин, чкадин самоуправленидин, гражданвилини обществодин институтрин гуьзчивили хъана кӀанда”, - къейдна К.Давдиева.

С.Меликова, депутатрихъ элкӀвена рахдайла, къейд авурвал, республикадин Къилин везифаяр таммаруни адаз региондиз цийикӀа килигдай мумкинвал гана.

Республикада важиблу везифаяр кыле тухудайла ам хейлин районриз фена,

инсанрихъ галаз суьгъбетарна, агъалийрик секинсувал кутазвай месэлайрикай чир хъана.

С.Меликова лагъайвал, кесибвал къенин юкӀуз Дагъустандин лап хци ва кар алай месэлайрикай сад я. Алай макъамда республикадин агъалийрин дохордин къадарар гъевчибуру я. Бюджетникрин вацран мажибар са гужа-гуж яшайишдин харжариз бес жезва. Сифте нубатда кӀвалахдай чкаяр арадал гьуналди ва мажибрин къадарар артухаруналди дагъустанвийрин яшайишдин дережа хкажун герек я.

ГъакӀни Сергей Меликова вичин рахунра къейдна: “Къайдадик квачир рекьер, коммунальный сетар бес тахъун, яшайишдин объектралди бес къадарда таъминар тавун. Вири и месэлайри республикадин дагълух районар, хуьрер авай четин гъал къалурзава. Махачкъаладани гъалар са акъван хъсанбуру туш. Галаз-галаз къвайи марфари и кар субутарна”.

С.Меликова малумарайвал, агъалийрин арзайриз жаваб гун патал республикадин ЦУР-дин (Центр управления регионом) кӀвалахдик йигинвал кутазва.

Ада гъакӀни вичин кӀвалахдин вахтунда авур крайкайни, вичел ва гьукумдин органрал ацалтай четинвилерикайни лагъана.

Сессиядал алай къилин месэладиз талукъ яз РД-дин Халкъдин Собранидин партийрин фракцийрин великар рахана ва абуруни республика мадни велик финин жигетдай чпин фикирар лагъана.

Рахунрилай гуьгъуьниз РД-дин Къил хкядай сечкияр кыле фена. Чинеба сеер гуналди, РД-дин Къилин къуллугъдал Сергей Меликов хкяна. Сессияда иштираккай 87 депутатдикай 82 касди адаз сес гана.

Нумрадай кӀела:

ЖЕМИЯТ

Агъалияр Тимил жезва

Демографри, пешекарри урус халкъдин великар къвердавай тӀимил хун хъсан делил ва кар яз гъисабзава. Им гъакъикъат я. 2002-йисан переписдин делипралди, Россияда 115,9 млн урус авай. 2010-йисуз абурун къадар 111 млн касдал ахватна. Гилан переписдин делилар мадни гъевчибуру хун вилив хуьзва.

▶ 3

ЖЕМИЯТ

Сифте нубатда - яшар Чехибур

Къейд авун лазим я хьи, жегъилар армиядин жергейриз рекъе твазвай и вахт, тӀугъвалдик начагъбуру гзаф жезвайвилей, хциди я. Военкоматра ва республикадин призывдин пунктуна жегъилар вири террефрихъай ахтармишзава, коронавирсудик азарлу хъйибурухъ галаз алакӀалу хъанатӀа чирзава. Гъелбетда, ихтинбуру къулух элкӀурзава. ТӀугъвалдиз акси вири серенжемарни тухузва.

▶ 4

ЭКОНОМИКА

Арзаяр къабулун давам жезва

Конкурсда иштиракунин чарасуз шартӀ инвестицияр серф ийизвай проект гъуьлуьн дережадилей 500 метрдин къакъанда хун я. Ихтин истемешуниз республикадин муниципальный 30 районда авай агъзурдалай виниз хуьрери жаваб гузва.

▶ 7

САГЪЛАМВАЛ

Бедендиз къуват гьикӀ хкида?

- Чна тӀугъвал зайиф хьуник умуд кутунавай. Амма гъикъван чна вуч лагъайтани, лап екез жигерриз зиян гузвай стӀал-жемни ама ва гъайифдивди лугъун, къвед лагъай сеферда COVID-дикди четин жуьреда азарлу жезвайбуру гзаф гъалтзава. Мисал яз, сад лагъай сеферда и азар ака-тай бязи инсанрилай ам бедендиз са ар-тух еке зарар тагана алатзавай дуьшушарни авай. Къвед лагъай сеферда вирус ака-тайла, тӀал лап четиндаз элкӀвезва, яни азарди еке азаб гузва.

▶ 9

МЕДЕНИЯТ

Мани лугъуз Цуьквера...

Цуьквера лезгийрин къадим вахтарин алат-тафт хкажна, япал эцигна, ажайиб жуьреда сада-садаз суьгъбетзавайди хьиз, мани лугъуда, амни руьгъдин мелгъем хьиз, гатфарин марфарин сел хьиз, авахда. Гуя вири алем, ахварикай кватна, уях жеда!

▶ 10

ХАБАРАТ

Багъри чилин баркаванвал патал

2007-йисуз Б. Алиханова Томскдин областдин Стрежевой шегьерда “Стрежевское вышкомнатное управление” эцигунрин ва промышленный тешкилат арадал гъана ва а чӀавалай инихъ нефтӀадин турбайриз, буругъриз талукъ эцигунрин хиле кӀвалахзава.

▶ 12

“Лезги диктант” - садвилдин ярж

Агьмед МАГЪМУДОВ

Лезги члалан югъ яз малумарнавай 10-октябрдин Урусатдин жуьреба-жуьре шегьерра ва са жерге къецепатан уьлквейра ци пуд лагъай сеферда международный дережадаваз “Лезги диктант” лишандик кваз марифатдин серенжем киле фена. Кылди къачуртла, диктант Дагъустандин вири шегьерра, республикадин киблепатан района, Урусатдин са шумуд шегьерра (Москва, Санкт-Петербург, Ярославль ва мсб.), Туркияда, Азербайжанда киле тухвана. И юкьуз диктант онлайн-къайдадани тешкилнавай. И карди дуьньядин жуьреба-жуьре уьлквейра яшаммиш жезвай лезгийри интернетдин куьмекдалди хайи члалал диктант кхьидай мумкинвал гана. Къейд ийин хьи, и къайдада диктантда иштираккайбурун къадар саки пуд више агакънавай. Текст Каспийск шегьердин са мектебда лезги члалан муаллим яз кваллахзавай Тамара Алировади келна. Санлай къачурла, “Лезги диктант” серенжемда 10 агъзурдаваз агакъна лезгийри иштиракна.

Къасумхурел Лезги члалан йикъаз талукарнавай члехи сувар тешкилнавай. Ана Стлал Сулейманан райондин кыл Нариман Абдулмуталибова, Дагъустандин Халкъдин Собранидин депутат Имам Яралиева, лезги эдебиятдин, медениятдин, илимдин векилри иштиракна. Суварин сергъятра аваз мектебра келзавай аялри хайи члалал шиирар келна, манияр лагъана, къуьлер авуна, са жерге конкурсрин нетижаяр къуна, лезги члалани эдебиятдин муаллимрив, конкурсдин гъалибчийрив И. Яра-

лиева арадал гъанвай “Умуд” фондунин патай пулдин пишкешар вахкана.

Къейд ийин хьи, алай вахтунда Стлал Сулейманан районда авай мектебра лезги члалани эдебиятдин 89 муаллимди кваллахзава. “Умуд” фондунин килевайбуру Лезги члалан югъ къейд авунин сергъятра аваз абуруз виридаз 5 000 манатдин къадарда аваз пулдин пишкешар гудай къарар къабулнава.

Сувар киле физвай члавуз Нариман Абдулмуталибова къейд авурвал, хайи члал хуьнин карда муаллимри къетлен чка къазва. Гъавилияй абуруз куьмекар гунихъ, мектебра хъсан шартлар арадал гъунихъ еке метлеб ава. “Чпин нубатда, лезги члалан муаллимрив хайи члалан тарсарив, месэлайрив жавабдарвилелди эгечлун лазим я. Хайи члалан гъакъндай Стлал Сулейманан районда къабулнавай махсус программадал асаслу яз, кваллахда хъсан нетижаяр къазанмишнавай муаллимрив йисан эхирдай кылдин пулдин пишкешарни гуда”, - лагъана Н. Абдулмуталибова.

Махачкъалада диктантди талукарнавай мярекат тарихдин “Урусат - зи тарих” паркуна тешкилнавай. Ана РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекъай министр Энрик Муслимова, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Мурадхан Хидирова, жемиятдин, сиясатдин, диндин, СМИ-рин векилри, студентрини школьникри иштиракна.

Мярекат “Лезги газетдин” кылин редактор Мегъамед Ибрагъимова ахъайна. Ада къейд авурвал, алай йисуз республикадин меркезда тешкилай и серенжемда, 2019-йисав геъкигайла,

(2020-йисуз тугъвалдихъ галаз алакълу яз диктант тухудай мумкинвал хъаначир) тими ксари иштиракунихъ къве себеб ава. Сад лагъайди, Дагъустанда коронавирсдин леле секин хъанвач, гъавилияй парабуру гзаф къадар инсанар кватл жезвай мярекатрикай кыл къакъудзава. Къвед лагъайди, са къадар инсанри диктант онлайн-къайдада кхъена.

Гуьгъуьнлай мярекатдал Энрик Муслимов, тарихдин “Урусат - зи тарих” паркунин директор Тимур Велихановни рахана. Абуру чпин рахунра хайи члал хуьн, вилик тухун, саламатдиз гележегдин несилрал агакъарун умуми везифа тирди ва и кардик гъар са лезгиди вичин пай кутуна кланзавайди къейдна. Сифте нубатда, хизанда лезги чла-

лал рахуналди, веледриз хайи члал чируналди.

Лагъана кланда, диктантдин текст - Дагъустандин халкъдин писатель кыяс Межидован эсеррай къачунвай “Салаватдин дерада” члук - Мегъамед Ибрагъимова келна. Махачкъалада диктант къейбурун къадар 70-дав агакънавай.

Мярекатдин сергъятра аваз “Лезги газетдин” редакцияди лезги шаирринни гъакъатчийрин ва лезги члалал акъатнавай диндин ктабрин выставка тешкилнавай. Диктантдин иштиракчийри чпиз хуш хъайи ктабар маса къачуна, алай аямдин лезги эдебиятдин суфрадал алай “няметрихъ” галаз таниш хъана.

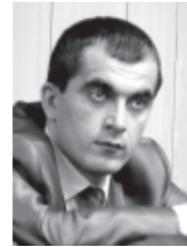
Москвада диктант РФ-дин Президентдин патав гвай РД-дин Гъамиса-лугъ Векилханада тешкилнавай. Уьлкведин меркезда лезги члалал диктант тухунин жавабдарвал ФЛНКА-ди вичин хивез къачунвай. Санкт-Петербургда яшаммиш жезвай лезгийри диктант медениятдин марифатдин “Дагъустан” твар алай центрада кхъена. Мярекат киле тухуник журналист Низамидин Къайинбегова ва муаллим, шаир Гуьзеля Гъасановади еке пай кутуна.

Ци “Лезги диктант” серенжем тешкилайбурун арада “Лезги газетдин” редакция, ФЛНКА, Стлал Сулейманан райондин администрация, мергъяматлувилин “ЛЕКИ” фонд, Азербайжанда авай лезгийрин медениятдин “Самур” центр ва “Дербент” РИА авай. И карда РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекъай министерстводини куьмек гана.

Диктантдин нетижаяр октябрдин вацран эхирралди тайин жеда. Абуру “Лезги газетдин”, “Лезги диктантдин” ва ФЛНКА-дин сайтра чапда.

Къилин редактордин гаф Дагъустанда “Луквилье”

Мегъамед ИБРАГЪИМОВ

И йикъара уьлкведин къилин СМИ-ра Крымдиз физ гъазур хъайи Москва шегьердин къве агъали (гуьльни паб) Дагъустанда гуя луквилье гъатайдакай хабар гузвай малуматар пайда хъана. Чешмейри къейдзавайвал, абуру Москвадай автобусда акъахна рекъе гъатна. Улакъ гъалзавайда Крымдиз физвайбуруз къазанми-

шиз Ставрополдиз фин теклифна. Амма Ставрополдин чкадал уьлкведин меркездин агъалияр Дагъустандиз акъатна ва ина абуруз зегъметдин гъакъи авачиз кваллахна кланзавайдакай хабар гана.

СМИ-рин малуматралди, гуя абурув гужуналди са вацран къене (1-сентябрдилай 1-октябрдалди) Стлал Сулейманан тварунихъ галай райондин Цийи Макъарин хуьре авай теплицеда кваллахиз туна. “Луквилье” гъатнавайбуру са шумуд сеферда катиз алахъна. Эхирни абуру чпин макъсаддив агакъна ва азад хъайила килел атай дуьшуьшдикай къанун-къайда хуьдай органриз хабар гана.

И месэладай кыл акъудун патал чна РФ-дин Силисдин комитетдин Дагъустанда авай Управленидин пресс-къуллугъдивай баянар гун тлалабна. Анай хабар гайивал, ихтилат физвай дуьшуьшдин гъакъиндай исятад силисдин органри ахтармишунар киле тухуза.

Силисдин делилралди, Москвадин агъалийри 2021-йисан 1-сентябрдилай 1-октябрдалди Цийи Макъарин хуьре авай теплицейрин майишатда кваллахна. Амма СМИ-рин малуматра тестикъарзавайвал, гужуналди, гъакъи тагуз ваъ. Чпин хушуналди! Гъар садаз вацра зегъмет члугунай 10 агъзур манат пулни гана.

Москвадин агъалийри, абурувай къанун-къайда хуьдай органрин векилри хабарар къадайла къейд авурвал, чпив садани къастуналди кваллахиз туна. Зегъмет члугунай теплицейрин иесиди абуруз пулни гана. “Луквилье” гъатайбурун гафаралди, къанун-къайда хуьдай органриз арза кхъинин къилин метлеб теплицейрин иеси жавабдарвилелди члугун патал ваъ, автобус гъалзавай касдин гьерекатриз къанундал асаслу яз къимет гуникай ибарат я. Ада Ставрополдиз тухуда лагъана, абуру Дагъустандиз гъана. Арза кхъенвайбурун фикирдалди, автобус гвай касди абуру Дагъларин уьлкведиз къасухдай гъана ва и кардай адаз республикада яшаммиш жезвай тайин тир ксари пишкеш яз пулни гана.

Алай вахтунда силисдин органар и дуьшуьшдай кыл акъудунал машгъл я. Мягътел жезвай кар ам я хьи, месэладай клан-пун чир тавунмаз уьлкведин бязи СМИ-ри гъакъикъатдихъ галаз къан тийизвай делилар раижзава, Дагъустандикай члуру фикир арадал гъизва. Къерехдихъай и кар абуру къасухдай ийизвайди хъиз акъазва.

Дагъустанда “луквилье” гъатайбуру дуьз лугъуватла низ чида? Абурун гафарин гъакъикъивал ни ва кведди субутнава? Крымдиз физ квалачин хъайибур Ставрополдиз вучиз рекъе гъатна? СМИ-ра абурув гужуналди кваллахиз туна лугъуз кхъизва, “луклари” лагъайтла, чпи хушуналди кваллахиди ва и кардай чпиз гъакъини гайиди хиве къазва.

Чахъ авай делилралди, теплицейрин майишатдин регьберди абурухъ галаз, къанунри истемисзавайвал, зегъметдин икьрарар кутлуннавай, вахтуналди яшаммиш жедай чка чара авунвай, алулкъдай парталар маса къачунвай, недай-хъвадай суьрсетдалди таъминарнавай. Москвадай кваллахиз атанвайбуру чпиз герек я лагъана, виликамаз майишатдин иесидивай са къадар пулни къачунвай. Гуьгъуьнлай абуру йифен вахтунда иесидикай чинеба катна ва Махачкъалада полициядин отделдиз арза кхъена. И делилрай якъин жезвайвал, абуру “луклар” ваъ, лугуяр яз акъатзава.

Са гафуналди, вири и гьерекатриз къанун-къайда хуьдай органри къимет гуда. Амма са кар ачухдиз акъазва: федеральный дережадин СМИ-ри Дагъустандал леке гъун патал гъакъикъатдихъ галаз къан тийизвай делилар чулурун даваматзава. Муьквара Москвадин метрода пуд дагъустанвиди са урус гада гатай дуьшуьдикай уьлкведин къилин СМИ-ри ганвай малуматар келайла акл жезва хьи, гуя Дагъустан Урусатдик акатзавач. Дагъустанвийри уьлкве вири дуьньядиз раиж авур дуьшуьшра абуру Урусатдин агъалияр я, нагъакъан са кар авурла - патанбуру.

И къайдада эгечлун, куь фикирдалди, дуьз яни?

Тугъвалди мад кыл хкажнава

РД-дин здравоохраненидин министрстводин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, республикада алай вахтунда коронавирсди мад кыл хкажнава...

“Дагъустанда са къадар вахтунда коронавирсдин тугъвал тимилай зайиф хъанвай, амма и йикъара азарлу жезвайбурун, азарханайриз агакъарзавайбурун къадар мад гзаф жез гатлуннава. Ихътин гъалари чак еке къалабулух кутазава. Алатнавай гъафтеда ковиддикди стлалжем хъанвай 997 кас республикадин азарханайриз агакъарнава. Им вилик квай гъафтедилай 17 касдин (а гъафтеда азарханайра 980 кас къаткурнай) гзаф я. Ик, галаз-галаз эхиримжи къве гъафтеда азарханайриз агакъарзавай азарлуьрин къадар анрай сагъ хъхъана хъфизвайбурулай гзаф жезва. Октябрдин сифтегъан 11 юкьуз республикадин ковиддин стационарра 98 кас къена. Абурукай 82 кас COVID-19 тегъуьн квайбуру (анализралди тестикъ хъанвай диагноз авайбуру) тир. Геъкигун патал: алай йисан 1-сентябрдилай 11-сентябрдалди 156 кас къена, абурукай 135-дак коронавирс квай.

Къейд авун лазим я хьи, ковиддиз акси рапар янавайбурун къадар къенин юкьуз анжах 468 389 кас я. Гриппдиз акси рапар 487 143 касди янава. Тугъвал акъвазаруниз куьмекдайвал, коллективный иммунитет арадал атун патал и къадар тимилай.

Гуььрметлу дагъустанвийри! Иммуниет арадал атун патал квехъ гъелелигда вахт (вакцинадин къвед лагъай пай (раб) ягъайдалай кьулухъ ам 3-4 гъафтедин къене арадал къвезва) амазма. Чна квез члуру гъалар фикирда кьуналди, вахтунда COVID-19 тегъуьндиз акси раб ягъуьн эвер гузва.

И серенжем квевай кьун яшаммиш жезвай чкайрин поликлиникайра, гъакъини члехи центрайра - Махачкъалада авай Исинбаевадин тварунихъ галай стадиондал, Урусин театрда, ДГМУ-дин Ленинан куьчеда авай дараматда ва масанра ягъиз жеда. Анра духтурри ахтармишунар киле тухун ва раб ягъун патал кьулай вири шартлар тешкилнава”, - къейднава министрстводин Инстаграмда авай аккаунтда чапнавай малуматда.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 14-октябрди Дагъустанда коронавирс акатайбурун къадар 53 526-дав агакънавай. Эхиримжи юкьуз коронавирс акатай 124 кас дуьздадал акъудна.

Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъайи 49 584 кас (эхиримжи юкьуз - 126) сагъар хъийиз алакънава. Санлай къачурла, республикада 2 971 254 кас ахтармишнава. 2275 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), квалера ава. Дагъустанда коронавирсдик 2618 (эхиримжи юкьуз - 12) кас къена.

Переписдин вилик

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Вироссиядин виликан перепись 2010-йисан октябрдин вацра кыле тухванай. Гила, 11 йис ала тайла, 15-октябрдиз нубатдин переписдив эгечизава ва ам 14-ноябрдиди давам жеда. Кар ана ава хьи, ци сифте яз и важиблу мярекат са шумуд жуьреда тухудайвал я. Анкета ацурун патал агъалийривай переписчик квалев вилив хуьз жеда. Тахайтла, интернетдин “Госуслуги” порталдин ва я “Госуслуги” мобильный приложение куьмекдалди хизандиз талук делилар ракуьриз жеда. Гьакни, МФЦ-диз ва я переписдин участокриз фена, жувакай ва хизандикай делилар гудай мумкинвални ава. Гьа жуьре хьагъайтлани, ише фида ва кар алайди переписда иштиракун я. Гьа идалди гьар са касди уьлкве патал зурба карда иштиракзава.

Тайнарнавайвал, Россиядин агъалийриз 33 суал гуда. Абурукай 23 яшайишдин демографиядин гьалариз (диши-эркеквал, яш, граждандвал, дидедиз хьайи чка, миллет, чалар чир хьун, савадлувал, хи-

сад лагъай чкадал Тамбов область ала. 2020-йисуз ана хазвай аялрин кьадар - 4,3 процентдин тимили, рекъизвайбурун кьадар 18,7 процентдин гзаф хьанва. Эгер 2019-йисуз областда са миллиондилай гзаф агъалияр авайтла, 2020-йисуз и рекъем 994 агъзурдал аватна. Областдин медицинадин институтдин профессор С. Самсонова тестикарзавайвал, и кар регионда аялар хадай мумкинвал авай 15-49 йисан яшдин дишегълияр бес тахъунихъ галаз алакьалу я. Ихътин дишегълийри 50 процент тешкилун лазим я, амма областда абур 21,5 процент ава. 90 процент хизанра 1-2 аял члехи жезва.

Вучиз областдин дишегълийриз аялар хаз кланзавач? И суалдиз областдин Сампур хуьрай тир Вера Малмалаевади жаваб гузва: “Чав вацра агакъзавайди 13-14 агъзур манатдин мажиб я. Гзафбур кваллахдикни жезвайди туш. Гьавилай жегиляр члехи шегъерриз физва. И кардин вилик пад кьун патал инсанриз кваллахни, хъсан мажибарни гана кланда. Пакадин ийкьахъ авай инанмишвални артухарун герек я. Исятда хуьрера амайбур яшлурбу я...”

тлехв жезва, члехи жезвай аялрин парталар гъвечи жезва... Диде-бубаяр лап клева гьатзава. Гьавилай пуд-кьуд лагъай аяларни хазвач. Хайибурун кьадар рекъизвайбурулай гзаф хьун патал, гьар са жегили хизанда 3-4-5 аял хьана кланзава. Демографиядиз талук хиле хъсан патахъ дегишвилер тун патал 3-4 аял хуьзвай хизанрин кьадар 7 сеферда хъажна кланзава. Гьайиф хьи, Россиядин гзаф регионра хизанда жезвайди сад-кье аял я.

Ижигетдай, гьелбетда, Кеферпатан Кавказдин республикаяр абурув гекъигиз жедач. Дагъустандин дидейри 48,5 процентдин аялар гзаф хана. Кеферпатан Кавказдин республикайрив гекъигайла, - 11,1 процентдин. Гьа ик, 2020-йисуз чи республикада 46149 аял дуньядиз атана. 2019-йисуз хайибурулай - 635 аялдин гзаф. Дагъларин уьлкведа 121 дишегълидихъ “Игит диде” лагъай твар ава.

Шаз, ци республикадин шегъера инсанар мягътеларзавай кранни

Тарихдин чинар

Есиррин катун

Хийр ЭМИРОВ

Дуньядин кьвед лагъай дяведа фашистри Европадин халкьариз кьур инадрикай, инсафсуз женгера ва кьиникьин лагерра телеф хьайикьванбурукай хьидайла, чларар цаз-цаз жезва. Чеб дуньядин лап медени, цивилизациядин, интеллигентный, акьалтай савадлу инсанар я лугъуз тестикарзавай ксари инсафвилеин са зерени квачиз есирар кьирмишунин делил дуньядин тарихда мад хьайиди туш. Кье немсерни, нацистри кьирмиш авур са бязи халкьарин векиларни, Россия аквадай вилер авачир политикарни майдандиз маса гафар гваз экъечизава. Абуру фашистрин тахсиркарвилер тахъайдай кьазва. Гьа са вахтунда дуньядин кьвед лагъай дявени Советрин Союз себеб яз арадал атайди я лугъуз, Россия тахсирлу ийизва. Гьакьикъат масад тирди анжах са мисалди, кьиникьин Собибор лагерда арадал атай вакъийри субутзава.

Собибор твар гайи кьиникьин лагерь нацистри 1942-йисан 15-майдиз Польшадин кьиблепата, Собибор хуьрун патав тешкилна. Ана 1943-йисан 15-октябрдиди 250 агъзур есир, иллаки чувудар, кьирмишна. Ада мадни вичин алчах кар давамардай, амма 1943-йисан зулуз есирар бунтуниз кьарагъна, нацистар-кьаравулар кьена, катна. Гзафбур гьа и вахтунда телеф хьанатлани, са шумуд виш касдилай фашистрин хурукай катиз алакьна. Чеб дуньяда негъ ийиз кичле хьайи немсери лагерь тахъай мисалнай.

Лагерь пуд чкадал пайнавай. Сад лагъайда мастерскояр ва есирар-фялеяр яшамиз жезвай баракар авай. Кьвед лагъайди складрикай, дерлекханайрикай ибарат тир. Ана кьейи инсанрин шейэрин гьахъ-гьисаб ийизвай. Пуд лагъай участка инсанар бамишзавай газдин камераяр авай. Еке баракардин патав куьгъне танкарин са шумуд мотор эцигнавай. Абуру кардик кутурла, акьатзавай угардин газ турбайра аваз камерайриз рекъе твазвай.

Тарихдин документрай малум хьайивал, лагердиз гьизвай члехи пай есирар гьа юкьуз газдин камерайра рекъизвай. Амуькьайбуру жуьреба-жуьре кран ийиз ишлемишзавай.

Есирар кьирмишзавай чкадиз “гьамам” лугъузвай. Ана 800 кас гьакъзавай. Лагердиз гьизвайбурукай гьа и кьадар “гьамамдиз” ягъайла, ракарар жуфтдиз агалзавай. Ахпа танкарин моторар кардик кутузвай. Арадал кьезвай газ баллонриз ва анрайни шлангра аваз камерадиз физвай. Дакарар квачир баракардин кьава тлехв тунвай. Анални кьаравул акъвазнавай. Газ ахъаяй цувад декъикадилай инсанар вири бамиш жезвай. Барак ак, тукьурнавай хьи, механикадин куьмекдалди пол кье патахъ алахъзавай ва кьейи вири инсанарни подвалдиз аватзавай. Анай абуру вагонеткайра аваз тамуз тухузвай ва виликамаз гьазурнавай фурариз вегъезвай. Гьа и кардал машгул тир есирарни тазвачир, абуруни са вахт ала тайла гуьллеламишзавай.

1943-йисан 5-июлдиз Гиммлера Собибор концентрационный лагердиз элкьурунин гьакьиндай буйругъ гана. Есирар немсерин гьиле гьатнавай Советрин яракьар цийи хьувунал, ремонт авунал ва генани кьуватлу авунал машгул хьуниз мажбурна. И кар патал цийи участок эцигунив эгечна. Собибор хуьрун патав гьай тамай кларасар атлудайбурун дестени (абуруз “тамун десте” лугъузвай) тешкилна.

Кваллахзавайбуруз яд гьун патал кье есир кьаравулрин-украинвийрин гуьзчивилик кваз патав гьай хуьруз ракуьрна. Рекъе абуру кье кьаравулни кьена ва абурун яракьарни вахчуна, катна. И кардик хабар хьанмазди, “тамун десте” тади гьалда лагердиз рекъе хтуна. Хьфидай рекъе, кьулай улам гьатнамазди, есирар катиз эгечна. Гьелбетда, кьаравулрин гуьллеяр галуькьайбуру тама амуькьна, муьжуьд касдилай катиз алакьна. Цуд кас хькуна ва лагердиз хкана, гуьллеламишна.

Гьа и члавуз лагерда есир Леон Фельдхендера чинебан десте тешкилнавай. Ада вилик эцигнавай макъсад сад тир: есиррин арада бунт кьарагъарна, фрицар кьена, катун. Сентябрьдин эхиррай лагердиз Минскдай советрин аскерар - есирар гьана. Абурун арада лейтенант Александр Печерскийни авай. Чинебан дестедикай малум хьанмазди, Александр адак эгечна ва регъбервални вичин хивез кьачуна.

1943-йисан 14-октябрдиз лагердин узникар восстанидиз кьарагъна. Печерскийдин план ихътинди тир: есирри садазни таквадайвал СС-дин офицерар рекьиди, складда авай яракьрин иесивалда ва вири кьаравулар кьирмишда. Ахпа клани патахъ катда. Виклеь аскерар лап четин везифадив эгечна. Бунтчийривай анжах 11 немс ва са шумуд кьаравул-украинви рекъиз хьана. Амма яракьрин склад кьаз алакьнач. Кьаравулри есирриз гуьлле гана. лугъуз тежедай хътин азиатрик квай инсанар гьич гуьллейривайни акъвазариз хьанач. Абуру кьаравулриз клур гана ва минаяр кутунвай чуьлни кваз такьуна, азадвилехъ ялна.

Гьайиф хьи, вири чпин мураддив агакьнач. Кьудкьад кас катдайла телеф хьана. Катайбурун гуьгъуьна Германиядин военный полиция ва лагердин кьаравулар гьатна. Гьиле гьат хьувур 170 кас гьясатда гуьллеламишна. Ноябрьдин сифте кьилерай катнавайбурухъ кьекъуьнар акъвазарнатлани, 90 касдив агакьна есирар авай чкайрикай немсериз чкадин полякри хабар гана. Абурун кьисметни перишанди хьана. Анжах 53 кас немсерин кьармахар азад хьана.

Ихътин вакъийрилай гуьгъуьниз лагерь барбатна, вири имаратар чукурна, миьхна ва чилеп келемар, картуфар цана. Германияди дуньядин халкьарал илтигай дяведин зулумар, истисмарвилер гьахътин инсафсузвилибуру хьана. Абуру садрани рикелай алудун лазим туш.

Агъалияр тимили жезва

занда авай аялрин кьадар, кьазанжи кьезвай чка, кваллах...) талукьбуру я. 10 суал яшайишдин квалерихъ ва кьулай шартларихъ галаз алакьалу жеда. Россияда вахтуналди яшамиз жезвайбуру 7 суалдиз (диши-эркеквал, яш, гьамиша яшамиз жезвай уьлкве, Россиядиз атунин макъсад, гьикьван гагда амуькьдай фикир ава...) жаваб гуда. Суалриз жавабар гудайла садавайни документар истемешдича. Гьар са касди вичикай гьихътин малуматар гузватла, гьадалди бесарда.

2010-йисан переписдин делилралди, гьамиша Россияда яшамиз жезвай инсанрин кьадар 142,9 миллион кас тир. Дуньядин майданда агъалийрин кьадардал гьалтайла, чи уьлкве муьжуьд лагъай чкадал алай. Вилик жергеяра, гьелбетда, Китай, Индия авай. США-да, Индонезияда, Бразилияда, Пакистандани Россиядиллай гзаф агъалияр яшамиз жезва.

Эхиримжи йисара уьлкведа арадал атанвай гьалари, иллаки агъалийрин кьадар тимили хьуни (2002-йисалай 2010-йисалди 2,3 млн касдин) государстводин кьилевайбурукни, алмиркни, демографиядин месэлайрал машгул пешекаррикни секинсузвал кутазва. Россиядин статистри гьизвай делилар, дугьриданни, кьалабулух кутайбуру я. Алай йисан январдидилай майдин вацралди уьлкведа тлехв бидаказ тимили хьайи агъалийрин кьадар 60 процентдин гзаф хьана. Яни кьуд вацра 360,1 агъзур кас амуькьнач. Им Исландия уьлкведин вири агъалийрин кьадар я. Шаз Россиядин агъалийрин кьадар 700 агъзурдан тимили хьана. И кардиз, гьелбетда, тлугъвалдини таьсирна. Гьа са вахтунда Россиядин хейлин регионрани аялар тимили хазва. Эгер гьа ик амуькьайтла, 30 йисалай чкланвай, квахъзавай, инсанрин гелни амачир хуьрерин, поселокрин, гьвечи шегъеррин иесивал ни хьийида? Гьакьикъатдани, гьалар тарифдайбуру туш.

Иллаки Россиядин центральный регионра. Агъалияр гзаф кьадарда тимили хьунал гьалтайла,

Чи кьваларив гьай Астрахандин областдани агъалийрин кьадар хъаж жезвач, агъуз аватзава. 2021-йисан январдиз ина 997,8 агъзур кас авай. Кье йис идалай вилик агъалийрин кьадар 1,2 млн агакъзавай. Област экономикадин жигъетдай мумкинвилер (балугъчивал, саларбанвал, багъманчивал) авайди ятлани, демографиядин гьалар хъсанзавач. Эхиримжи кьуд йисуз областдай масанрихъ физвайбуру кьвердавай гзаф жезва. Алай йисан ирид вацра хайибурун кьадардидилай 3,1 агъзур кас артух кьена.

Волгограддин областдани гьа ик я. Алатай йисуз ана гьар са агъзур агъалидин кьилиз 8 аял хана ва 16 кас кешмиш хьана. И кьайдада амуькьайтла, областдин агъалийрин кьадар мадни тимили жеда. 2020-йисуз областдай патал 51 агъзур кас фена.

Инсанривай хабарар кьурла, абурун гьал-агъвалдихъ галаз таниш хьайила, малум жезва хьи, месэлаяр, дердияр уьлкведин гзаф регионриз талукьбуру я. Кар алай кье нуьксан, месэла жегилириз кваллах тахъун ва гьвечи мажибар я. Акъвазвайвал, анжах члехи шегъерра, карханаяр, банкар, базаяр, эцигунрин майданар, компанияр, холдингар, акционервилеин обществояр авай чкайра кваллахзавайбуру вижевай (50-100 агъзур, бязи чкайра мадни гзаф) мажибар кьачузва. 13-15 агъзур манат мажиб агакъзавай жегили хизанди вуч авурай? Аял ханмазди, пулуни са пай бицекдиз харжна кланзава. Кьвед лагъай аял хьайила, мадни гзаф герек кьезва. Демографиядин гьалар хъсанарун патал сифте нубатда гьа и месэлайрикай фикирна кланзава. Шазни ци уьлкведин Президентди аялар авай хизанрин жигъетдай са бязи галайвилер авуна. Амма им тимили я. Датлана гьерекатда авай аялриз са сеферда партал, ктабар ва маса талукъ шейэр кьачуна бес жезвайди туш эхир. Исятда тукьвенрай маса кьачузвай квалчин кьапарин кланер кье вацралай хкатзава, гуьлуьтар кьведпуд сеферда алуькнамазди тлехв

жезва. Школайрин сад лагъай класкриз физвай аялрин кьадар садлагъана гзаф хьанва. Ци меркездин хейлин школайра сад лагъай са шумуд, бязи школайра 20-дав агакьна классар ачухнава. Лугъузвайвал, абур “материнский капиталдин” аялар я. Уьлкведин Президент В.Путинан Указдалди дидевилин капитал гуз эгечайла, жегили дидейри кьвед-пуд-кьуд аяларни хазва. Вадалай виниз аялар авай хизанарни артух жезва.

Эгер уьлкведин са бязи регионра агъалийрин кьадар тимили жезватла, Дагъустандикай ак, лугъуз жедач. 2010-йисуз Дагъустанда 2 910 249 кас яшамиз жезвай. 2019-йисуз дагъустанвийрин кьадар 3 086 126 кас тиртла, алай вахтунда и рекъем 3 133 303-дав барабар я.

Демографри, пешекарри урус халкьарин векилар кьвердавай тимили хьун хъсан делил ва кар яз гьисабзавач. Им гьакьикъат я. 2002-йисан переписдин делилралди, Россияда 115,9 млн урус авай. 2010-йисуз абурун кьадар 111 млн касдал ахватна. Гилан переписдин делилар мадни гьвечибуру хьун вилив хуьзва.

Нубатдин перепись кьиле тухвайдалай гуьгъуьниз чи уьлкведин халкьариз талукъ цийи делилар усат жеда. Заз чи клеззавайбурун фикирдиз гьиз кланзава. 2010-йисан переписдин вахтунда адак акат тавур хейлин инсанар амуькьайди я. Иллаки Кьиблепатан Дагъустандин шегъерра ва хуьрера. Гьак, Махачкьаладани. Зун яшамиз жезвай квалериз переписчик атаначир. Зун участкадиз фена, жуван хизандикай малуматар гузни мажбуру хьанай. Гьак хьайила, переписдикай кьил кьакъудун дуьз туш. Алатай переписра (идан гьакьиндай печатдиз хци макъалаярни акъатайди я) чи шегъерра ва районра лезгийрин кьадар тимилардай амалриз, кьуьруькриз рехъ гайиди я. Ихътин кран мад тикрар тахъун патал, гьар сада переписда иштирак ая ва жувакай, хизандикай тамам делилар це.

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин
редактор

Цийи аси-
рар, цийи неси-
лар, цийи майи-
лар, цийи кьану-
нар... Икьванбур
цийи хьайила,
цивилизацияр
куьгьне яз амуь-
дани?

Урус ва лез-
ги члаларин словарда баян ганвай-
вал, цивилизация обществодин еке
дережадин, яни гьакьван вилик
фенвай меденият (культура) я. Гьар
са формациядихъ (тарихдин девир-
дихъ) вичин дережадин цивилиза-
ция жедайди тарихдай чаз акунва.
Феодализмдин къазанмишунар
(агалкуннар) капитализмдин девир-
да куьгьне жезва, цийи дережай-
рихъди физва. Социализмдин де-
вирди мадни кьетлен агалкуннар
къазанмишна. Месела, агъзур йи-
сарин феодалринни агъайрин, ха-
наринни беглерин, фекъийринни
фахрайрин куьгьне, ктай алакьай-
ри гьелекзавай Дагъустан социа-
лизмдин къанури а кларай акъуд-
на, виликрай фикирдизни гьиз те-
жер агалкунрихъди (экономика-
да, культурада, илимда - вири хи-
лера) тухвана. Чи са бязи хуьрери
(Ахцегь, Къуруш, Стлалар, Алькьва-
дар, Къасумхуьр ва мсб.) виликан
вири республикади къван алимар-
илимдин къагъриманар гана!

Цийи “цивилизацияр”

Капитализмдин вири йисара
къван школяр чи районар социа-
лизмдин девирдин сад-къве йисуз
эцигна! Зун маса агалкунрикай
рахазвач.

“Перестройщикар”, абурулай
гуьгьуниз майдандиз “цийи либе-
раларни, демократар-ельцинистар-
ни, гьайдаровчияр”, маса “патрио-
тар” атайвалди, вири тарихрик клар
хуькьурна, вири агалкунрин чин пад
кланикна, вири девлетар тарашна,
тапан тарих, тапан делилар, фикир-
рар, майилар вилик куьгьне эгечна.
Нетихада лап са куьруь вахтунда
социализмдин ивириктай затни ту-
нач. Дагъустанди вири къуватралди
гьа вич акъатай куьгьне феодализм-
дин ивирихъди гьерекатиз гатлун-
на. Нетихада чи са бязи вузар акъал-
тарзавайбуруз Ватандин Члехи дя-
ве мус хьайиди ятла, чи игитар вузар
ятла чизвач, я чиризни кланзавач.

Тарихдин хейлин ктабар гьа-
шервилер, тапан философиядин,
буш хуьруьринни рахунрин, лу-
туйринни алверчийрин ктабри звез-
нава. Келиз кланзавач гьабурни.
Вири интернетда ава къван...

Литература (классика ва я лап
вини дережадин художественный
эсерар) клелун, абур веревирд авун,
чпин фикирар лугьун герек туш лу-
гъуза чи либералри. Келун гьакан
вахт акъудун яз гьисабзава. Ктабар
кхьин генани усал, акулсуз кьла-
лах я къван...

Гьа теьгерда чи саки вири сия-
сатдинни общественностдин, лите-
ратурадинни культурадин газетар-
ни, журналарни клелзамач, абуруз
государстводин патай къаюмвални
къвердавай тлимиларзава.

Са чи республикада виридалай-
ни вилик аялар патал литература,
мектебда герек жезвай ктабар, учеб-
никар, пособияр акъудзавай учпед-
гиз тергна. Аяларин литература ама-
тлани чизмач.

Са “Кард” журналдин 300-500
экземплярди чи агъзурралди аял-
ринни жаванрин руьгьдин игътия-
жар бажагьат тамамарда.

Чи аялариз Советрин девирдин
суваррикай, гьатта Члехи Гьалиб-
виликайни герек тирвал чирвилер
гузвач, авач. Диндин суварар туху-
нин таблугьат къуватлу жезва.

Цийи “цивилизация” чи инсан-
рин гьар йикъан алуькунрай, пек-
парталрай, кьекьунрай, рахунрай,
чпи чеб кьиле тухузвай теьгеррай
мадни ачуьдиз ашкара жезва. Ме-
села, пионеррин галстукар, октяб-
рятринни комсомолрин значокар,
абурун тешкилатар - вири квадар-
нава. Мискиндиз физвай, вахт-вах-
тунда кап ийизвай, мусурманвилер
“шартлар” ян тагана тамамарзавай
инсанрин къадар гзаф жезва. Хаш-
парайрин килисади генани гужлу
таблугьат тухузвайди вирира раиж-
зава. Гьа и члывуз чи савадсуз (дуьз
чирвилер авачир) жеьгиларни жава-
нар лап хатала сектайризни клубриз,
жигьадистринни террористрин, сек-
сотринни маса тешкилатриз гьакь-
ван реьгьатдиз желбзава.

Са патахъай, чи Конституция-
ди динни государство чара тирди
къейднава. Амма чи алай аямдин
сияси уьмуьрда дин квачир са те-
рефни амач. И кар цийи “циви-
зациядин” агалкун яз гьисабзава.

Зун диндиз акси кас туш. Зи фи-
кирдалди, адан вири мумкинвилер
инсанар марифатлу крариз, ният-
риз михьибур хьунихъ элкьуьрун
лазим тир.

райзава са бязи цийи политологри-
ни, “инсандин ихтиярар хуьзвивай-
руни”. Беден кьециларна сегней-
рал агун ва я гьахьтин сегнейар чпин
эсерра тун руьгьдин “девлетар” арт-
мишунин рехъ я лугъуза. Эхъ, чун
гьашервал къалурунрин жигьетдай
гзаф “къулухъ галамай” къван... Бязи
“кьегьалар” гьатта са жинсинин хи-
занар (итим итимдал, паб папал эв-
ленмиш хьунин) арадал гьунин ис-
темишунар гваз экьечизава.

Хизан чуькун, ам ерли тахьун
мадни еке “агалкун” яз гьисабза-
ва. Ихътин “агалкунри” нин къулаз
къуллугъзава, гьакьки чпин
чулава къастар къалурзавач душ-
манри.

И члывуз, диде-бубани амаз,
етимринни куьчедал гадарнавай
аяларин къадар гьик артух жезва?..

Цийи “цивилизацияди” пул
гвайбуруз шеьгерар, хуьрер санлай
маса къачудай ва маса гудай ихти-
ярар таьминарнава. Пул гвай къу-
чиди вири къуншияр жаздандал
гьайитлани, айиб, хата яз гьисабза-
мач...

Цийи “цивилизацияри” чи са хей-
лин хуьрерин агъалирик мадни
цийи “хесетар” кутунва. Месела,
хуьре, чилел кваллахна, картоф-ке-
лем цана, абур тухвана, базарра са-
на маса гун айиб я. Патал фена, ча-
радан хуьрт михьунин хьсан яз,
айибсуз кваллах яз гьисабзава...

Куьрелди, чяхъ “агалкунри”
гзаф ава. Дуьньядин вири дявейри
тагай къадар зиянар чи руьгьдиз,
асайишдиз, яшайишдиз, инанмиш-

вилериз, чи сагьламвилериз ва сад-
вилериз, халкьарин дуствилериз, инсан
инсан яз тербияламишуниз гила, са
дявени авач лугъузвайла, гузва.
Экономика вилик тухуникай гзаф
рахазва. Амма вилик акатзавайди
руьгьсузвални инанмишсузвал, их-
тибарсузвални сад-садавай къа-
къатун, эхирни, лап члехи къатарин
(закондихъ инанмишбурун) акъал-
тай кесибувал жезва.

Чи базарра кьиле физвай кь-
метрин аламатар (бакъавилер ва
лутувилер) гражданд даявдин йиса-
ринбуруз ухшарбур я. И кар чи са
бязи экономистрини, политикрини,
аналитикрини къейдзава. Амма чи
банкирризни финансистриз гуя и кар
аквазвач... Депутатарни гьабурун
сивиз килигзавайбур хьанва. Тарих-
дин илимда къалурнавайвал, оли-
гархрин капитализмдин экономика-
дин къайда гьам я: пул тарашун,
девлет къакъудун, кесибар мадни
гзаф кьеле тун...

Идеология мягькемариз тахъай-
тла, чи гележег, гьайиф хьи, масакла
фикириз жезвач, пашманди, гьич
виливи хуьн тавурди хьун мумкин
я. Медицинада вирусар хьиз, идео-
логияда вилиз такваз, обществодиз
зиян гузвай “буьтпруькар” гзаф ава.
Абурукай бязибурукай чун винидихъ
раханва. Вири - цийи “цивилизация-
р” яз къалурзава. Гьайиф...

Амма тарих шагьид я: ихътин
гьалар анжах лап еке дявейралди,
дуьньядин ампаир чпи чеб терг
авуналди куьгьне хьайиди я. Бес
миллионралди чпиз закондалди са
кап фу нез кланз, чпин дугьривилел-
ди кьил хуьз алахънавай адетдин
инсанарни къирмиш жезва эхир? И
кар тушни чал «кьайи дяве» лугъу-
дайди илитай дуьньядин ампаирни
кьаст? Америка, Великобритания,
Германия, вири Европа кьиле аваз.
Вири кьейитлани, чеб амуькда лу-
гъуза ва ампаир...

Сифте нубатда - яшар члехибур

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Малум тирвал, гьар йисуз кьве сеферда, гатфариз ва зулуз
Россиядин Армиядин Яракьлу къуватра ва Милли гвардияда
къуллугъун патал яш тамам хьанвай жеьгилар тухузва. И ва-
жиблу серенжемдиз Дагъустандин военный комиссариат ва
шеьгеринни районрин махсус комиссияр хьсандиз гьазур жез-
ва, призывни лайихлувилелди кьиле тухузва. Гатфариз Ва-
тандиз къуллугъиз рекеь турбурукай ва исята жеьгилар ар-
миядин жергейриз гьазурзавай гьалдикай республикадин жур-
налистриз мукьвара “Замана” газетдин редакцияда кьиле фейи
пресс-конференциядал Дагъустандин военный комиссар Дай-
тбег Мустафаева лагьана.

- И зулуз Россиядин Федерациядин Яракьлу къуватра ва
Милли гвардияда къуллугъ авунал 127 агъзур жеьгил желбда.
И рекеьм ции гатфариз армиядин жергейриз рекеь турбурулай
са тлимил гьечли я, - лагьана Д. Мустафаева. - Дагъустандай
армиядиз 3000 кас рекеь тунай. Абурукай 2000 жеьгил водите-
лар, трактористар тир. Абурук гьак фельдшерар, связистарни
кьай. Виридалайни кар алай месэла, чна армиядиз тлугьвалдик
начагь са касни ракурнач. Талукь комиссийри вири жеьгилар
ахтармишна. Квез за виликдайни малумарайвал, чна гьар йисуз
военный учетда твазвай пешекарар гьазурзава. Шаз чна ахътин
850 пешекар гьазурна. Ции генани гзаф гьазурнава. Гатфарихъ
чна икьрардин бинедаллаз 700 дагъустанви кваллахдал (къул-
лугъ ийиз) къабулдайвал авуна. Са тарифлу кар мадни ава. Чи
жеьгилри хушдиз военный пешеяр къачузва. Ции юкьван школа-
яр куьгьгьайбурукай 450 жеьгил военный вузрик ва юкьван пе-
шекарвилер училищейрик экечна.

Кьиблепатан военный округдин штабди тайинарнавайвал,
зулуз Дагъустандай РФ-дин Яракьлу къуватриз ва Милли гвар-
диядин жергейриз пуд агъзурдалай гзаф жеьгилар желбда. Абу-
рукай военный комиссариатдиз талукь курсара клелнавайбурун,
вердишвилер къачунавайбурун къадар кьве агъзурдав агакьна-
ва. Цинин зулун призывдиз талукь ихътин цийивални ава. Чи
жеьгилар Гьавадинни десантдин кушунризни тухуда.

Д. Мустафаева лагьайвал, республикада уьлкведин Яракь-
лу къуватра къуллугъдай яшда авай жеьгилар гзаф ава. И зулуз
армиядиз сифте нубатда яшар къад йисалай алатнавайбуруз
эверзава.

Республикадин военный комиссарди къейд авурвал, алай
вахтунда республикада муниципальный 52 пунктуна жеьгилар
къабулзава, медицинадин комиссияди абур ахтармишзава ва
армиядин жергейриз рекеь тваз гьазурзава. Сборный пунктара
ва фидай рекьерани жеьгилар маскйралди таьминарда. Къул-
лугъдай частариз агакьайла абур кьве гьафтедин карантинда
жеда. Призывникар чкайрал агакьардай улакьарни дезинфек-
ция ийизва.

Дайтбег Мустафаева лагьайвал, республикадин военкомат-
дин вири отделенийра жеьгилар армиядиз желб авунин лазим
серенжемар пайгардик кваз, истемиззавай къайдада тухузва.
Меркездин приывдин пунктуна ва районрин, шеьгерин комисса-
риатра герек къадар маскаяр, экспресс-тестер, дезинфекция ийи-
дай шейэр ава. Призывникрин пункттар дистанционный термо-
метрийралди, бактерияр рекеьдай тадаракралди таьминарна-
ва. Гьарна медицинадин постар кардик ква. Куьрелди, начагьвал
кьай жеьгилар армиядиз ракур тавуниз талукь вири серенже-
мар къабулнава.

Къейд авун лазим я хьи, жеьгилар армиядин жергейриз ре-
кеь твазвай и вахт, тлугьвалдик начагьбур гзаф жезвайвилей,
хциди я. Военкоматра ва республикадин приывдин пунктуна
жеьгилар вири терефрихъай ахтармишзава, коронавирсудик
азарлу хьайибурухъ галаз алакьалу хьанатла чирзава. Гьелбетда,
ихътинбур къулухъ элкьуьрзава. Тлугьвалдиз акси вири серен-
жемарни тухузва.

Октябрдин сифтегьан йикъара армиядин жергейриз 200-ев
агакьна гадаяр рекеь тунва. Приывдин пунктуна абурун вилик
республикадин военкоматдин къуллугъчияр, военный частарай
жеьгилар тухуз атанвай офицерар, диде-буьбар, общественност-
дин векилар рахана ва военный партал сифте яз алуькнавайбуруз
хьсан насигьатар гана. Малум хьайивал, дагъустанвияр Москва-
дин ва Воронеждин областра авай частариз ракурнава.

Ильяс Низамидин - 880 йис

Лейли ва Межнун

(Поэмадай чукар)

Низами ГЕНЖЕВИ (1141- 1209)

Шикаят авуникай

Заз жув чидай къалай хъана фикирда:
Цегърезни туш тагун жуван уьмуьрда.

Инжиклу авунач за гъич са инсан,
Масадан зегъметдал къил хвенач жуван.

Михи я зи виждан, михи я намус,
Кицикайни пис гаф лагъанач гъахъсуз.

Аслан хъиз, сада зун хъиле туртлани,
Кицери рагъ алай юкъуз къуртлани,

Акъатдайди туш зун жуван къапарай,
Гапур хъиз, амуькда даим къакъара.

Амма бязибурун гафариз килиг,
Регъуьни тахъана, лугъузва заз ик!

“Кисун ажузвал я и чилин винел!”
Гъавурда гъик! твада за гъар са черпел?!

Камаллу ийиз хъун мумкин туш ахмакъ,
Сефигъдан келледиз герек я чумахъ.

Ихътин гафарилай вуна, эй гуьгъуьл,
И фана дуьньяда михъиз къачу гъил.

Гъазур хъухъ куьч хъуниз гъахъ дуьньядиз вун,
Герек туш саданни хатурдик хълун.

Масадан ризкъида тахъурай ви вил,
Намус хъухъ, душманри атлайтлани къил.

Жува эхайтлани азабни зиллет,
Масадаз гумир гъич вуна азият.

Тимил рахуникай

Гафни яд хъиз риклиз хъайитлани хуш,
Гзаф рахуникай хийир авай туш.

Инжи хъиз михи яз, пак ятлани яд,
Гзаф хъвайи члавуз гудач ада дад.

Тимил рахух, хкъягъ гафар дурь¹ хътин,
Сивяй зар чукурна, жавагъир хътин.

Зар хътин гафарал ая на дамах,
Манасуз гаф сивяй акъудмир нагъахъ.

Бинедай михи тир гъар са мирвари,
Безек я чилерин, цаварин вири.

Ам битав тир члавуз девлет я багъа,
Куьлуь авурлани я чандиз дава.

Виш векъин къалунилай я гуьзел, гуьрчег
Са клунч марвардин цуьк, и кар я керчек.

Цавун чин къуртлани гъетери тамам,
Хуш я тек ракъиниз авуртла икрам.

Гъетери рапрапиз гузватлани экв,
Рагъ я дуьнья экъуь ийизвайди тек.

Зи хва Мегъамедаз

Цуькьуд йиса авай зи вилерин нур,
Къве дуьньядин чирвал къачунвай гъазур.

Ирид йис тир члавуз, марвардин цуьк хъиз,
Вун шаддиз, хуррамдиз хъуьрезвай чиниз.

Гила, цуькьуд йисав агакъай члавуз,
Ви къил хкаж хъанва серв² хъиз цавуз.

Мад гъефлетда жемир, рябетдин вахт я,
Гила гъунардин вахт, гъейратдин вахт я.

Клан ятла акъатиз ваз мадни виниз,
Чирвилин гуьгъуьна хъухъ юкъуз-ийфиз.

Аял члавуз несил къуртлани хабар,
Таран жинс жузадач гъайи члавуз бар!

Вун члехи хъайила жедач ваз файда
Бубадин тварцикай, - гъа ик! я къайда.

Асланди хъиз вуна терга ви душман,
Дамаха дуьньяда гъунаррал жуван.

Бахтлувал клан ятла, хуьх абур, гъая,
Аллагъдин бендейриз хъсанвал ая.

Эгер гъатайтла вун тапаррин рекъе,
Аллагъдин жаза на гъваш жуван рикел.

Хкъягъ жуван тварциз лайих кеспи, кар,
Ахпа ваз тежервал хажалатдин кар.

Чан хва, зи гафариз це вуна дикъет,
Файдасуз жедай туш бубадин меслят.

Машгъурвал хуш я ваз, гъар инсандиз хъиз,
Кланзава ви риклиз шиирар хъиз.

Шаирвиликай на ийимир фикир,
“Таланди я, - чир хъухъ, лап хъсан шиир”.

Шиирдивай ваз клан жемир эсиллагъ
Твар-ван, Низамидал хъана ам куьтягъ.

Дуьз я, аватлани шаирвал yine,
Жагъура хийирлу са кардин бине.

Какур тир царарин жедвелда вуна,
Жува жув жагъура эвелдай вуна.

Чира жуван тлудин, къилихдин на сир,
Рик! секин жеда ви ам хъайила чир.

Пайгъамбарди чаз ик! авуна тагъким:
“Чира диндин илим, табабат илим³!”

Дуьньядал къве кас я лап члехи алим,
Сад факъигъ я сая, садни я гъаким⁴.

Я Иса хътин са тлебиб хъухъ хъсан,
Жемир зурак! тлебиб, къарсурдай инсан.

Я фекъи хъухъ чирдай ибадат авун,
Гъилледивай тамам яргъаз хъурай вун.

Гъам тлебиб, гъам фекъи хъайитла эгер,
Ви къуллугъдал гъазур жеда чи элпер.

И къве илимдин вун хъайитла сагъиб,
Дуьньяда бахтлувал жеда ваз несиб.

Тамир на ктабра клеп тавур са чар,
Келайбурни гагъ-гагъ хъия на тикрар.

Бегъем са паланчи хъайитла инсан,
Зурак! дерзичидлай я а кар хъсан.

Зи буржи лугъун я, яб гун я ви кар,
Садрани къекъемир дуьньядал бейкар.

Къейи мукъва-къилияр

рикел хкун

Шарабчи, вун гъинва? Хъанва зун цигел,
Кузва рик!, чехир гъваш вуна элба-эл.

Вилин накъвар хътин михи тир шараб
Ашукъ инсанри хъун я гзаф суваб!

Шарабди хъвайидан рик! шад ийида,
Дердер-гъамарикай азад ийида.

Зи рекъел къвазнава зурба са аслан,
Хифетдин аслан я а зурба гъайван.

Ам за къе шарабдал чукурна кланда,
Гъам-хажалат михъиз чукурна кланда.

Виликра шадвал тир зи рекъин юлдаш,
Гила заз хъжезмач адакай сирдаш.

Сакъи, заз шараб гъваш, дердер я пара,
Вуна зи дердериз ая къе чара.

Уьмуьрди авунва зи рикел хирер,
Шарабдив сагъара гуьгъуьлдин дердер!

Бубадин руьгъдиз

Зи играми буба Зекид хва Юсиф
Дуьньядай куьч хъана вахтсуз яз, гъайиф.

Деврандин крар я, чавай вуч жеда?!
Дерт-гъам чуьгуналди гъилиз вуч къведа?!

Дуьнья вафасуз я, амуькдач са кас:
Я диде, я буба, я вах, стха чаз.

Гъикъван авуртлани чна агъузар,
Акъвазриз жедай туш дуьньядин крар.

Сакъи! Энгелармир, гъваш вуна шараб,
Гъамари рик! кана тийирвал кабаб.

Ахътин са шараб гъваш, ам хъвайи члавуз
Риклиз къуват гурай, чан тахъуй ажуз.

Дидедин руьгъдиз

Зи диде Раиса са куьрддин руш тир,
Ам заз дуьньядила багъа тир, хуш тир.

Гъайиф, зун ялгуьздиз туна, ам къена,
И фана дуьньядай вахтсуз яз фена.

Дердерин, гъамарин авач сан-къадар,
Вучда, ихътинбур я дуьньядин крар.

Саки алахънава хифетрин къажгъан,
Хажалатрин селдин хурава инсан.

Ихътин са девирда инсанди, гъелбет,
Рикелай алудун герек я хифет.

Сакъи! Шараб це заз, мензил я яргъал,
Галат тахъурай къуй рекъе зи хиял.

Ахътин са шараб гъваш, рикел цай турай,
Зи чандиз гуж, такъат, къуват атурай.

Халу Хаже Омаран руьгъдиз

Халу Хаже Омар къейи береда
Гъатна зун дердерин чулав дереда⁵.

Къилел атай ихътин дердери михъиз
Рик! кана, цуьрурна дуьньядал шем хъиз.

Ятлани шехънач зун, хъанач гъич ажуз,
Халудин руьгъ бейкеф тахъурай лугъуз.

Сакъи! Шараб гъваш заз, туьнт шараб хъурай,
Зи риклиз къуй ада теселли гурай.

Марвардин ранг алай, марвар-шараб гъваш,
Женнетдин шуьрбетдиз ухшар шараб гъваш.

Машгъурвиликай

Эй инсан, и дуьнья даим хъиз жемир,
Гъуьлягъ хъиз, къил цава къуна, къекъемир.

Къуват аватлани са асландихъ хъиз,
Ирид къил кватлани аждагъандихъ хъиз,

Са гапурди яда ирид къилни ви,
Са рипини тергда ирид вилни ви.

Хкаж жемир гзаф къакъан цаварал,
Чилел аватайла тлар тахъун патал.

Аскандилай эгер аватайтла вун,
Мумкин я зеррени ваз гъич тлар тахъун.

Чил хъиз эгер залан хъайитла инсан,
Пуд гевгъер къисметдиз акъатда адан.

Рапрапда гевгъерри, вилин накъвар яз,
Виридалай хуш я чилин накъвар чаз.

Сакъи! Бубудин ранг алай шараб гъваш!
Тавуна вуна зи жигер кабаб, гъваш!

Шарабди зи гуьгъуьл, рик! шад ийида,
Шарабди и дуьнья абад ийида.

Алчавиликай ва

ялтахвиликай

Мурк хъиз къайи жемир вун и дуьньядал,
Къенвай са къиф хъизни вун жемир усал.

Цуьк хъиз жемир хъуьтуьл, жемир вун эркин,
Бубуйрал хъиз тахъуй, эй дуст, вал къве чин.

Цаз хъунни герек я чка атайла,
Диливал куьмек я чка атайла.

Къеда са куьрддин рехи лам квахънай,
Куьрдди къал акъуднай, авунай гъарай:

“Инаг са баябан, са къурамат я,
Ина зи лам квахъун вуч алаамат я?”

Ам къулухъ элкъвейла, ахкуна мад лам,
Мягътел яз амуькна, чухъваз вичин къам.

Лагъана: “Квахънавай вилик квай зи лам,
Зи гъарай-эверди вахкана зав ам”.

Куьрдди тавунайтла ак! эвер-гъарай,
Суракъ ахкъатдичир мад а ламракай.

И фана дуьньядин крариз килиг:
Мал-девлет ягъсузри ийизва гъилик.

Асландин рик! авайда гъалзава девран,
Къуьрен рик! авай ксар амазма пашман.

Сакъи, шараб гъваш на, шараб я герек,
Зи дердер-гъамариз шараб я куьмек.

Ахътин са шараб гъваш, алудрай дердер,
Чухъвена, къванцикай авурай гевгъер.

(КъатI ама)

¹ Дурь - гевгъер.

² Серв - тан дуьз, чинар тарциз ухшар са тар я.

³ Таббат илим - медицина.

⁴ Гъаким - араб члалан гаф я. Ударение и гафунин сад лагъай слогдал алаз клелдайла ада члехи къуллугъдин иеси, начальник мана, къвед лагъай слогдал алаз клелдайла тлебиб, яни духтур мана гузва. И шиирда и гаф къвед лагъай, яни тлебиб манада ава.

⁵ Дере - инал пекдин парчадин манада ава.

Дагъустан вири девирра сиягъатчияр, алимар, писателарни художникар патал гъакъван девлетлу гъиссер, къаматар, къисметар ачухиз (багъишиз) хъйи ватан тирди тарихра фадлай гъатнава.

“Перестройцикри” арадал гъайи “виктегъ” 90-йисарин шулугъри, Дагъустандикай жуьреба-жуьре СМИ-ри чукури хъйи Чулава гъибетри хейлин ксариз чи гъакъикъат такланарна. Мугъманрин къадарни хейлин тлимил хъана.

Гена, Аллагъдиз шукур, яваш-яваш Чулава лекеяр алатзава, чиниз къевезвай мугъманрин, туристрин къадарни гзаф жезва.

Дагъларин улкъедин мулкарал, гъи тереф къачуртлани, атайбурун вил тухудай, къулайдаказ ял ягъиз, сагъламвал мягъкемариз, рубгъдин девлетар артухари жедай тилер гзаф ала. Гъахътинбурукай садни чи меркездивай са акъван яргъа авачир къумадин дагъ - Сарыкъум я. Адакай чи тарихчийри, географри, писателрини художникри тлимил къенвач. Халкъдин сиверай къватнавай риваятарни гзаф я. Са бязибур чал илимрин доктор, ДГПУ-дин профессор Б.Акаеван къхинрини гъалтзава. Чна абурукай бязибур гъеле 1995-йисуз лезги члалаз элкъурнай. Абуру чав гилани гумай.

Туризмдиз рекъер ачух хъезвай алай аямда, а риваятрихъ гъар садан итиж артухардай метлеб авайди гъисаба къуна, чаз абурукай къелзавайбуруз теклифиз кланзава.

Сирерив ацланвай гуьмбет

Мердали ЖАЛИЛОВ

Адетдинди тушир къумадин и дагъ Къумтуркъала хуьруьн патав, Шура вацун чапла къерехда хкаж хъанва. Къумукъ члалай лезги члалаз элкъурнайла, а дагъдин твар “Хъипи къум” жезва. Ам тлебиатдин гзаф надир, ажайиб имарат, аламат я. Адан къакъанвилел 251 метр ала. Европада мад ихътин къумадин дагъ гъалтзава.

Ам акур гъар сада кланзи-такланз суал гуда: гъулуьвай икъван яргъа, Кавказдин дагъларин клане, ачух чуьллерин юкъвал ихътин тек дагъ, вични икъван михъи хъипи къумадинди, гъикл арадал атанатла? Иллаки гатфариз, къуд пад къацу жедайла, и дагъ вирибурукай хкатна ажайибдиз аквада. Рагъ алай йикъара ада къизилдин рангаралди царцар гуда.

Са сеферда а дагъдиз студентар галаз сиягъатдиз фейила, республикада твар-ван авай тарихчи, алим ва муаллим, хайи край чирунин рекъе еке чархачи Булач ГЪАЖИЕВА Сарыкъум арадал атуникай са шумуд риваят ачухна.

***

Сад лагъайди. Са сеферда Насиб твар алай зурба пагъливан Каспий гъуьлелай дагълариз хъфизвай. Адан чекмеяр куьгъне хъана, тлеквенар акъатнавай. Къумади тлушуниз акурла, ада къвачелай чекмеяр хутлунна, абура авай къум эхчирна - чилел гъа ихътин зурба дагъ арадал атана.

***

Къевед лагъайди. Са жегил Къумтуркъаладавай тлавус рушал ашукъ хъана. Амма а жегил итимар ягъиз рекъидай къачагъ яз машгъур тир. Рушан бубади адаз руш а дуьшуьшда гуда лагъана хъи, эгер къачагъвилерал эхир эцигна, Шура вацун къерехда авай къацу дуьзендал къизилдин дагъ эцигайтла. Вични акъван къакъанди жен хъи, герек адан къилелай килигайла, руш авай къвалерин балхунар акван.

Жегил вичиз гайи тапшуругъ къилиз акъудуниз эгечна. Ам рушал акъван ашукъ хъанвай хъи, йикъар, йисар рекъиз, ада гъуьлелай къум гъиз, и чуьлда эклина. Эхирни ахътин дагъ хкаж хъана хъи, адан къилелай

килигайла, Къумтуркъала хуьре авай гуьзел рушан балхунар акъазвай. Рушани вичин балхундикай гада гуьзетзавай. Ингъе абуру сад-садал дуьшуьш хъана. Амма гададиз руш чир жезмачир, ам сифте акурдаз ухшар амачир - куьзуь хъанвай.

Садлагъана гадади вичин чурудал гъил вегъена, анай са гъапавай чларар акъудна. Килигайтла - абуруни рехи хъанвай. Гададиз чир хъана хъи, вахтар гзаф алатнава, руш хъиз, вични куьзуь я. Гъа икл, абуруз чпиз чеб чир хъхъана, сад-садан гарданра гъатна, гъилер ачух техжез, сад-садак клана. Икл, санал алаз, къадарсуз члехи кланивилин гуьмбетдиз элкъвена, къая хъиз акъазна. Гадади эцигай къумадин дагъни и чуьлдал алама.

***

И чуьлдиз, гзаф сиягъатчияр хъиз, вичин вахтунда французрин зурба писатель, романист Александр ДЮМАНИ атана. Адахъ твар-ван авай художник Жан-Пьер МУАНЕНИ галай. Сарыкъумдин дагъ акур абурувай анлай гъакл элячна физ хъанач. Ихътин аламатрин гуьмбет, тлебиатдин ядигар абуруз садрани акурди тушир. Гъелбетда, абурузни чкадин агъалийривай къумадин и дагъ гъикл арадал атайди ятла чириз клан хъана. Ингъе чкадин агъалийри абуруз гъихътин риваят ачухнайтла:

- Къумтуркъала хуьряй тир къеве стха са ханумдал ашукъ хъана. Ам лагъайтла, гъуьлуьн юкъва къураматдал алай къеледа яшамиз жезвай. Анизни анжах луткъведа аваз физ жедай. Рушаз, шивцел акъахна, кард гъаз ачух чуьлда гъуьрч авун хуш тир.

Эхирни ашукъ хъанвай стхайриз руша жаваб гана: гъар ни фад вич алай къурамат члехи чилихъ галаз сад жедай рехъ туклуьрайтла, ам гъадаз гъуьлуьз фида. Икл, къеве стха и четин месэла фад гъалун патал къеве терефдихъ рекъе гъатна. Члехи стха дагъларихъди, Кубачидиз фена, анин устларривай вичиз рагар куквариз жедай хътин зурба тур гатун тлалабна.

Гъувели стха гъуьлуьхъди фена. Вичини ахътин члехи чувал къачуна хъи, ана авай къум ичирайла, ханумдин къеледилай гъуьлуьн къерехдал къван яд къеве чилиз элкъведай.

Члехи стхадин мурад фад къилиз акъатна. Устларри адаз гъа Кубачидай гуьзел ханум

авай къвалерив къван агакъдай зурба тур гатана. Гъувели стхадивай къеледин рекъин анжах са паюниз физ хъанвай. Къум авай члехи чувалди бегъем юргъунарнавай ам са геренда ял акъадариз акъвазна. Бирдан адаз чилер зурзадай хътин ванер хъана, гуя хаму балкланрин рамагди гъуьлуьхъди гъерекатзава. Вич лугъумир къван, и члавуз члехи стхади, турунив ягъиз, къакъан рагар кукварзавай. Ихътин агъвалатди къевиз къарсурай гъувели стха, залан чувал клулал хуьз тахъана, алукъна. Чилел аватай чувални гъасятда пад хъана, къум чклана. Бахтсуз гъувели стха а къумадин дагъдик акатна, къени ачух чуьлдал гъакл алама.

***

Ихътин риваятар ван хъайи члехи писателди вичин “Кавказ” твар алай ктабда тамам са къил Сарыкъумдин дагъдиз ва Къумтуркъала хуьруьз талукъарнава.

***

1928-йисан 22-июндиз акъатнавай “Яру Дагъустан” газетдин 141 (1859)-нумрада Сарыкъум дагъдикай урус шаир **Наталья ВЕРЖАЙСКАЯ**ДИ къенвай шиир-риваят чапнава:

И мани хупл ацланва
Сесерив пашман.
Къумтуркъалад патав гъа
Къумадин лакъан,
Вични лап къакъан.

Гилани, вахт цийи яз,
Гъа мани пашман
Суза хъиз я, хъи я,
Залан я гъакъван.

Дагъдал къайи къан алай -
Гар галай саврух.
И чилерал хан алай
Вагъши ва савух.
Папар авай вагъшидихъ
Гаремда са виш.

Амма са паб клани тир,
Хан ийиз тешвиш.
Загъидатал ам гъинай
Хъанайтла дуьшуьш?

Дагъдал къайи къан алай -
Гар галай саврух.
Хан гъуьрчез фей ван авай,
Вагъши ва савух.
Адан нуькер атана,
Загъидат - ялгъуз,
Иифиз санал къана,
Мекъи я лугъуз...

Къуьд алатна, гатфариз
А руш - шумал таз,
Къарникъуз хъиз марфарик,
Эгечна дакъваз.
Хтай члавуз къвализ хан,
Хупл мусибат кар -
Загъидата гана чан,
Алукъдайла яр...

Дагъдал къайи къан алай -
Гар галай саврух.
Папан сурал къван алай
Вагъшидин савух.
Ада эмир къена
Папариз амай:
Гъар са юкъуз, чуьхъена,
Къум хкин гъуьляй,
Сурал вегъин къейидан,
Гъа - гъадан хъилляй...

Дагъдал къайи къан ала -
Гар галай саврух.
Фадлай инихъ хан амач -
Къанлу ва савух.
Амма чуьлдал къумад дагъ
Алама къакъан.
Куьклуьнзава адал рагъ,
Ифириз лакъан.
Дишегълийрин гъилери
Авурди хкаж,
Гъамлу накъвад къелери
Авурди акъаж...
Гъа-гъа мани гъамарин
Къени япариз
Къевезма, девир я дегъиш,
Масад я ериш...

Зенд Шегъер ва хайи члал

Камилла МЕГЪТИХАНОВА,
ДГУ-дин филологиядин
факультетдин журналистика-
дин отделенидин 3-курсунин
студентка

Хъсандиз хайи члал чир тахъунин гъакъиндай за гъайифар члугъвазва, амма зун лезги члалал рахазвайбурун гъавурда акъазва. Заз члал чир тахъунин себеб ам я хъи, зун жуьреба-жуьре миллетар яшамиз жезвай шегъерда члехи хъана. Зи мукъвабурукай лезги члалал анжах яшара авайбуру рахазвай. Хайи члал чидай таяр-туьшер зал гъалтнач. Мисал яз, гъувели члавалай куьчеда, мектебда зун анжах урус члалал рахазвайбурухъ галаз алакъада хъана.

Урус члалан мумкинвилер екебур я: ада заз гъар жуьредин миллетрин векилрихъ галаз рахаддай мумкинвал гана, гъавилляй шегъерда члехи жезвай гзафбуру хъиз за и члалар артух фикир гана. Зун хътинбуру лагъайтла, шегъерда гзаф ава.

Заз чидай хейлин хизанра хайи члал къевед лагъай чкадал ала, дидебубаяр гъувели члавалай чпин велдрихъ галаз урус члалал рахазва. Алай аямдин жегилрин тайин тир са паюни гъисабзавайвал, жуван хайи члал чирунин игътияж авач. Ихътин шартлара дагъвийрин цийииз акъалтзавай несилри дидедин члал рикелай алудзава, урус члалал рахазвайбурун къадар Дагъустанда артух жезва.

Авайвал лагъайтла, шегъерда члехи жезвай жегъилрин тек-туьк дуьшуьшра хайи члалал рахазва, абуру урус члалакай гегъеншдиз менфят къачузва. И кардин къилин себеб, зи фикирдалди, са чкада санал гзаф халкъар яшамиз хъун я.

Хайи члал чирунин карда хизанди, диде-бубайри къетлен чка къазва. Веледриз члал, милли адетар, меденият чир хъун асул гъисабдай гъабурулай аслу я. Гъакъикъат гъихътинди я? Шегъерда гзаф къадар диде-бубайри чпин аялриз дидедин члал чирзавач, абуру и месэладив къевед лагъай дережадиндав хъиз эгечзава. Гзафбуру и кардин важиблудвал эсиллагъ гъиссазавач. Хайи члал чир хъунилай медениятдин ирс аслу тирди парабуру аннамишзавач. Гъавилляй ихътин гъаларни арадал къевезва.

За са къадар жуван таяр-туьшеривай хабар къуна: “Аял хайи члал чирунал гъикл желбда?” Зи суалдиз жуьреба-жуьре жавабар хгана. Абуруз къимет гайидалай куьлуьхъ якъин хъайивал, вири жавабарин умуми мана сад я: шегъердин чкада аялдиз хайи члал чирун патал гъувели члавалай адахъ галаз дидедин члалал рахана кланзава.

Зани гъакл фикирзава. Эгер ваз ви диде-бубади хайи члал чирнатла, вунани ви веледриз дидедин члал чирун лазим я. Гъайиф хъи, и месэладин важиблудвал гзафбуру гъиссазавач.

Рехъ миxъиз члур хъанва

Жасмина САИДОВА

“Стлал Сулейманан райондин “Къасумхур-Цмур” рекъин уьцйей чка тукъуьр хъийидай гьалда авач. Алай вахтунда пешекарар цийи рекъин проект тукъуьрунив эгечнава. Тахминан са вацран вахтунда ана чиргъ вегъенвай рехъ тукъуьрна куьтягда” - “Дагестанавтодор” ГКУ-дин пешекардин гафарал асаслу яз, ихъгин хабар пайда хъана 11-октябрдиз республикадин электронный СММ-рин чинра.

Рикел хкин, са гьафте идалай вилик, 5-октябрдиз, яргьалди къвайи марфарин нетижада уьцйена атай чилин 250 метрдин къатуни хуьрер алакьалу ийизвай “Къасумхур-Цмур” рекъин 200 метрдин участокдиз еке зарар гана. Нетижада райондин 4 хуьруьхъ - Цмурдихъ, Гачалхуьруьхъ, Хуьпукьихъ ва Ичинрихъ галаз алакьа анжах элкьвена физвай маса рекъий - “Мамрач-Ташкапур-Аракандин муьгъ” (Къасумхур-Хив) шегьреда хуьз жезва.

Къейд ийин, рехъ члур хъайи чка райондин кьил Нариман Абдулмуталибова ва рекъерин къуллугъдин пешекарри тади гьалда ахтармишна, арадал атанвай гьалар гуьзчи-вилик кутуна. Идалайни гъейри, райондин агъалийриз арадал атанвай дуьшуьшдилай

ва рехъ агалнавайдакай тади гьалда хабар гана. Идахъ галаз сад хъиз Цмур дередин хуьрериз фидай маса рекъий улакьрин гьерекаат тешкилна.

6-октябрдиз Нариман Абдулмуталибова къетлен гьаларин вилик пад къунин ва арадай акъудунин комиссиядин (КЧС) тади гьалда эвер гайи заседание кьиле тухвана.

Къасумхурелай Цмурдал физвай ва 8 километрдин яргьивал авай накъвадин и рехъ агъалийри гьеле 1917-йисалай инихъ ишлемишзавайди тир. Ада Стлал Сулейманан райондин дагьлук мулкунал алай 4 хуьруьз къуллугъзавай. 1994-йисалай инихъ и рехъ республикадин балансдал эцигна. Пуд йис идалай вилик шегьреда къир цанай, ам кутугай гьалда тукъуьрнай. Амма, райондин информациядин къуллугъди хабар гуьзайвал, 2 гьафтедилай гзаф вахтунда акъваз тийиз къвайи марфарин нетижада рехъ миxъиз члур хъана.

Райондай тир чешмедихъ галаз кьиле фейи ихтилатдай чаз малум хъайивал, члур хъанвай рехъ тукъуьр хъийидач лугъудай хабарар пайда хъанватлани, умудар гьелелиг атланвач. Алай вахтунда районда чилин къатар дериндай ахтармишдай пешекарар вилик хуьзва. Гъаниз килигна, гьисабзавайвал, месэла тамамдиз гьална куьтягнавач. Малум хъайивал, дагьдин чкадай физвай и рекъин маса участокдани, къванер авахъна, хаталу гьалар арадал атанва.

“Къасумхурелай Цмурдал фидай члур хъанвай рекъин яргьивал анжах 8 километр-диз барабар тир, элкьвена фидай рекъи 20 километр тешкилзава (адан 1,5 километрдин мензилда къир авач), яни рехъ саки пуд сеферда яргьал жезва. Цмур хуьруьн алай аямдин мектебдиз райондин жуьреба-жуьре хуьрерай физвай аялар патал им четин месэла жезва - гила абур пакамахъ лап фад рекъе гьатна кланзава”, - гьисабзава райондин векилди.

Ахцегьрин ичерин сувар

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

5-октябрдиз “Ахцегь райондин” кьил Осман Абдулкеримован регьбервилек кваз совещание хъана. Йикъан месэлайрикай сад Ахцегьрин ичерин сувар къейд авуниз гьазурвал акун тир.

- Адет хъанвайвал, гьар йисан 15-октябрдиз чна районда «Ахцегьрин ичерин югъ» кьиле тухуьзва. Сувар райондиз туристар желбуниз (и жигьетдай чаз еке мумкинвилер ава), Ахцегьрин ичер ярж яз машгьуруниз ва жемьти и юкъуз мугьманрихъ галаз къулайдиз ял ягъуниз хъсан таьсирзава. Тестикъарнавай махсус план-графикдин бинедаллаз, 15-октябрдин жуьмя йикъан экуьнин 9-даз Ахцегьа, обелискдин патав, мугьманар къабулда. Ахпа, Ленинан кучеда ачухдай гьар жуьре выставкайриз тамашайдалай къуллукъ, суварин кьилин серенжемар (чи хуьрерин кьилди-кьилди майданрал фин, официальный раху-

нар, концерт...) В.Эмирован тварунихъ галай багьда тешкилда. Ана гьар са СГП-диз вичин майдан, алачух ачухарун патал чкаяр тайинарнава, - малумарна райадминистрациядин кьилин заместитель Вадим Агъасиева.

Къейд ийин, “Ахцегьрин ичер” суварин серенжемрикай сад яз, районда “Ичерин савкъат” твар алай мергьяматлувилин серенжем малумарнава. Ик1, ашкъи авай инсанри сад-къве ящик ерилу ичер къват1на (абур ичер райадминистрациядин гьаятдиз гьана кланзава), абур пар члугвадай машинраваз Дербентдин, Махачкъаладин аялрин къвалеризни интернатриз ва яшлугуьрун къвалериз садакъа яз тухуда. Ичер авай машина хемис юкъуз - Дербентдин, жуьмядиз Махачкъаладин аялрин къвалериз рекъе гьатда.

“Коронавирусдин тлугьвалдихъ галаз алакьалу яз, гъайиф хъи, ц1и чавай районда “Шарвили” эпосдин суварни кьиле тухуз хъанач. Са т1мил мумкинвал хъанмазди, ингъе, ичерин сувар тухуьзва. И кар са т1вар паталди ваь, хъсан гьазурвал аваз, чешнелудакъ тешкилна кланда. Суварик республикадин хуьруьн майишатдин, туризмдин министерствойрин ва маса идарайрин векилри, жуьреба-жуьре районрай къведай мугьманри, симинин пагьливанри, машгьур манидарри иштиракда. Гьар са хуьруьн майдандал (анал хуьруьн тарих, культура, гьилин-туплун сенят-карвилер, т1уьнар раижда) абуроз халкъдин милли парталар алай са итимдини дишегьлиди чпин хуьруьн къетленвилерикай суьгьбетда. Суварин кьилин метлебрикай сад иниз туристар желбун я. Гъавилай къведай йисуз чна Ахцегьай Къурагъиз (Грарин хуьруьн дередай яна) 16 километрдин мензилда машиндин хъсан рехъ тукъуьрун фикирдиз къачуьнава”, - къейдна райондин регьберди.

Арзаяр къабулун давам жезва

РД-дин экономикадин ва мулкар виликди тухунин министерстводи “Дагьустан Республикадин дагьлук мулкар яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик тухун” госуарстводин программа уьмуьрдиз кечирмишунин къвалах кьиле тухуьзва.

ГОСПРОГРАММА
“СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОРНЫХ ТЕРРИТОРИЙ”

Рикел хкин, “Дагьустан Республикадин дагьлук мулкар яшайишдинни экономикадин жигьетдай виликди тухун” госуарстводин программа РД-дин Гьукуматди 2020-йисан 18-февралдиз тестикъарнай. Программа кардик кутунин макъсад, къейднавайвал, республикадин дагьлук мулкар арадал атанвай яшайишдин гьалар, агъалийрин дулана-жагьдин ери хъсан патлахъ дегишарун, дагьдин чкайрин экономика дурумлудакъ виликди фин таьминарун я. Ам 2020-2024-йисарин вахтунда уьмуьрдиз кечирмишун фикирда кунва.

2021-йисан 1-июндин делилралди, программада иштиракун патал санлай къачурла 46,2 миллион манат тешкилзавай 87 арза агакьнава, абуркай авунвай харжийрин тайин къадар пай эвез хуьвунин субсидийри 23 миллион манат тешкилзава. 49 иштиракчидихъ галаз 8 миллион манатдилай гзаф къадарда аваз субсидияр гуьнин гьакьиндай икьрарар кутлуннава.

Министерствода къейд авурвал, мумкин тир 33 муниципалитетдилай программада иштиракунин гьакьиндай арзаяр анжах 18 районди ганва. Конкурсдай абуркай анжах 134 арза акъатнава. Идаради гьавурда твазвайвал, арзаяр

къабул тавунин себебрикай сад ам я хьи, агакьарнавай документри программади тайинарнавай истемешунриз жаваб гуьвач. Къейд ийин, госуарстводин патай куьмек къачун патал арзаяр 2021-йисан 15-ноябрдалди къабулзава.

Конкурсада иштиракунин чарасуз шарт1 инвестицияр серф ийизвай проект гьуьлуьн дережадилай 500 метрдин къакъанда хуьн я. Ихътин истемешуниз республикадин муниципальный 30 районда авай агъзурдалай виниз хуьрери жаваб гуьва.

Программадин сергьятра аваз гуьзвай куьмекдин бинеда промышленностдин продукция, недай суьрсет ва хъвадай шейэр акъудун патал маса къачузвай тадаракиз, теплицаяр, хуьруьн майишатдин суьрсет хуьдай ва санай масаниз рекъе твадай логистикадин центр (майвайрин ва емишрин гьамбархана) эцигуьниз авунвай харжийрин пай (50 процентдив агакьна) эвез хуьвун ава.

“Программади фикирда кунвай куьмек республикадин дагьлук чкайра эхиримжи пуд йисалай т1мил тушир вахунда майишатчилерин къвалах кьиле тухуьвай ва чеб карчияр хъиз регистрация авунвай агъалийриз гуьзва”, - лугъуьзва министерстводин векилди.

Гъак1ни, субсидияр хусуи куьмекдин майишатар авай ксаривайни къачуз жеда. Абуроз гун фикирда кунвай куьмек гьевчи жуьредин техника маса къачуьниз ийизвай харжийрин тайин пай эвез хуьвуникай ибарат я. Идалайни гъейри, госпрограммадин сергьятра аваз республикадин арандин мулкарар тир, амма чпиз дагьлук чкайра ветеринарвилерин, агрономвилерин, зоотехниквилерин ва хуьруьн майишатдин механизаторвилерин пешейрай къвалахиз кланзавай ксаризни са сеферда яз куьмекдин пул гуда.

Программада иштиракун патал арзаяр РД-дин экономикадин ва мулкар виликди тухунин министерствода ва МФЦ-да къабулзава.

Цийи фабрика ахъайна

12-октябрдиз Махачкъалада къвачин къапар акъуддай цийи “SERG” фабрика (карханадин иеси - Сиражудин Гьуьсейнов) ачухна. Дишегьлийрин ва итимрин къвачин къапар акъудунал машгьул “Серж” фабрикади и хилел базарда къвалахиз 20 йисалай гзаф вахт я. Карханади акъудзавай шейэр къвачин къапарин “KARI” компаниядин тукьвенрани, амадагьвили бинедаллаз, маса гуьва. Производстводин цийи майдан санлай къачурла 4 агъзур кв.метр-диз барабар я. Ана 100-дав агакьна цийи тадаракар эцигнава. Санлай къачурла, фабрикадиз 200 миллион манат инвестицияр серфнава.

Фабрикадихъ йиса 300 агъзур жуьт къвачин къапар акъуддай мумкинвал

ава. Карханади тамам къуватдалди къвалах башламышайла, адавай йиса 500-600 агъзур жуьт акъудиз жеда.

Алай вахтунда фабрикада официальнойнидакъа къвалахдалди таьминарнавай 120 касди зегьмет члугъзава. Абурун юкъван мажиб 35 агъзур манатдиз барабар я. Рабочийриз къулайдакъа къвалахун патал вири шарт1ар тешкилнава: миxъивал ийидай ва т1уьн гудай чкаяр ава.

Фабрика ачухунин шад мярекатда РД-дин Гьукуматдин Председателдин сад лагъай заместитель Батыр Эмеева, международный “KARI” компаниядин руководитель Игорь Яковлева иштиракна.

Республикадин Гьукуматдин пресс-къуллугъди хабар гайивал, йисан эхирдалди Дагьустанда мад 3 фабрика ачухун пландик ква.

Дустуни - дустуникай

Лезги рикI, намус авай кас я

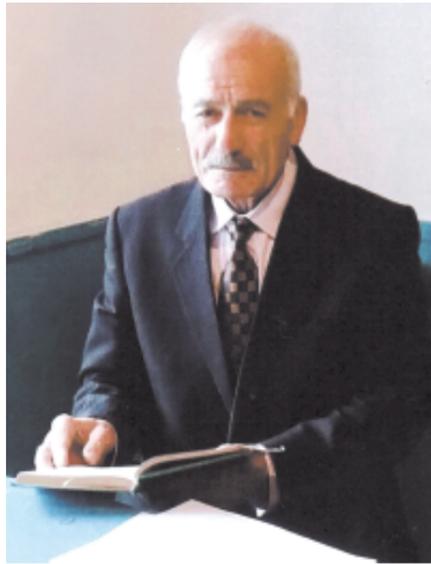
Масуб МАГЪМУДОВ,
отставкада авай полковник

Заз са лезги хцикай ихтилат ийиз кланзава. Ам я са кьегал туш, я чехи кьуллугьдал хьанач. Анжах адахь халис лезгидин рикI, намус ава, вичин халкь гзаф кланда. Аллагьди адаз сабур, зегьметдал рикI хьун, ватан клан хьун хьтин гьиссер ганва.

Ам СтIал Сулейманан райондин Веке-лар хуьре 1950-йисуз дидедиз хьана. Диде-бубади адаз Фергьат лугьудай тIвар гана. Веке-лар алайди 4 классдин мектеб тир. Гьавилай, 3-класс кутьягьайла, **АГЪАХАНОВ Фергьат** буба Жалалдина Кьасумхуьруьн мектеб-интернатдик кутуна. 10-классдалди Фергьата гьа ина клелна.

Кьасумхуьруьн мектеб Дагьустанда хьсанбурукай сад тир. Ина пешекар муаллимар авай. Математикадин тарсар Фергьатаз Бабаев Мевлюьдин Мисриевича гана. Келдай вахтунда адан рикI спортдал алай, гьар экуьнахь физзарядка ийидай, тарсарилай гуьгьуьниз спортдин секциядиз фидай. Вичел диде-бубадин гуьгьуьнвал алачиз, ада мектеб лап хьсан кьиметралди кутьягьна ва 1968-йисуз Дагьустандин государстводин пединститутдин физикадинни математикадин факультетдиз хьсан кьиметралди имтигьанар вахкана. И йисуз зунни гьа факультетдик акатнавай. Фергьатакай са группадин староста хьана. Сад лагьай курсунилай башламышна ам спортдал машгул жезвай, азад-каз кьуршахар кьунай секциядиз физ эгечна. Йикьан кIвалахар низамда аваз, галай-галайвал кьилиз акьудунал Фергьатан иллаки рикI алай. Экуьнахь кьарагьна ам общежитидин патав гвай майдандал фидай, катдай. Нянин сятдин 10-даз ксуз гьазур жедай.

Институтни ада хьсан кьиметралди кутьягьна. Гьа вахтунда чаз тарсар гузвай муаллимрин са пай урусар тир. Абуруз хала-

хатурвал чидачир, студентрив клелиз, зегьмет чIугваз тадай. Имтигьанар вахкудайла анжах кьезвай кьимет гудай. ГьакI хьайила, студентрин чирвални артух жезвай.

Зунни Фергьат кесиб хизанрин аялар тир. Яшамиз жедай пул бес жезвачир. Стипендия чаз гьамиша кьезвай, амма акьакьзавачир - хьсандиз тIуьна, кутугай партал алукина кланзавай. Гьавилай чна тарсарилай кьулухь вагонар ичIирдай, Махачкьаладин Балугьрин портуна акьвазнавай гимийрай балугьар (килька) авуддай. Гатуз чун стройотряддиз фидай. Са йисуз, гатуз ял ядай вахтунда, чна Махачкьаладин III интернационалдин тIварцихь галай фабрикада пар чIугвадайбуру яз кIвалахнай. Чна чуьнуьхнач, масабурвай кьакьуднач, намуслу зегьметдалди пул кьазанмишна, чи дуланажгь хьсанарна. Пединститутда лезги студентар тIимил авай. Лезгийрихь галаз кьаларни жедай. Чехи пай студентар дуствал, гьахвал кландайбуру тир. Фергьата садрани маса касдин кефи ха-

нач, адаз гьамиша гьахвал кланда. Вузда клелзавай йисара зайиф студентрин пад кьадай, кумек герекдав буржуна пул вугудай, пехилвал, таб ва маса амалар кландачир. Имтигьанар вахкудайла, адан лекцияр авай тетрадар студентрин гилера жедай. Алукизавай парталрин михьивал хуьдай. Фергьатаз студентрин ва муаллимрин арада еке гьурмет авай.

Институт кутьягьна Фергьат кIвалахиз Хив райондиз хтана. Ина кьуд йисуз кIвалахидалай кьулухь ам, математикадин тарсар гудай муаллим яз, Алидхуьруьн юкьван мектебдиз хтана ва 1985-йисуз анин директордин заместителвиле тестикьарна. Са кьада яшар хьуниз килигна, кефиярни са акьван хьсан туширвилей Фергьатаз алай йисуз пенсиядиз экьечиз кланзава.

Фергьат Жалалдинович туьквей хизандин кьил я: хизанда пул велед - са гадани кьве руш чехи хьана. Адан хва (майор) Чечня Республикадин военный частуна юридический отделдин начальник я, чехи рушани Махачкьалада военный кьуллугьчи яз кIвалахзава, ам гьакIни филологиядин илимрин кандидат я. Гьевечи руш, юрист, Санкт-Петербургда яшамиз жезва.

Фергьат муаллим РФ-дин умуми образованидин Гьурметлу работник, РД-дин халкьдин образованидин отличник, зегьметдин ветеран лагьай тIварарин сагиб я. СтIал Сулейманан райондин образованидин управленидин начальникдин заместитель Кьачабег Аминовани, Алидхуьруьн юкьван мектебдин директор Муслим Селимовани, Фергьат Агьаханов гьихьтин инсан я лагьай суалдиз жаваб яз, ам лап хьсан математик, хьсан инсан, педагог тирди кьейдна. Фергьатан уьмуьрдин юлдаш Зулейхадина ам гзаф хьсан инсан, аялрин буба, ва икьван намуслу инсандиз кьисмет хьанвай вични бахтлу инсан тирдаклай лагьана.

Фергьат муаллим, ви чан сагьрай! Чун дустар хьунал зун гзаф шад я.

Дишегьлийрин хиве ава

Дагьустанда "Келунал рикI алай диде - келунал рикI алай уьлкве" кьил ганвай проект кардик кутунва. РД-дин образованидин ва илимдин министерстводин кумекдалди ам тешкилнавайди Дагьустандин дишегьлийрин союз я. Проектдин бинед мектебра клелзавай аялри ктабар келуниз ийизвай итиж артухаруни кардал абурун диде-бубаар желб авун, и рекье санал кIвалахун ава.

Ктабар клелдайбуру фикирда кьуна туькIуьрнавай проект уьмуьрдиз кечирмишун четин хьунин ва библиотекарин кIвалахда гьалтзавай месэляри и йикьара Кьизилюртда кьиле феий гуьруьшдал веревирдна. Мьярекатда Дагьустандин дишегьлийрин союздин председатель Интизар Мамутаевади, РД-дин образованидин ва илимдин министерстводин умуми образованидин отделдин меслятчи Кинаят Юнусовади, ДГУНХ-дин тербиядин рекьяй директордин заместитель Айна Сеидовади ва са жерге маса пешекарри ва аялрин диде-бубайри иштиракна.

Эхиримжи вахтара ктабар келунал рикI алай ксарин кьада вири дуьньяда са кьада тIимил хьанва. Гзафбуру гьисабзавайвал, компьютерин технологияр виликиди тухузвай девирда аялар ктабар келунал желб авунихь метлеб авач. Ктабар телевизорри, компьютерри, телефонри эвезнава. Гьа са вахтунда, хизанда ктабар келуни адет арадал хкун - им кьенин йикьан кар алай месэляри кай сад я, вучиз лагьайтIа, диде-бубайризни аялризда садаз масадан "ван кьезвач", арада чан алай рафтарвилер, ихтилар, суьгьбетар амач. Диде-бубайри аялрихь галаз санал ктабар келун, пешекарри гьисабзавайвал, эдебиятдин, марифатдин тербия гуни серенжерикай сад я.

"Ктабар келунал рикI тахьуни аялдин неинки руьгьдихь галаз алакьалу, гьакIни яшайишдин ва экономикадин хилерал гелер тазва. Уьлкве ктабар клелдайбурун рекьел хкунин месэла дишегьлийрин хиве гьатнава, вучиз лагьайтIа, анжах дишегьлидихь, дидедихь хьиз, веледдин рикI ктабар келунал желб ийидай виридалайни гзаф мумкинвилер ава", - гьисабзава Кинаят Юнусовади.

Кьейд ийин, октябрдилай Вирироссиядин "Келунал рикI алай диде - келунал рикI алай уьлкве" конкурсдин муниципальный пайни башламыш хьанва. Конкурса неинки дидейривай, бубайривай, гьакIни чехи дидейривай ва бубайривай иштиракиз жедя.

Конкурс пуд номинациядай кьиле физва: аялрин шикилрин "Диде - махарин игит", видеороликрин "Дидеди клелзава" ва видеороликрин "Хизандин келунар". Нетижаяр 2021-йисан 25-октябрдиз кьада.

Чешнелу муаллим

Хазран КЬАСУМОВ

СтIал Сулейманан райондин кьил Нариман Абдулмуталибова мукьвара А.Саидован тIварунихь галай Эминхуьруьн юкьван школада физкультурадин тарсар гузвай муаллим **Шагьломаз МУРАДАГЪАЕВАЗ** яргьал йисарин намуслу зегьметдай Чухсагуьлдин чар гана, тебрикдин келимаяр лагьана.

- Гьакьикьатдани, Шагьломаз Жамалович районда физический культурадин лап хьсан муаллирикай сад я, - лагьана чаз райондин образованидин управленидин начальник Гьуьсейн Шихбабаева. - Ада гьазурзавай школьникрин командарихь ва кьилдин спортсменрихь районда спортдин жуьреба-жуьре хилерай тухузвай турнирра агалкьунар жезва.

Ш.Мурадагьаев 1964-йисуз Туьркменистан ССР-дин Небит-Дагьдин райондин Хьутур-Тепе поселокада хипитIарвиар тир Жамал ва Аният Мурадагьаеврин хизанда дидедиз хьана. 1-3-классар ада Аламишедин (Эминхуьруьн) школада клелна. 4-классдилай эгечна Шагьломаз келун Небит-Дагь ше-гьердин 17-нумрадин юкьван школада давамарна. Хьсан кьиметар аваз клелунихь галаз санал, ам азаддиз кьуршахар кьунални машгул хьана. Школьникрин арада ада ше-гьердин, райондин, республикадин гзаф турнирри кIвенкIевечи чкаяр кьуна. Кьилди кьачуртIа, адакай Небит-Дагьдин райондин ва Туьркменистандин чемпион (жаванрин арада) хьана. Советрин Союздин спортдин мастервиле кандидат тир Ш.Мурадагьаева 1981-йисуз юкьван мектеб акьалтIарна, ам Москва ше-гьерда эцигунрин училищедик экечна. Гуьгьуьнлай ГЦОЛИФК-дин тренервилеин факультетни акьалтIарна. Училищедя ва ин-

ститутда клелзавай йисарани Шагьломаз Москвадин чемпионатра, Вирисоюздин са шумуд турнирда гьалибвал кьачуна, приздин чкаяр кьуна.

Институт лап хьсан кьиметар аваз акьалтIарай Ш.Мурадагьаев 1986-йисуз Небит-Дагь ше-гьердин ДЮСШ-да азадказ кьуршахар кьунай тренервиле кIвалахал кьабулна. Кьегал лезги хцин - хьсан тренердин гьилик вердишвилер кьачур жаван спортсменрини хейлин турнирра чпин алакьунар кьалурна, кIвенкIевечи чкаяр кьуна. Са шумуд сеферда Шагьломаз Жамалович "Небит-Дагь ше-гьердин лап хьсан тренер" тIварциз, Туьркменистан ССР-дин физический культурадин ва спортдин министрстводин гьурметдин грамотайриз лайихлу хьана.

1990-йисалай Ш. Мурадагьаева тренервилеин кIвалах Эминхуьруьн аялринни жаван-

рин спортдин школада давамарна. Адан гьилик вердишвилер кьачур са шумуд касдикай спортдин мастерар, мастервиле кандидатар, Дагьустандин кIвенкIевечивал патал

тухвай акьажунрин гьалибчи-яр хьана. Шагьломаз Жамаловичан гьилик Эминхуьре вердишвилер кьачур, уstadвал хкажай са шумуд касдикай гуьгьуьнлай, Россиядин маса субъектриз фена, неинки азадказ кьуршахар кьунай, гьакIни самбодай, кудодай, дзюдодай, грэпплингдай ва спортдин маса жуьрейрай машгул спортсменар, чемпионар хьанва.

1993-йисан 1-ноябрдилай инихь Шагьломаз Мурадагьаева, чна винидихь лагьайвал, А. Саидован тIварунихь галай Эминхуьруьн юкьван мектебда физкультурадин тарсар гузва. И везифаяр намуслудказ кьилиз акьудунихь галаз сад хьиз, тежрибалу муаллимди-тренерди мектебда футболдин, мини-футболдин командаяр тешкилнава, абурухьни районда, Кьиблепатан Дагьустанда тухузвай турнирра хьсан нетижаяр жезва.

Шагьломаз Мурадагьаева 2018-2019-йисара "Краснодарский многопрофильный институт дополнительного образования" ДПО-дин НОЧУ-да ва 2020-йисуз "ИНФОУРОК" ООО-да чирвилерин дережани хкаж хьувуна.

- Шагьломаз Жамалович кар алакьдай муаллим, тренер хьиз, хьсан общественникни я, - лугьзва мектебдин директор Рагьман Османова. - Ада ина баркаллу гзаф крарик кьил кутазава. Адан кIвалахидилай чун, клелзавайбуру диде-бубаар гзаф рази я.

Чи мурад чешнелу муаллим Шагьломаз Жамаловичахь кIвалахда мадни еке агалкьунар хьун я.

Бедендиз къуват гьикI хкида?

Тугъвал акаатайбурун сагъламвал мягъкемарун патал духтурдин меслятар

Къагъриман ИБРАГЪИМОВ

Чна вуч лагъайтани, тугъвал дуьньяда мягъкемдиз къекъезва. Адакди азарлу хъайибурвайни инанмишвилелди чун сагълам хъхъанва лугъуз жезвач. Азарди жигеррилай гъейри, инсандин маса органризни еке зарар гузва. Ковиддикди азарлу хъайибуру чпин сагъламвал мягъкемарун герекя. Чун и йикъара Белиж послоқдин больницадин садакай масадак акаатай азарар сагъар хъийизвай (провизорный) отделенидин терапевт СЕЛИМОВА Маина Гъуьсейновнади хъ галаз гуьрушмиш хъана ва сагъламвал тамамдиз мягъкемар хъувун патал гьихътин серенжемрал амал авуна кванзаватла лугъун, чи газетдин келчирин патай атанвай са шумуд суалдиз жаваб гун тIалабна.

КУЪРУЪ ТАРЖУМАГЪАЛ:

Маина Гъуьсейновна СЕЛИМОВА 1981-йисуз Белиж послоқда дидедиз хъана. 1998-йисуз ина умуми образованидин 2-нумрадин мектеб акъалтIарна. 1998-2004-йисара Дагъустандин госмедакадемияда келна. 2005-2012-йисара Дербентдин ЦРБ-дин диализдин отделенида духтур-нефрологвиле кIвалахна. 2013-йисалай кьенин йишвалди ада терапевт яз Белиж послоқдин участокдин больницада кIвалахна. 2019-2021-йисара Белиждин поликлиникада ва больницада ачухай провизорный отделенида тугъвалдихъ галаз женг тухуз, галатун тийизиз гьакъсагъвилелди зегъмет чIугъазва. Яргъал йисара агъалийрин сагъламвал хуьник вичин лайихлу пайни кутунай ва виниз тир дережадин пешекарвилляй М.Селимова са шумуд шабагъдин сагъиб я.

■ **Маина Гъуьсейновна, коронавирусди инсандин гьи органриз ва кьурулушриз виридалайни еке зарар ва азият гузва?**

- COVID-19 акаатайбурувай малум, гьакIни чи ахтармишунрайни тестик жезвайвал, ада неинки нефесдинни жигеррин, гьакIни бедендин амай вири органризни зиян гузва. Кьилди къачуртIа, азарлури гзафни-гзаф шикаятзавайбурук акатзава:

- жигерриз зиян гун, абурун кIвалах къайдадикай хкатун, абур дегшвилер хьун;
- санлай вири бедендин бушвал, зайфвал;
- жукIумрин тонус къайдадикай хкатнавайди гьиссун;
- психикадиз чIуру таъсирун;
- рикIинни дамаррин кьурулуш барбатIун ...

Аквазвайвал, коронавирусди инсандин бедендин вири органрин ва кьурулушрин кIвалах къайдадикай хкудзава. Гъаниз килигна адан нетижайрихъ галаз бегъемвилелди женг тухун лазим къезва.

■ **Коронавирус акаатай виридаз реабилитация герекяни?**

- Эхъ, гьам къезил, гьамни юкъван ва четин жуьрединбур яз ам акатнавай виридаз реабилитация лазим я. Юкъван ва четин жуьреда азарлу ксариз, яни стIалжемди тади ганвайбуруз, лап яргъал вахтуналди реабилитация герек жезва. Идахъ галаз алакьалу яз, чна стIалжемдикди азарлу хъанвайбуруз рифун клиника ярх хьун меслятава.

■ **Реабилитациядик гьихътин серенжемар акатзава ва духтурри виридалайни гзаф гьихътин къайдаикай менфят къа чузва?**

- Ам вад паюникай ибарат я: дарманралди сагъарун, стационарда эвелан медицинадин реабилитация, амбулаторияда сагъарун, кIвалин ва гуьгуьнай тикрар хъийизвай медицинадин реабилитация. Яргъалвиле килигайла, реабилитациядин вахт гъар жуьре я. ТIал эвелдилай эхирдалди кьиле физвай гьалдилай ва инсандин органризни кьурулушриз ганвай зияндилай аслу я. Гъар са инсандин бедендин кьуватар гъар жуьрединбур я. Гъавилляй ишлемишзавай къайдаярни жуьреба-жуьрединбур (иник дарманар галачиз сагъарун, нагрузка гун, нефесдин органрин гимнастика ва масабурни акатзава, гьелбетда, низ гьи къайда меслятада, духтурди тайинарда).

■ **Маина Гъуьсейновна, витаминар ва иммунитет хкаждай дарманар вири азарлури хъун лазим яни?**

- Витаминар, азарлудан гьалдиз килигна, духтурди тайинарда. Эгер ам гзаф вахтунда самоизоляцияда хъайитIа, адаз витамин D кьит жеда. Лагъана кIанда, виридалайни хъсанди - ери аваз кIвале гъазурнавай тIуьн я. Азарлуди патал кIвалин тIуьнихъ еке метлеб ава. Хуьрекдик квай витаминарни чанди регъятдиз къачуда.

Коронавирусдихъ вуч аламатар аватIа, гилани эхирдалди ахтармишиз хъанвайди туш. Иммунитет хкаждай дарманарни виридаз хъун меслятава, гьикI хь, чна винидихъ лагъанвайвал, им азарлудан гьалдилай аслу я.

■ **Психикадин жигъетдай реабилитациядин лазимвал авазвани?**

- Эгер начагъдаз ахътин лазимвал аватIа, адаз психотерапиядин сеансар тешкилда, ан-

тидепресантар ва рикIик квай къалабулук секинардай дарманар хъун меслята. Психикадин гьалди инсандин бедендин сагъламвилел гьалтайла еке роль къугъвазвайди чир хъана кIанда. ДатIана гуьгуьлар чIурузвайла (депрессия), рикIик къалабулук квайла... - инсан ихътин гьалари начагъарда. Ам гьикI азарлу хъайитIани, ахътин касдин азар яргъалдини фида, геж сагъни хъеда. Сагъ хъхъунихъ агъунвай кас фад сагъни хъеда.

■ **Маина Гъуьсейновна, алай вахтунда тугъвалди мад кьил хкажзавайди малум жезва. Куьне чаз гьихътин меслятар гуда?**

- Чна тугъвал зайиф хуьник умуд кутунвай. Амма гьикъван чна вуч лагъайтIани, лап екез жигерриз зиян гузвай стIалжемни ама ва гъайифдивди лугъун, къвед лагъай сеферда COVID-дикди четин жуьреда азарлу жезвайбурун гзаф гьалтзава. Мисал яс, сад лагъай сеферда и азар акаатай бязи инсанрилай ам бедендиз са артух еке зарар тагана алатзавай дуьшуьшарни авай. Къвед лагъай сеферда вирус акаатайла, тIал лап четиндаз элкъезва, яни азарди еке азаб гузва. Гъавилляй тугъвалди агъавалзавай вахтунда (начагъ хъуниз ва тахъуниз килиг тавуна) маскаяр алукунихъ еке важибувал ава. Ида гьакъикъатдани куь сагъламвал хуьниз куьмека. Мадни мукъвал-мукъвал запундал гьилер чухъухъ! Эгер азар акатунин сад лагъай лишанар - бедендал ифна акъалтун, ни ва дад квахъун гьисс авуртIа, кIвалай экъечIмир, духтурриз хабар це, жуван къваларив гъайбурунки залан азар кутамир!

Совещание

Гьалар хъсанарун патал

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай гьаддиз, 9-октябрдиз, Махачкъалада, РД-дин здравоохраненидин министрстводин дараматда, Росздравнадзордин ва СКФО-дик акатзавай республикайрин здравоохраненидин министрствойрин векилрин иштираквални аваз агъалияр кьиникьин дуьшуьшар тIимиларуниз ва демографиядин гьалар хъсанаруниз талукъарнавай совещание кьиле фена. Идакай "Лезги газетдиз" РД-дин Гьукуматдин пресс-куллугъди хабар гана.

КватI хъанвайбурухъ, гьа гьисабдай яз маса регионрай атанвай мугъманрихъ, элкъевна сифте гаф рахай Дагъустандин Гьукуматдин Председателдин заместитель Мурад Къазиева совещанидал веревирдзавай месэляяр уьлкведин ва республикадин кьиле авай ксар патал эвелимжи нубатдинбур тирди къейдна.

Совещанидал СКФО-да кьиникьин дуьшуьшар тIимиларунал гьалтайла виридалайни кар алайбуру яз гьисабзавай беденда иви къекъезуьнин (кровообращение), нефесдин органрин ва онкологиядин хилер веревирдна. Цийи коронавирдиз тугъвал фад амаз диагностика авун таъминарунун ва ковиддикди рекъизвайбурун кьадар тIимиларунин месэлайрал кьилди акъвазна. Росздравнадзордин регъбердин заместитель Ирина Серёгинади агъалияр тугъвалдикай хуьнал гьалтайла, азардиз акси раб ягъунихъ еке метлеб авайди ва и раб ягъунихъ не-

тижада уьлкведа инсан кьейи са дуьшуьш авачирди къейдна.

- Электронный къайдада "Фармаконадзор" кьурулушдиз уьлкведин вири духтурривай вакцинадиз талукъ малуматар агакъзава. Къенин юкъуз вакцина ягъайдалай кьиле гьал пис хуьникди кьейи дуьшуьш малум туш. Чна духтурривай гзаф тIалабзава, вакцинадин чIуру таъсирдиз талукъ хабарар и кьурулушдиз агакъарун. Ихътин кьурулушар Европададин вири уьлквейра ава. Абуру гузвай малуматрал асаслу яз, и ва я маса дарманрин, гьа гьисабдай яз азарриз акси рапарин жигъетдайни, абур ишлемишунихъ галаз алакьалу месэляяр веревирдзавайди я, - алава хъуьна И.Серёгинади.

РД-дин здравоохраненидин министрдин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Жавгъарат Исаевади кьиникьин дуьшуьшар тIимиларун патал Дагъустанда жуьреба-жуьре органар ахтармишунин Ачух ракIаррин йикъар кьиле тухун эхиримжи са шумуд йисуз хъсан адетдиз элкъевнавайдакай, и карди онкология сифтегъан стадийра чириз куьмекзавайдакай лагъана.

Совещание кьиле фидалди вилик Москвадай ва СКФО-дин маса регионрай атанвай мугъманриз Республикадин перинатальный центрдин кIвалахдихъ галаз таниш жедай мумкинвал хъана. Росздравнадзордин регъбердин заместитель Ирина Серёгинади центрдин, кьилди къачуртIа, интенсивный терапиядай симуляционный классдин, таза аялрин реанимациядин ва телемедицинадин рекъерай кIвалахдиз виниз тир кьимет гана.

Сифте сеферда

РД-дин здравоохраненидин министрстводин пресс-куллугъди хабар гузвайвал, сифте сефер яз Дагъустандин Кыли 2022-йисуз пулсуздаказ дарманар гун лазим тир агъалияр патал республикадин бюджетдай абур маса къачун тамамвилелди таъминариз жедай кьадарда аваз пулдин такъатар чара авунин кьарар къабулнава. Виликан йисара республикадин бюджетдай ахъайзавай такъатри 14-50 процент тешкилзавай. Гъаниз килигна агъалийрин пулсуздаказ дарманралди таъминарун герек тир къатар

лувал и ва я маса дарман маса къачунин кьимет арадал гьунихъ галаз алакьалу я. Мадни а кардал фикир желб ийиз кIанзава хь, пулсуздаказ дарманар къачун патал агъалияр чеб яшамин жезвай чкайрин медицинадин идарайрин духтуррин (гъар сад вичин участокдин духтурдин) патав фин герек я. Абуру квез гьихътин документар агакъарун лазим ятIа лугъуда. Ахпа кьилди гъар са агъалидин тIварцихъай абур РД-дин здравоохраненидин министрстводиз рекъе твада.

разин Дагъустандин здравоохраненидин министрстводивай абур тамамвилелди гуз алакьзавачир. ТIвар кьунвай министрстводи гуьгуьнин йис патал дарманар къачуниз лазим аукционар вахтундамаз кьиле тухузва. Исятда ихътин серенжемар 2022-йис патал кьиле тухунин къайгъуйрик ква. Абуру законодательстводин лазим тир вири истемешунриз жаваб гуналди кьилиз акъудзава. Аукционар тешкилуни важиб-

Искусстводин устадрикай

Мердали ЖАЛИЛОВ

Яратмишдай инсанрикай - устадрикай, иллаки рушарикайни су-сарикай рахадайла, адет яз, абурун яшар кьалурдайди туш. Сегнедал экьечлиз эгечлай вахтар рикел хкида, агалкунрин аршар, халкьдин гьурметар, кьиметар кьейд ийиз алахьда... Зунни кье гьа яцла гьатнава.

Цуьквер Мирзоевна МАМЕДОВА аз сегнедал сифте яз акур вахтара Докьузпара ва Ахцегь район санал алай. За сифтеган шиирар кхизвай, абур Ахцегь райондин "Цийи дунья" газетда чапзавай. А йисара райондин культурадн квалерин артистар, яратмишдайбурун векилар, муаллимар, агитбригадайриз кватл хьана, зегметчи коллективрин патав фермайрални багьлариз, никеризни сала-

*Мани лугьуз Цуьквера,
Зал ацлуда экверай!
Дерт алайдан квахьда дерт,
Гьай агакьна эверай!*

(1998-йис)

Цуьквер Мамедовадин артист-вилин лайхлувилер адан гьакьиндай "Ахцегь райондин культурадн управленидин тварунихьай ганвай махсус чарче ик кьейднава: Ахцегь райондин культурадн квале 1971-йисалай квалахзава. 2011-йисалай гилалди культураднни ял ягьунин Межпоселенческий центрада кьуллугьзава. Адакай культурадн квалин инструктор, автоклубдин заведующий, хормейстер, режиссер, художественный руководитель, РДК-дин методист хьана. Гилани "МКДЦ"-дин ("Межпоселенческий культурно-досуговой центр") кьилин методист я..."

чалал манияр лугьуз, чкадин агьалияр гьейранарна. 1976-йисуз Узбекистандин гьевескарин конкурсдакилгунра чи лезги руша сад лагьай чка кьуна! Адакай гьеле 1973-йисуз Вироссиядин телевидениди тешкилай "Чна бажарагьлубур жагьурзава" конкурсдин гьалибчи хьайидини рикел хквезва. Гьа йисуз "Мелодия" фирмади адан сес авай грам-пластинкани акьуднай.

2003, 2005-йисара "АРС" студияди Цуьквера лугьузвай манирин махсус дискар акьудна. Адан манирин диапазон (жуьреба-жуьревал) гегьеншди я. Халкьдин кьунге манирихь галаз санал ада чи машгур композиторин (П.Киберов, Гь.Мурсалов), лезги чалал хьиз, винидихь лаганвайвал, узбек, азербайжан, молдован, тажик, эрмени, урус чалаларал, Дагьустандин вири халкьарин чалаларални манияр лугьуззава. И жи-

Мани лугьуз Цуьквера...

риз, гагь Мугьандиз, гагь дагьлариз фидай адет авайди тир. Цуьк хьтин руш Цуькверни аз гьа вахтара акурди я...

Цуьквера лезгийрин кьадим вахтарин алат-тафт хкажна, япал эцигна, ажайиб жуьреда сада-садаз сугьбетзавайди хьиз, мани лугьуда, амни руьгьдин мелгьем хьиз, гатфарин марфарин сел хьиз, авахьда. Гуя вири алам, ахварикай кватна, уях жеда! Инсанрин рикелай вири жуьредин заланвилер, шакувилер, рагьлувилер алатда! Вири цийи, цийи, гуьрчег, гьевеслу, кьудратлу жеда.

Себег сад я: мани лугьузвай устадихь тьебии сес, лугьунин устадвал, сегнедал вич кьиле тухунин кьетленвал, хкьзавай чаларин гереквал, метлебувал, вичиз Халкьди ганвай гуьрчегвал ава! Эхь, "Сегнедин Билбил" твар кьачур Рагьимат Гьажиевадин сесини Ватандин Чехи дяведин йисара чи аскерар душмандин хуруз игитвилелди физ кьачел кьарагьарай хьиз, Цуьквер Мамедовадин устад-вилерал хкажиз, гила саки 50 йис хьанва! Аферин вичиз!

Гьахьтин агалкунар авайвилей, адаз а члавуз Ахцегь райондин культурадн квалин солисткадиз (манидардиз), "РД-дин лайхлу артисткадин" гьурметдин твар гайила, за чи газетдин тварунихьай ик теб-рикнай:

Вири йисара ам районда, хуьрера, республикада кьиле тухузвай культураднни массовый серенжемрин, мярекатрин активный иштиракчи, абурун режиссер, тларатчи хьана. Гьа серенжемира, мярекатра, килигунра, фестивалра адакай гзаф сеферра гьалибчи, дипломринни пишкешрин сагьиб хьана.

Рикел аламукьдай агалкунар Цуьквер Мамедовади 1975-1977, 1983-1985, 1986-1987-йисара кьиле фейи Вироссиядин гьевескар коллективрин фестивалра (килигунра) кьалурна. Гьар сеферда Москвада ам цийи пишкешар, лишанар, яржар гваз хтана. Лезгийрин милли музыкадинни манидин ирс СССР-дин халкьариз машгурна!

Ам Ахцегь кардик квай Идрис Шамхалован тварунихь галай халкьдин театрдин бажарагьлу артисткарикайни сад я. Ада И.Шамхалован "Периханум", Кь.Межидован "Урусатдин цуьк", Н.Эюбован "Дагьларин сирер", С.Титован "Вири ажалриз акси яз" ва маса тамашайра кьилин ролар тамамарна. 1973-йисуз Орджоникидзе шегьерда тешкилай Урусатдин халкьдин театрдин конкурсда - килигунра Ахцегьрин театрди сад лагьай чка кьуна.

Кьисметди Цуьквер вичин вахтунда Узбекистандиз акьудна. Ина адакай Фарих райондин "Чорвадор" ансамблдин солистка хьана. Дагьустандай атанвай руша, узбек

гьетдай ам, гьа вичиз сифтеган устадвилин сирер чирай "Сегнедин Билбил" Рагьимат Гьажиевадиз мукьва я. И кар лезги манидал рик алай парабуру кьейдзава.

Цуьквер квачир са суварни ("Цуькверин", "Яран", "Чубанрин югь", "Багьманчийрин югь", "Чехи Гьалибвилин", "Аскерин дидейрин", "Шарвили" ва ик мадни) Ахцегьа кьиле тешкилайдини кьейд авун кутугнава.

Эхь, халкьдин рик алай манидар, устад, сегнечи, ажайиб алакьунрин, гьакьван хуш кьилихринни сагьиб я ам. Чи халкьдин са цуьк тирди хьиз, халкьдини ам сегнедал атун цуькверин клунчаларди, кьачел акьвазна капар ягьуналди кьаршиламишзава.

И йикьара Цуьквер Мирзоевна Мамедовадин юбилейдин мярекатрини Ахцегьа гьакьван гурлудака, манини макьам, шад кьуьлер, театрдин сегнеяр галаз кьиле фена.

Залум тлугьвалди зиянар гузвачиртла, юбилейдин мярекатар мадни гзаф мугьманар галаз, шадвилер артух яз, тешкилдайди тир. Ятлани, Ахцегьа и югь халисан гатфариндаз элкьвена. Цуькверан югь мад гьик жедайди я?!

*Чна тлалабзава, теклифзава:
"Цуьквер багьшиша Цуьквераз!
Ацлудайвал и дунья
Манирайни экверай!..."*

"Самурдин сес" газетдин - 70 йис

Халкьдин рик ала

З.БАБАЕВА,

Меьгарамдхуьруьн райондин методкабинетдин методист

Меьгарамдхуьруьн район яшайишдинни экономикадин, иллаки меденият вилик тухунин карда муниципалитетдин жемиятдинни сиясатдин "Самурдин сес" газетдин яратмишдай коллективди кьетлен чка кьазва.

Тарихдай малум тирвал, 1951-йисан октябрдиз "Коммунизм патал" твар алаз райондин жемиятдинни сиясатдин газет арадал гьанай. Адан сад лагьай редактор К.Ш.Хидиров тир.

Гуьгьунлай газетдиз Г.А.Ханова, К.Р.Ремиханова, Э.Э.Кьазиагьмедова, Г.А.Алиева, К.Н.Рамазанова, Л.Ж.Аллагьвердиева реьгьбервал гана. Яргьал (1990-2014) йисара газетдин редакторвиле Ж.Д.Мурадалиева зегьмет члугуна. 2014-йисалай алай йисан июналди редактордин везифаяр А.А.Исмаилова кьилиз акьудна. Исаятда газетдин редактор Расим Абдурагьимов я.

1990-йисуз газетдин твар дегишарна, адакай "Самурдин сес" хьана.

Алатнавай йисара газетди кьачел акьалтунин ва вилик финин жигьетдай еке рехь атланва. Райондин жемиятдинни сиясатдин, экономикадинни медениятдин уьмуьрда кьиле физвай важиблу вакиайрикай хабар гуналди, газетди клелзавайбурун патай лайихлу гьурмет кьазанмишна.

Журналистикадин рекье члугур яргьал йисарин ва гьакьисагь зегьметдай Фикрет Гьажиев, Алибег Гьасанов, Желил Мурадалиев, Гьани Абетуллаев, Наисат Кьасумова "РД-дин культурадн лайихлу кьуллугьчи" лагьай гьурметдин тварциз лайихлу хьана.

Кьенин юкьуз газетдин чинра райондин уьмуьрдин важиблу хилера кьиле физвай вакиайрикай, цийивилерикай макьалаяр чапзава, агалкунар аваз кьилиз акьудзавай проектрикай район-эгьляяр хабардарзава.

Пешекарвилелди зегьмет члугьузвай, гьар са кардин гьавурда авай ва гьар са кар кьилиз акьудиз гьазур тир, чпин везифай-рив жавабдарвилелди эгечзавай коллективди чапзавай гьар са нумра клелдайбу еке итиждивди вилив хуьзва.

За жуван, гьакьни "Меьгарамдхуьруьн райондин методикадин кабинет" МКУ-дин ва муниципалитетдин аялрин яратмишунрин Квалин коллективрин патай редакциядин коллективдиз газетдин 70 йисан юбилей мубаракзава. Редакцияда зегьмет члугьузвайбурухь мягькем сагьламвал, кьелемдин акьалт тийидай хцивал, яратмишунрин рекье мадни еке агалкунар хьурай!

Булахар дагьларара жезвайди я

Секинат МУСАЕВА

Дагьустандин Р.Гьамзатован тварунихь галай милли библиотекадин край чирдай ва милли эдебиятдин отделда "Булахар дагьларара жезвайди я" твар гана Россиядин журналистрин ва писателрин Союзрин член, Дагьустандин культурадн лайихлу работник, Россиядин Федерациядин культурадн работникрин профсоюздин, РФ-дин алакьадин ва массовый коммуникацийрин министерстводин, РФ-дин журналистрин Союздин, РД-дин культурадн работникрин профсоюздин гьурметдин грамотайрин, Вироссиядин "КаспНИИРХ"-дин, республикадин "Кьизилдин кьелем", "Кьизилдин лекь", "Шарвили" фондунин, Гь. Гьажиевгован, РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекьай министрстводин ва маса премийрин сагьиб Нариман Ибрагьимован ктабрин выставка ачухнава.

Выставкада эцигнавай ктабринхь, журналринхь, газетрихь галаз таниш хьайи гьар са касдиз акьвазва хьи, Н.Ибрагьимован яратмишунрин сергьатар гегьеншбуру ва бегьерлуьру я. 1994-йисуз Н.Ибрагьимова советрин девирда "реакционный шаир" лакаб эцигна, литературадн тарихдай квадарай Хлеж Кьурбанан эсерар жагьурна, кватлна, цийи кьилелай дуньядиз акьудна. Клелзавайбурув шаирдин сад лагьай кватлал, 2006-йисуз "Техквердай хтайди" твар алаз монография ва 2016-йисуз "Пуд асирдин эдебиятдин пуд куклуш" ктаб агакьна.

Журналист, публицист, халкьдин тлал алай месэлайрикай кьизвай автор яз, чапдай адан Арсен Байрамовокай, Артур Муталибовокай, "Гьурбатдикай игитдизни ватан жедач" ва сатирадинни юмордин "Зун итим я, итим" ктабар акьатна.

Библиотекадин край чирдай отделдиз кьезвайбуру, иллаки алимри, студентри Н.Ибрагьимован гьиликай хкатнавай Етим Эминан, Кьуьхуьр Саидан, Хлеж Кьурбанан, Кьурагь ва Стлал Сулейманан районрикай, Хлежрин хуьруькай кьенвай ктабар, ада гьазурна акьуднавай "Лезги халкьдин махар", Абас Исрафиловокай, Радим Халикьовокай, Сергей Муртазалиевокай кьенвай ктабар хабар кьазва, абур клелзава.

Выставка фикир желбдайди хьанва. Инсанри адаз хьсан итиж ийизва. Н.Ибрагьимован цийи ктабар "Зегьерлу кьисас", "Кьисметдин кьекьунрал", "Чи тлал-квал", "Алемдин чарх" гьинай кьачуз жеда лугьуз, хабар кьазва.

Муса АГЪМЕДОВ:

“Гьар четинвал регьятвилихъ физва, дуст!”

Туба хьия

Къуръан: 39-сура, 53-аят (мана): “Лагъ “Эй, Зи луклар - чпи чпин аксина гзаф гунагъар (асивилер) авурбур, Умуд атумир (куьне) Аллагъдин регъимдикай!”.

Гъатай члавуз бирдан гъиле къуллугъ ви, Йикъалай-къуз артух хъана шулугъ ви. Яваш-яваш суй дегъишна инсандин, Нефсини вун гъиле туна шейтандин. Къуватлуйрин вилик гардан илисна, Ажубуруз вуна ви хур экъисна. Душман хъана мийир-межер лагъайди, Ваз дуст хъана ви далуяр чухвайди. Алдатмишна, тарашна на, къакъудна, Гъарнай жуваз гъарамдин пай акъудна. Чилер маса гуз-къачуз на базарна, Халкъдин девлет ваз кланивал гъарзарна. На фикирна: “Захъ бахтарин луж хъана...”, Гъакъикъатда, ваз хъайиди гуж хъана: Лугъузватла девлет къватна балайриз, Къил хуьдайди тунва ирид архайриз, А девлетар на къватла авур къасухдай - Кларасар я Жегънемдин цай артухдай. Дувандин къуз “банкротдин” кар жеда... Ви гунагърал масадбурун пар жеда. ... Мадни геж туш, фагъум-фикир хъия на, Туба хъийиз, я кас, сажда ая на. Лагъ: пис крар хъсанбурув дегъишда, Аллагъди ваз, белки, багъишламишда.

Фагъумзавачни вуна бес, инсан?..

Къуръан: 23-сура, 115-аят (мана): “Мегер куьне гъисабнавайтла, Чна куьн гъак гъаваянда (са кар патални тушиз) халкънавай хъиз ва куьн Чи патав (элкъурна) хкин тийидай хъиз?”.

Килиг дуньядиз, фикир це, инсан, Алемрин Рабби къатлутла на хъсан. Чир жеда ваз ви Халикъдин крар, Ам регъимлу я, гъакни Къайгъудар: И дуньядал вун гъич татанамаз, Дидед хура нек Ни гъазурна ваз? Вилер гъеле гъич тахъанмаз ачух, Ни чирна лагъ ваз гишин вахтни тух? Гъич тахъанамаз гъеле ваз вун чир, Ни чирна лагъ ваз нек уьдмишдай* сир? Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда?! Фагъумзавачни бес вуна, инсан? Килиг къуд патаз, фикир це хъсан: Вун паталди я чилерни цавар, Вун паталди я гъуьлерни вацлар, Вун паталди я булутар, марфар, Вун паталди я чуьллерни дагълар, Вун паталди я тамарни багълар, Вун паталди я набатат, векьер, Вун паталди я атирлу цуьквер, Вун паталди я рагъни, варзни йиф, Вун паталди я югъни, гарни циф. Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда?! Килиг иер къван цаварин къакъан: Ийизвачни вун гъетери гъейран? Гъикъван гуьзел я шамсини къемер, Шамси чирагъ я, къемерни - лемпе... Махлукъатри ваз гузвачни хабар: Халикъдал ала гуьзел тир Тиварар, Гъуьлерни дагълар, чилерни цавар, Инсанар, жинер, гъайванар, къушар... - Халкъ Авурдан чаз Къудрат аквазва, Аллагъдин Регъим, Такъат аквазва. Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда?! Килиг алемдиз, дикъет це, инсан, Гъич санайни ваз гъатдатла нукъсан: Гъар са затл вичин геле тунава, Макъсад авай са рекъе тунава. Гъич ян тагана гъа са гелеваз, Аллагъди эмир гайи царцеваз, Чи Чил ракъинал элкъевезавайвал, Варз Чилихъ галаз къекъевезавайвал, Йикъан гъисабдай йиф яргъи жезва, Йифен гъисабдай югъ куьруь жезва. Килиг цавара миллиард... гъетер

* Уьдмуьшдай - туькуьндай

Сад-садахъ галуьк тийизвай тегьер, И тайин къайда Ни хуьзватла лагъ? Ваз шукур хъурай, Къудратлу Аллагъ! Юзун хъайитла цаварни гъетер, Нивай абур къаз хъжеда мегер?... Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда?! Ахпа килиг жув халкънавай тегьер: Гъихътин клалубда тунва вун иер, Гъилерни къвачер, япарни вилер, Гъар жуьре гъиссер, фагъумдай риклер... Бедендин гъар пай - чкадал герек, Уьлчме аваз эцигна керчек: Чиркин чкадвай яргъаз я сив, нер, Назик чка я - клева вилер. Атлузвай сарар - вилик шуькюь я, Жакъвазвай сувар - къулуьхъ гъаркъуь я. Руьгъ тун чанда - Сад Аллагъдин сир, Багъишна, инсан, ваз багъа уьмуьр. Битмишна чилел гъар са яр-емиш, Гъардахъ къетлен тям - на къачу, дадмиш! Ибур гайиди Жумарт тушни лагъ: Ваз шукур хъурай, Регъимлу Аллагъ! Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда?! Ризки галай сив къакъанда тунва, Нажасдин рекьер асканда тунва. Гъинрал алатла килиг жалгъяр: Вири лазим я къат жер чкаяр... На жуваз фикир гузвачни мегер: Къат тежедайбур тиртла ви гилер, Гъикл тухудай на, лагъ, ви сивиз фу? Туплар галачиз гъикл къадай къафун? Метлер галачиз гъикл жедай къвачер, Вун гъикл ацукъдай, гъикл фидай “къецецел”?.. Ик тукъуьрнавай бедендин паяр, Камаллу Аллагъ тушни Къайгъудар?! Икъван крар бес яни дуьшуьшдай, Гъи алааматдив вун мад танишда? Акъулди ваз вуч лугъузва лагъ ди*, Икъван Камаллу тир Сад Аллагъди, Вун затл талгъана тунвани, инсан? Вун гъакл ви гъиле тунвани, инсан? Лагъанвачни ваз ийирни тийир? Лагъанвачни ваз зиянни хийир? Ракурнавачни пайгъамбарар бес, Куьз агакъзавач вав абурун сес?... Женнетни Жегънем махар туш, инсан, Къияматдин Югъ тапар туш, инсан. Вишни къанни къуд агъзур пайгъамбар, Атанва чилел мецеллаз хабар: “Аллагъдилаь мад авай туш иллагъ...”. Идан мана гъич чизвани ваз, лагъ?... Эхиримжиди я чи Пайгъамбар...?, Расулрин муьгъуьр - Мугъаммад...? я твар. Аллагъди Вичин дин гъаз тир тамам, Инсаниятдиз ракурнава ам...? - Женнетгълийриз муштулухар гъаз, Жегънемгълийриз вич игътият яз... Икъван гафар бес яни дуьшуьшдай, Ви къатунар мад, лагъ, куь дегъишда? Вири патарихъ ийиз на жув пад, Амма чирзавач уьмуьрдин макъсад: Ни ракурна вун, Ни вахъузватла?! Вун халкъ Авурда вуч лугъузватла?! Эй инсан, вуна гъич къазвач хабар, Гъакл ракурзава къайгъусуз яшар... Икъван гафар бес яни дуьшуьшдай, Ви къатунар мад, лагъ, куь дегъишда? На лугъузватла чансуз кларабар, Нивай хъжеда сурай къахрагъяр. Вун сифте халкъиз Хъайидахъ Такъат, Вал мад чан хир авачни Къудрат? Гъикл фикирзава на, эй авам инсан? Лугъузвани вал хкиз жедач чан? Алукъдачни югъ къадай гъахъ-гъисаб: Асидаз - азаб, дугъридаз - суваб. Гудай йикъахъ вун, лагъ, агъазвачни, Сад Аллагъдин Гаф кваз къазвачни? Туштла, уьмуьрдин метлеб вуч хъурай? Ви руьгъ къахъчинин себеб вуч хъурай? Бес гъакл дуьшуьшдай вал чан гъизвани? Гъакни дуьшуьшдай вун рехкъизвани?... Куьтягъ хъайила уьмуьр-имтигъан, Куьз вахъузва руьгъ, авачтла дуван?... Икъван гафар бес яни дуьшуьшдай, Ви къатунар мад, лагъ, куь дегъишда?

* Лагъ ди - лагъ кван

Килиг, инсан, ваз куьз авач къадир, Хъсанвилериз на гузвач фикир. Аллагъди хъиз вун ни саймишнава, Гъикъван няметар ваз багъишнава?... На а регъимрин къаз хъайитла сан, Гъисабна куьтягъ жедач гъич, инсан. Тек са вилерин ишигъдиз килиг, Гъихътин девлетдив жеда ам гекъиг. Къахъиз хъайитла ви вилерин нур, Гъикъван гъакни гуз жеда вун гъазур?... Гъакл япарин ван, рахазавай мез - И няметар куь ийида эвез... Бес на Халикъдиз гъикл шукурзава? Вафалувал ви гъикл къалурзава? Адан къанунар на инкарзава, На ви нефсиниз хуш крарзава. Ибадатдиз Тек лайих хъайла Ам, На инсанриз куьз ийизва икрам?... Вуна ви Халикъ нив гекъигзава, Адаз махлукъат куьз шерикзава?... Икъван гафар бес яни дуьшуьшдай, Ви къатунар мад, лагъ, куь дегъишда? Пучмир жув инсан - Къуръандихъ

элкъуьгъ, Вун Халкъ авурдан азандихъ элкъуьгъ. Халикъдин вилик пел чилив агуд, Йикъа вад каплиз ферз къилиз акъуд. Гунагъар багъиш вири хъия лагъ, На Ви аси лукл миьхи хъия лагъ... Икъван гафар бес яни дуьшуьшдай, Ви къатунар мад, лагъ, куь дегъишда? Фагъум ая тун, ша, вуна хъсан, Вуч ятла ви дин, вуч ятла иман... Махлукъатрикай халкъ авунвай къван, Вун тафаватлу авунва, инсан, Тек са ваз ганва фагъумдай акъул, Тафаватлуди хъун патал ви тун. (Аквазвачни ваз гъайванар, къушар... Гъич садни, инсан, туш ваз барабар. Аллагъди ганвай къатунар, гъиссер, Риклин фагъумни япарни вилер Халикъ галайнихъ рекъе тур вуна, Ви макъсад чирдай геле тур вуна. Гъим экв ятла ваз, гъим ятла мичер, Гъим дуьз рехъ ятла, гъим батлур рекьер, Анжах фагъумдив на ахтармиша, Анжах фагъумдив жув къутармиша...

Гъинва ви шукур?...

(“Садни хъуьредач Раббидал духтурханада...” твар алаз урус члалалди малум тушир са авторди къенвай шиирдин бинедаллаз)

Къуръан: 39-сура, 8-аят (мана): “Ва инсандив четинвал хкълрла (къилел бала атайла), ада вичин Раббидиз (ялвариз) эверзава са Адахъ (умундиз) элкъевез. Ахпа, Ада Вичин патай адаз нямет багъишайла (а бала алудна) - ада рикелай алудзава вичи виликдай Низ (ялвариз) эвернатла”.

Садни рахадач Аллагъдиз аси, Духтурханада хъанвайла ажуз. Халикъдихъ галаз жеда вахъ сидкъи, Секин хевлетда дуьаяр лугъуз. Ажалдин къефес - даяедин майдан, Бес гила никай хъурай ваз панагъ? Рикел хкъезва аялар, хизан, Рики, тахъ-тахъиз, лугъуз: “Аллагъ...”. Ялавди къурла ви къвалер-йикъар, Мез “Аллагъ...” лугъур гафарихъ физва. Клеве гъатайла, дунья хъана дар, Ви мугътеж гъилер цаварихъ физва. Галуькзавач вахъ теспача хабар: “Баладин къилел атанва къаза...”, Вилера аваз туькуьул тир накъвар, Мад на Аллагъдиз ийизва суза. Бирдан самолет цава юзазва, Гъа гила-ахпа пуч жеда ви чан. Рикл лап шуткъун жез, ви мез рахазва: “Я Сад Аллагъ, на къутармиша ман...”. Гъар сеферда вун гъатайла клева, Аллагъ рикел къевез, яваш жезва вун. Амма хъхъайла гъал хъсан бере, Мад асивализ, дирибаш жезва вун. Такабурдиз нер хажиз цавуз, Эцигъзавач пел Аллагъдин вилик. “Зи рикл миьхи я - зи капл гъам я...”, - луз, Куклурзавач на ви метлер чилик...

Аллагъдиз муьтлуьгъ тежезвай инсан, Вуна Нин вилик экъисзава хур?! Вун гъакл гафарал яни мусурман? Бес гъинва ви капл, гъинва ви шукур?...

Эх ая, дуст!

Къуран 2-сура, 216-аят (мана): “Ва мумкин я, квез са шей таклан хъун, амма ам (гъакъикъатда) куьн патал хийирлу я, ва мумкин я квез са шей клан хъун, амма ам (гъакъикъатда) квез зиянлу я, - Аллагъдиз чизва, ва квез чизвач!”.

Эх ая, дуст, клан жемир ваз секинвал, Къастунай ам тагай члавуз Аллагъди. Белки, дунья тахъуй лугъуз ширин ваз, Къун тавурай лугъуз ви рикл гунагъди, Гузвачтла ваз тлалабзавай затлар, дуст, Яргъаз тахъуй лугъуз ви рикл Вичивай, Регъимлудахъ ава гуьзел Тварар, дуст, Абур къатлай кас бахтлу я рикливай, Белки ваз ви хийир тир шей залан я, Ваз хийир яз аквазвайди - зиян я, Ваз чизавач, Сад Аллагъдиз чизва, дуст, Адан Камал къатлур жедач винелай, Гъар четинвал регъятвилихъ физва, дуст, Анжах эха, алатмир дуьз рекъелай!

Геж жеда

Къуръан 23-сура, 99-100-аятар (мана): “Абурукай садав къиникъ агатайла, ада лугъуда: “Я Рабби, зун элкъуьрна рахкур. Белки (гила) зун хъсан крар ийиз эгечин...”.

... Бес я, я кас, аси гафар рахамир, Сад Аллагъди вун хабарсуз явашда. Ваз гунагърай жаза тагуз аквамир, Хажалатди са юкъуз вун кармашда. ... Вилери руьгъ рекъе турла цаварихъ, “Уьмуьр” лугъур ахварай вун аватда. Вил галамаз къвалерихъни-йикъарихъ, Гунагъкар руьгъ бедендивай къакъатда. Чир хъайила батлур уьмуьр тухвайди, На лугъуда: “Фенач зун дуьз рекъевез...”, Вун туширни ягъанатиз рахайди - Физвайдакый Пайгъамбардин гелеваз?! Гъайиф цлугъаз, ви вилера къеж жеда, “Зун рахкур...” луз, на Халикъдиз эверда. Хийир авач, а вахтунда геж жеда: Уьмуьр гузва Аллагъди са сеферда.

Азад лукл

Къуръан 51-сура, 56-аят (мана): “Ва За халкънава джинар ва инсанар абур анжах Заз ибадат авун патал”.

... Дуньяди заз эвер гузва девлетрихъ, Нефсини тлбт элкъуьрзава лезетрихъ. Авамвиле иллитзава фикир зал: “Архайин хуьхъ, куьз герек я ваз чирвал?!”. Савадлувал, ви фендни за къатлурзава - Вунани зун такабурдихъ тухузва. Гагъ машгурвал къевез зи япал рахада: “Вакай тариф жеда гъар са чкада...”. Кичевални гагъ рахазва хуруда: “Хаталу я, авайвал гъикл лугъуда?...”. Риядив* женг акваззава заландиз, Вав ибадат ийиз тазвай инсанриз. Шейтандини даим кушкуч къачузва: “Адетрикай къерех жемир...”, - лугъузва, Адан дустар инсанарни авазва, “Вязер” я луз, заз “къфилар” язава - Гъам винелай, гъам хиялрай къевезвайбур, Рикл есирда къаз чалишмиш жезвайбур. Кланзава чеб зи мураддин лукл ийиз, Рикле гъахъна, закай чпин лукл ийиз. Амма зи руьгъ гъилевайди Аллагъ я, Зун Гъадан - лукл, Ам зи Рабби, Панагъ я. Аллагъ туна, къуллугъай кас гъейридаз, Къудратлуда лукл ийида виридаз... Халикъ, Ви лукл хъун зи бахт я, зун шад я: Вун клани лукл амайбуркай азад я...

* Рия - жув къалуриз алахъун (“показуха”)

(Къуръандин манайрин таржумаяр диндин алим Ямин Мегъамедован “Пак Къуръандин манайрин таржума” ктабдай къачуьнавайбур я).

(Макъалада Къуръандин аятар, гъадисар гъанва. Гъавилляй газетдин и чин чиркин чкайра ишлемешун къадагъа я).

Зенд

Гыхьтин хатасузвал герек я?

Махачкъаладин мектебда 11-октябрдиз арадал атай акалтай нагъакан агвалатди къалабулук кутун тавур кас бажгъат амукъна. 9-классда къелзавай аял члехи мектебдиз чукул гваз фини, адаз и жигъетдай манивалдай, и кар къадагъа ийидай кас тахъуни мадни тажубарзава. Амма арадал атанвай мусибатдин агвалатдин тахсир тек и делилдин "хиве тун" дуъз туш, гьелбетда.

Мектебрдиз азадвилелди яракъар гваз бандитар, кыле члуру къастар авай террористар гъахъай дуъшушар эхиримжи вахтара тимили жезвани? Амма вилик пад къаз алакъзавач.

Образованидин тешкилатрин кыле авайбуру, абу-рал гуъзчивал тухузвайбуру идарайра хатасузвал таъминарун сифте нубатдин месэла яз гьисабзава. Амма яракъламыш хъанвайбурун хура акъвазиз жедай хътин "хатасузвал" гьи мектебда таъминарнава? Ихътин дуъшушара тахсир тамамвилелди образованидин идардин жавабдар ксарин хиве тун гъахълу кар жезвач.

Мердимазарвили гьерекартар давам тахъун патал мектебар яракъламышнавай къаравулрин гуъзчивилик кутун чарасуз я. Адетдин къаравулривай гуъллейринни чукулурин хура акъвазиз жедач, абурун къуват-

сузвал чизвайвилей дараматдин къенез рикле члуру къаст авай кас са четинвални авачиз гъахъда.

Агвалатдихъ галаз алакълу яз соцсетра дагъустанвийри жуъреба-жуъре фикрар кхъизва. Гзафбуру фикрзавайвал, мектебра авай жегил несилдин дидебубайрик чпин веледриз къадарсуз "азадвал" гузвайбуру, пис-хъсан чир тийизвайбуру ква. Исътда мектебра къвалахзавай муаллимарни ахътин ягъсуз аялри инжиклу ийизвай дуъшушар гзаф жезва. Ибуру вири къудур, къизмиш хъунин нетижаяр я. Чпин веледриз "садахъайни киче жемир, къванцивни ягъ, чукулудвини ягъ" лугъуз, "насигъатар" гудайбуруни авачиз туш.

Зи фикрдалди, МВД-дин шериквал аваз къаравулрин жигъетдай цийи жуъредин къурулуш арадал гъунин чарасузвал ава. ЧОП-ривай мектебар лазим тирвал хатасузвилелди таъминариз жедач. Гьак твар патал тайинарнавай къаравулар ваъ, гъакъикъи къаравулар хъайитла, мектебдин къенепатани къалмакъалар жедач, анриз аялар чукулур ва къадагъа авунвай маса затлар гваз фидач. Мукъвал-мукъвал арадал къвезвай члуру нетижайри къалурзавайвал, образованидин тешкилатар гъакъикъи хатасузвилелди таъминарун девирдин истемешун я.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Багъри чилин баркаванвал патал

Хуъре члехи хъана, къисметди жуъреба-жуъре шегъерриз акъуднавай, чпи багъри накъвадихъ ялзавай, ватандин мублагъиликайни абадвикай фикрзавай ксарикай чав мукъвал-мукъвал хабарар агакъзава.

И макъалада заз гъахътинбурукай сад тир, Томскдин областдин Стрежевой шегъерда кардик квай "Стрежевское вышкомонтажное управление" эцигунрин ва промышленный тешкилатдин (ООО) генеральный директор, меценат **Бейбулат Айдунович АЛИХАНОВА-КАЙ**, ада вичин хивез къачунвай мергъяматлу кардикай куъруъ ихтилат ийиз кланзава.

Ам 1975-йисан 9-майдиз Ахъегъ райондин Цуругърин хуъре дидедиз хъана. Хайи хуъруън мектебда 8-класс куътягъайдалай къулухъ Белиждин 8-нумрадин СПТУ-да къелна. Гуъгъунлай яракълу къуватрин жергеяра къуллугъ къилиз акъудна, гъа са вахтунда Пермь шегъердин военный къилин училищедикни эжечна. Къуллугъ ва къелунар акъалтарай жегил Дагъустандиз хтана, эвленмиш хъана. Дербент шегъерда эцигунрин ва эцигунрин материалрин бизнесдал машгъл хъана. Къисметди ам 1999-йисуз уълкведин кефер патаз акъудна. Ина ватанэгълиди

эцигунрин "Центр" тешкилатда про-рабвиле къвалахна. Алакълунар ва тежриба къалурай пешекардиз "СНПС" (Сибнефтепроводстрой) ООО-дин директордин заместител-вилин къуллугъ теклифна ва ина къвалах давамарна.

2007-йисуз Б. Алиханова Томскдин областдин Стрежевой шегъерда "Стрежевское вышкомонтажное управление" эцигунрин ва промышленный тешкилат арадал гъана ва а чвалай инихъ нафтладин турбайриз, буругъриз талукъ эцигунрин хиле къвалахзава. Адан карханада алай вахтунда уълкведин жуъреба-жуъре регионрай 120-далай виниз ксари къвалахзава. Компания эцигунра ишлемишзавай

металлдин материалрин монтаждал, гъакъи Роснефть, Газпромнефть, Лукойл, БКЕ-Евразия тешкилатар патал буругърин материалар монтаж ва демонтаж авунал машгъл я.

Чаз малум хъайивал, Цуругърин хуъруън мисклин цийи хъувунин месэла Бейбулат Алиханова вичин хивез къачунва. Алай вахтунда мисклиндин къав саки акъалтарнава, къе-пака къенепатан къвалахрини эгечдайвал я. И кар тамандиз къилиз акъудун патал Бейбулата 3 миллион манатдив агакъна такъатар чара ийизва.

"Жуван ватан клан хъун, дувулар рикелай алуд тавун, Аллагъдихъ инанмиш хъун гъар са мусурмандин асул лишан я. Къени фикррадди гъар сада хийирлу кардик са "стлал" къван вичин пай кутуртла, нетижанда "гуъл" арадал къведа. Жуван халкъдиз бахтатарвал ва къулайвал хъун зи мурад я", - лугъзва ватанэгълиди.

Б.Алиханован хизанда кме ве-лед члехи хъанва: хци СМГУ-да къелзава, руша - САМГТУ-да.

Халкъ, Ватан патал къилиз акъудун патал баркаллу цуругъвин фикрдик мадни бязи крар ква. Къуй ватанэгълидин къени мурад, къастар вири къилиз акъатрай!

Къез чидани?

Швейцариядикай бязи делилар

• Швейцариядин официальный твар «Швейцарская Конфедерация» я. Конфедеративный уълквейар мад дуньяда авач.
• Вири Швейцариядилай Москва шегъерда гзаф инсанар яшаммиш жезва.
• Ина официальный члалар къуд ава. Чкадин агъалийри немс, френг, ва итальян члалар ишлемишзава. Гзафбуруз ингилис члални чизва.

• Берн шегъер къилинди яз гьисабзаватлани, Швейцариядиз официальный меркез авач.
• И уълкве дуньяда виридалайни тимили тахсиркарвилер жезвайбурукай сад я.
• Швейцариядин къвалерал нумраяр алач. Абурун чкадал агъалийрин фамилияр кхъенва.
• Швейцарияда умуми майдандин пудай кме пай дагълари къунва. Им Европада виридалайни гзаф дагълар авай уълкве яз гьисабзава.
• Ина аялар 4 йис тамам хъайила мектебдиз физва. Гъафтеда 4 юкъуз къелзава.
• Лозанна шегъерда авай чилин винел алай метродин поездри машинистар галачиз къвалахзава.
• Швейцарияда яшаммиш жезвай агъалийрин къудай са пай къецепатан уълквейрай атанвайбуру я.
• Маса уълквейриз ракурзавай метягърикай сад лагъай чкадал шоколад ала.
• Эгер дяве хъайитла, и уълкведа инсанар чунухъ жедай бункерар гзаф ава.
• Швейцарияда къеттен ихтияр къачун тавунмаз тар атун къадагъа я - жерме ийида.

Уълкведа ва дуньяда

Мад артух жезва

Россияда са йикъан муддатда (12-октябрдиз) коронавирусдик начагъ 973 кас къена. Им цийи антирекорд я. Идакай уълкведин оперативный штабдин Telegram-каналди хабар гана.

Эхиримжи йикъара ковиддик рекъизвайбурун къадар уълкведа артух жезва. Тлугъвал пайда хъайидалай къулухъ чи уълкведа 219 агъзурдалай гзаф ксар къена.

Чешмедин делилралди, эхиримжи йикъара начагъ жезвайбурун къадарни артух жезва. Россияда ковид акатайбурун умуми къадар 7 миллионни 800 агъзурдалай алатнава.

Дуньяда коронавирус акатайбурун къадар - 239, къейибурун къадар 5 миллиондив агакъзава.

13-октябрдиз малумаривал, Москвада мектебра къелзавайбурун арада ковиддик азарлу жезвайбурун къадарни эхиримжи кме гъафтеда 42 процентдин артух хъанва. Идакай "Интерфакс" чешмедиз меркездин мърдин заместитель А.Раковади ихтилатна.

Адан гафаралди, алатай 4 гъафтеда 280-далай гзаф школьникар коронавирус себеб яз азарханайриз ракурна. Раковади алава хъувурвал, Москвадин гъукумдарриз мектебар арада мензил аваз чирвилер гунин къайдадал алуддай фикир авач - им лап чара атлайла къабулдай серенжем я.

Масадан куъмек галачиз

Туркияди Сирияда террористрин патай авай къурхулвал масадан куъмек галачиз тергдайвал я. "Daily Sabah" чешмедин делилралди, ихътин фикир уълкведин президент Р.Т. Эрдогана малумарна.

Ада «сабурдин фейжан ацанва» лагъана. Боевикрин гьерекартар себеб яз, къетли серенжемар къабулун хиве къунва. Ихътин фикир ада куърдери гъужум авурдалай къулухъ малумарна. Чешмеди къейдзавайвал, гъужумдин нетижанда туъркверин кме офицер къена.

Сириядин куърдерин яракълу тешкилатар Туркияда террористрин клеретлар яз тескиярнава. Сентябрьдин эхирра хабар гайивал, Эрдогана В. Путиныхъ галаз рахунар кыле тухвай вахтунда куърдерин клеретрихъ галаз женг тухун патал Москвадывай куъмек тлалабна.

Хатасузвал патал

Россиядинни Эрменистандин оборонойрин министрри (Сергей Шойгу ва Аршак Карапетяна) Москвада кыле феи гуърушдал кме терефди санал къвалахунихъ, Эрменистандинни Азербайжандин сергъятдихъ, хатасузвилехъ галаз алакълу месэляер веревирдна.

Гъулгъула твазва

Китайдин къецепатан крарин министрдин заместитель Л. Юйчэнан фикрдалди, США-дин, Великобританиядин ва Австралиядин арада пуд терефдин "AUKUS" альянс арадал гъунин макъсад "къайи" дяведик цай кутун я, ада Тихий океандин регионда ядерный мусибатдин къурхулвал арадал гъида. Адан гафар "Интерфакс" чешмеди раижнава.

Китайдин дипломатди рикел хъайвал, са шумуд югъ идалай вилик Къиблепатан Китайдин гъуле Америкадин цин кланикай фидай атомдин луткъе малуму тушир объектда акъур дуъшуш арадал атана. Юйчэнан фикрдалди, и агвалатди са куън патухъай ятла виликамаз хабар гузва.

Гуъруш бегъерлуди яз

гьисабна

Эрменистандин премьер-министр Н. Пашиняна Россиядин Президент В. Путиныхъ галаз Москвада кыле феи гуъруш бегъерлу хъайиди къейдна. Идакай ада вичин Twitter-аккаунтда кхъена.

"Кме терефдиз талукъ месэляер, гъакъи Эрменистандин гъалар веревирдна. Къабулнавай икърарар къилиз акъудун патал алакъаяр давамарда", - кхъена ада.

Россиядин регъбердихъ галаз Пашиняна Москвада 12-октябрдиз гуърушмиш хъана. Ихтилатрин вахтунда Пашиняна Россиядин регъбер В. Путиная Эрменистанда ислягъвални пайгарвал арадал хъуник пай кутунай сагърай лагъана.

"Лента.ру" чешмедин делилралди, алай йисуз В. Путинани Н.Пашиняна пуд гуъруш кыле тухвана, 10-далайни гзаф сеферра абур телефонрай рахана.

Белоруссияда гъасилда

Коронавирусдиз акси Россиядин "Спутник V" вакцина Белоруссияда алай йисан эхирда арадал гъунин эгечдайвал я.

"Новости" РИА-ди хабар гузвайвал, ихътин фикир а республикадин здравоохраненидин министр Д. Пиневича малумарна.

Катайбуру къабулда

Канададин премьер-министр Д. Трюдоди малумарнавайвал, уълкведи Афгъанистандай катай 40 агъзур агъали къабулда.

"Катайбуру хатасуздаказ санай масаниз куънарун патал чна муъку уълквейризни и кардик экечлуниз звер гузва", - лагъана Трюдоди. Адан гафар "Новости" РИА-ди раижнава.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

ислен, 18-октябрь

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:05 «Королева спорта» 0+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)

НТВ

04.45 Т/с «Хорошая жена».
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 Д/ф «Реальная мистика». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.15 Х/ф «Мачеха».

ЗВЕЗДА

06.05 Д/ф «Легенды госбезопасности. Исхак Ахмеров. Мистер «Резидент»». (16+).

саласа, 19-октябрь

РГВК
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубас» (на табасаранском языке)

НТВ

04.45 Т/с «Хорошая жена».
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня.

арбе, 20-октябрь

РГВК
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20,14.50 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агьлу»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)

НТВ

04.45 Т/с «Хорошая жена».
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня.

хемис, 21-октябрь

РГВК
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на даргинском языке 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Лаласан» (на рутулском языке)

НТВ

04.45 Т/с «Хорошая жена».
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 Д/ф «Реальная мистика». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Доктор И...» (16+).

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня.

жуьмя, 22-октябрь	
РГВК	
07:00	Время новостей Дагестана
07:20	Передача на аварском языке 12+
08:00	«Королева спорта»
08:10	Обзор газеты «Хаккикат» 12+
08:20	Мультфильм 0+
08:30	Время новостей Дагестана
08:50	Х/ф «Пиромани»
10:25	«Молодежный микс»
10:45	«Дагестан без коррупции» 12+
11:15	Х/ф «Гостя из будущего» 4 с. 6+
12:30	Время новостей Дагестана
12:55	«Первая студия» 12+
13:45	«Дагестанский календарь» 0+
13:50	«Круглый стол» 12+
14:30, 16.30	Время новостей Дагестана
14:50	Передача на аварском языке 12+
15:30	«Агросектор» 12+
16:05	«Психологическая азбука» 12+
16:55	Х/ф «Гостя из будущего» 5 с. 6+
18:10	«Дагестан без коррупции» 12+
18:45	Передача на кумыкском языке 12+
19:30, 22.30, 00.30	Время новостей Дагестана
20:00, 22.00, 01.00	Время новостей. Махачкала
20:20	«Подробности» 12+
20:50	«Мир вашему дому»
21:25	«Годакан» 0+
21:55	«Время спорта» 12+
23:20	«Глобальная сеть» 16+
00:00	Х/ф «Малые народности Северного Кавказа. Убыхи» 0+
01:15	Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халк гетмес» 12+

ПЕРВЫЙ	
05.00	«Доброе утро».
09.00	Новости.
09.25	«Доброе утро».
09.50	«Жить здорово!» (16+).
10.55	«Модный приговор».
12.00	Новости.
12.15	«Время покажет».
15.00	Новости.
15.15	«Давай поженемся!»
16.00	«Мужское/Женское».
17.00	«Время покажет» с А. Шейниным. (16+).
18.00	Вечерние новости.
18.40	«Человек и закон».
19.45	Телеигра «Поле чудес». (16+).
21.00	«Время».
21.30	«Голос». Юбилейный сезон. (12+).
22.55	«Человек и закон».
23.25	«Вечерний Ургант».
00.20	Д/ф «Легендарные рок-промоутеры».
02.10	«Наедине со всеми».
02.55	«Модный приговор».
04.00	«Горячий лед». Гран-при 2021. Лас-Вегас. Фигурное катание. Пары.

РОССИЯ 1	
09:00	Канал национального вещания «Гюлистан» (на азербайджанском языке)
14:30, 21.05	Вести-Дагестан
17:15	Видеоролик МВД
17:20	Духовная жизнь
17:45	Музыкальный круг
05.00	«Утро России».
09.55	«О самом главном».
11.00	«Вести».
11.30	«Судьба человека с Б. Корчевниковым». (12+).
12.40	«60 минут». (12+).
14.00	«Вести».
14.55	Т/с «Тайны следствия».
17.00	«Вести».
17.15	«Андрей Малахов. Прямой эфир». (16+).
18.40	«60 минут». (12+).
20.00	«Вести».
21.20	Т/с «Тайна Лилит».
23.40	«Дом культуры и смеха». (16+).
01.50	Х/ф «Небо измеряется милями». (12+).

НТВ	
04.50	Т/с «Хорошая жена».
06.30	«Утро. Самое лучшее»
08.00	«Сегодня».
08.25	«Мои университеты. Будущее за настроением». (6+).
09.25	Т/с «Морские дьяволы». (16+).
10.00	«Сегодня».
10.25	Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00	«Сегодня».
13.25	«Чрезвычайное происшествие».
14.00	«Место встречи».
16.00	«Сегодня».
16.25	«Фильм о том, почему рака не стоит бояться».
17.25	«Жди меня». (12+).
18.20	Т/с «Скорая помощь».
19.00	«Сегодня».
19.40	Т/с «Скорая помощь».
21.20	Т/с «Балабол». (16+).
23.30	«Своя правда» с Р. Бабаяном. (16+).
01.30	«Квартирный вопрос».
02.20	«Агентство скрытых камер». (16+).

ДОМАШНИЙ	
06.30	«6 кадров». (16+).
06.35	Д/ф «Реальная мистика». (16+).
07.40	«По делам несовершеннолетних». (16+).
08.45	«Давай разведемся!»
09.50	«Тест на отцовство».
12.00	Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.15	Д/ф «Порча». (16+).
13.45	Д/ф «Знахарка». (16+).
14.20	Д/ф «Внуку любимого». (16+).
14.55	Мелодрама «Стань моей тенью». (16+).
19.00	Мелодрама «Хрустальная мечта». (Украина).
23.35	«Про здоровье». (16+).
23.50	Мелодрама «Женская интуиция». (Украина).
02.20	Д/ф «Реальная мистика». (16+).
03.15	Д/ф «Порча». (16+).
03.40	Д/ф «Знахарка». (16+).
04.05	Д/ф «Понять. Простить». (16+).
05.00	«Тест на отцовство».

ТВ-ЦЕНТР	
06.00	«Настроение».
08.15	Х/ф «Детдомовка». (12+).
11.30	«События».
11.50	Х/ф «Детдомовка». (12+).
12.30	Х/ф «Там, где не бывает снега». (12+).
14.30	«События».
14.50	«Город новостей».
15.05	Х/ф «Там, где не бывает снега». (12+).
16.55	Д/ф «Актерские драмы. Голос за кадром».
17.50	«События».
18.10	Х/ф «Психология преступления. Дуэль». (12+).
20.00	Х/ф «Психология преступления. Перелетная птица». (12+).
22.00	«В центре событий».
23.10	«Улыбнемся осенью».
00.30	Д/ф «Юрий Гальцев. Обалдеть!» (12+).
01.30	«Петровка, 38». (16+).
01.45	Т/с «Коломбо». (12+).
05.20	«10 самых...» (16+).

ЗВЕЗДА	
06.50	Х/ф «Приказ: огонь не открывать». (12+).
09.00	Новости дня.
09.20	Х/ф «Приказ: огонь не открывать». (12+).
11.50	Х/ф «Ко мне, Мухтар!»
13.00	Новости дня.
13.25	Х/ф «Ко мне, Мухтар!»
14.00	Военные новости.
14.05	Т/с «МУР». (16+).
18.00	Новости дня.
18.40	Д/с «Сделано в СССР». (12+).
19.10	Т/с «Краловый берет». (16+).
21.15	Новости дня.
21.25	Т/с «Краловый берет».
23.10	«Десять фотографий». Софья Великая. (12+).
00.05	Х/ф «Папаша». (12+).
01.45	Х/ф «Земля, до востребования». (12+).
04.10	Д/ф «Легендарные самолеты. Ту-104. Турбулентность ясного неба». (16+).

киш, 23-октябрь	
РГВК	
07:00, 08.30, 16.30	Время новостей Дагестана
07:20	Передача на аварском языке 12+
08:00	Мультфильм 0+
08:50	Х/ф «Командир корабля» 6+
10:45	«Дагестан без коррупции» 12+
11:15	Х/ф «Гостя из будущего» 5 с. 6+
12:30	«Время спорта» 12+
13:10	«Мир вашему дому»
13:45	Ток-шоу «Общественный интерес» 12+
15:30	«Подробности» 12+
15:55	«Здравствуй, мир!» 0+
16:50	«Дежурная часть»
17:10	Х/ф «Горская новелла» 12+
18:20	Д/ф «В горах мое сердце» 0+
18:45	Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
19:30, 22.30, 00.30	Время новостей Дагестана
19:50	«Дежурная часть»
20:05	«Мастер спорта» 12+
20:35	«Жизнь замечательных людей. Надежда Бугаева» 12+
21:00	«Галерея искусств» 0+
21:25	«Дагестан туристический» 0+
21:45	«Глянец» 0+
22:55	«Точка зрения» 12+
23:00	Х/ф «Доживем до понедельника» 12+
00:55	«Точка зрения» 12+
01:00	Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
01:35	Ток-шоу «Общественный интерес» 12+
02:35	«Глянец» 0+
03:30	«Мастер спорта» 12+
03:45	«Здравствуй, мир!» 0+
04:15	Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ	
05.25	«Горячий лед».
07.00	«Доброе утро». Суббота. (6+).
09.00	«Умницы и умники».
09.45	«Слово пастыря».
10.00	Новости.
10.20	«Горячий лед».
11.20	«Видели видео?» (6+).
12.00	Новости.
12.20	«Видели видео?» (6+).
14.25	«ТилиТелеТесто» с Л. Гузеевой. (6+).
15.55	«Кто хочет стать миллионером?» (12+).
17.30	«Ледниковый период».
21.00	«Время».
21.20	«Сегодня вечером».
23.45	«Горячий лед».
02.50	«Модный приговор».
03.35	«Давай поженемся!» (16+).
04.15	«Горячий лед». Гран-при 2021. Лас-Вегас. Фигурное катание. Пары. Произвольная программа. Прямой эфир из США.

РОССИЯ 1	
05.00	«Утро России». Суббота.
08.00	«Вести». Местное время.
08.20	Местное время. Суббота.
08.35	«По секрету всему свету».
09.00	«Формула еды». (12+).
09.25	«Пятеро на одного».
10.10	«Сто к одному».
11.00	«Вести».
11.30	«Юмор! Юмор! Юмор!» (16+).
12.35	«Доктор Мясников». (12+).
13.40	Т/с «Скалолазка». (12+).
18.00	«Привет, Андрей!» (12+).
20.00	«Вести в субботу».
21.00	Х/ф «Формула жизни». (12+).
01.05	Х/ф «Перекресток». (12+).

НТВ	
04.50	«ЧП. Расследование».
05.20	Х/ф «Взлом». (16+).
07.20	«Смотр».
08.00	«Сегодня».
08.20	«Готовим с Алексеем Зиминым».
08.50	«Поедем, поедим!»
09.25	«Едим дома».
10.00	«Сегодня».
10.20	«Главная дорога».
11.00	«Живая еда с Сергеем Малоземовым».
12.00	«Квартирный вопрос».
13.05	«Чудо техники». (16+).
14.00	«Своя игра».
16.00	«Сегодня».
16.20	«Следствие вели».
18.00	«По следу монстра».
19.00	«Центральное телевидение».
20.20	«Шоумаскгоон». (12+).
22.40	«Ты не поверишь!»
23.45	«Международная пилорама». (16+).
00.35	«Квартирник НТВ у Маргулиса». Группа «Анимация». (16+).
01.55	«Дачный ответ».
02.45	«Агентство скрытых камер». (16+).

ДОМАШНИЙ	
06.30	Д/ф «Порча». (16+).
10.30	Мелодрама «С волками жить...», 1-8 с. (Украина). (16+).
18.45	«Скажи, подруга». (16+).
19.00	Т/с «Любовь Мерзем», 43-45 с. (Турция). (16+).
22.00	«Скажи, подруга». (16+).
22.15	Мелодрама «Дом, который...», 1-4 с. (16+).
02.10	Мелодрама «С волками жить...», 1-4 с. (16+).
05.20	Д/с «Герои нашего времени». (16+).
06.10	«6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР	
05.45	Х/ф «Баллада о доблестном рыцаре Айвенго». (12+).
07.35	«Православная энциклопедия». (6+).
08.00	Х/ф «Психология преступления. Дуэль».
10.00	«Самый вкусный день на дом». (12+).
10.35	«Смех с доставкой на дом». (12+).
11.00	Х/ф «Государственный преступник». (6+).
11.30	«События».
11.45	Х/ф «Государственный преступник».
13.15	Х/ф «Свадебные хлопоты». (12+).
14.30	«События».
14.45	Х/ф «Свадебные хлопоты». (12+).
17.25	Х/ф «Проклятие брачного договора». (12+).
21.00	«Постскриптум».
22.15	«Провозанити!» (16+).
23.45	«События».
00.00	Д/ф «90-е. Криминальные жены». (16+).
00.50	«Прощание». (16+).
02.00	«Хватит слухов!» (16+).

ЗВЕЗДА	
6.40	Х/ф «Женатый холостяк»
08.00	Новости дня.
08.15	Х/ф «Женатый холостяк». (6+).
08.40	«Морской бой». (6+).
09.45	«Круиз-Контроль».
10.15	«Легенды цирка с Эдгардом Запашным».
10.45	Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
11.40	«Улика из прошлого».
12.30	«Не факт!» (12+).
13.00	Новости дня.
13.15	«СССР. Знак качества». (12+).
14.05	«Легенды кино». Савелий Крамаров. (12+).
15.05	Т/с «Большая перемена». (6+).
18.00	Новости дня.
18.15	«Задан!»
18.30	Т/с «Большая перемена». (6+).
21.20	Т/с «Сержант милиции». (12+).
01.25	Т/с «Кадеты». (12+).
04.55	Д/с «Сделано в СССР». (12+).
05.10	Т/с «Сержант милиции». (12+).

гьяд, 24-октябрь	
РГВК	
07:00, 08.30, 19.30	Время новостей Дагестана
07:20	Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
08:00	Мультфильм 0+
08:50	Х/ф «Доживем до понедельника» 12+
10:20	«Городская среда»
10:50	«Психологическая азбука» 12+
11:15	«Агросектор» 12+
11:50	«Здравствуй, мир!» 0+
12:30	«Детские новости» 0+
12:40	«Глянец» 0+
13:25	Проект «Удивительные горы» 0+
13:45	«Преступление и наказание» 16+
14:10	«Молодежный микс»
14:25	«Галерея искусств» 0+
14:50	Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
15:30	«Мир вашему дому»
15:55	«Колеса» 12+
16:50	«Дагестан туристический» 0+
17:10	«Человек и право» 12+
18:30	«Детские новости» 0+
18:45	Передача на рутульском языке 12+
20:30	«Служа Родине» 12+
20:50	Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
21:55	Обзор газеты «Дагестанская правда» 0+
22:00	«Годакан» 0+
22:30	Время новостей Дагестана. Итоги
23:30	«Точка зрения» 12+
23:40	Х/ф «Трембита» 0+
01:15	Передача на рутульском языке 12+

ПЕРВЫЙ	
06.00	«Горячий лед».
08.05	«Часовой». (12+).
08.35	«Здоровье». (16+).
09.40	«Непутевые заметки».
10.00	Новости.
10.15	«Жизнь других». (12+).
11.15	«Видели видео?» (6+).
12.00	Новости.
12.15	«Видели видео?» (6+).
14.00	«Человек с тысячьо лиц». (12+).
15.05	«Горячий лед».
16.40	«Порезанное кино».
17.45	«Три аккорда». (16+).
19.25	«Лучше всех!»
21.00	«Время».
22.00	«Что? Где? Когда?»
23.10	«Вызов. Первые в космосе». (12+).
00.00	«Горячий лед».
01.00	«Германская головоломка». (18+).
02.00	«Наедине со всеми». (12+).
02.45	«Модный приговор».
03.35	«Давай поженемся!»

РОССИЯ 1	
05.20	Х/ф «Храни ее, любовь». (12+).
07.15	«Устами младенца».
08.00	Местное время. Воскресенье.
08.35	«Когда все дома с Тимуром Кизяковым».
09.25	«Утренняя почта с Николаем Басковым».
10.10	«Сто к одному».
11.00	«Большая переделка».
12.00	«Петросян-шоу».
14.00	Т/с «Скалолазка».
18.00	«Дуэты». (12+).
20.00	«Вести недели».
22.00	«Москва. Кремль. Путин».
22.40	«Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
01.30	Х/ф «Если бы я тебя любил...» (12+).
03.20	Х/ф «Храни ее, любовь». (12+).

НТВ	
05.05	Детектив «Схватка».
06.35	«Центральное телевидение». (16+).
08.00	«Сегодня».
08.20	«У нас выигрывают!»
10.00	«Сегодня».
10.20	«Первая передача».
11.00	«Чудо техники». (12+).
11.50	«Дачный ответ».
13.00	«Наш ПотребНаДзор». (16+).
14.00	«Секрет на миллион». О. Кормухина. (16+).
16.00	«Сегодня».
16.20	«Следствие вели».
18.00	«Новые русские сенсации». (16+).
19.00	«Итоги недели».
20.10	«Ты супер!» (6+).
23.00	«Звезды сошлись».
00.40	Международный фестиваль оперы и балета «Херсонес». (12+).
02.20	Т/с «Москва. Три вокзала». (16+).

Дин

Пайгамбардин варисар (шариатдин) алимар я
Кьуд мазгьабдин имамрикай
куьрелди

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъий алим

(Эвел - 26,28-34, 36-37, 39-нумрайра)

Имам Агьмадакай алимри
лагъанвай гафар

(Къейд авун лазим я, чарарикай ва маса шейэрикай берекат къачун - им анжах Пайгамбардин (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) хусуи шейэриз талукь тир къетлен кар я. Маса ксариз и карда къияз ийидай ихтияр авач, ни акл ийизватла, яни маса ксарин шейэрикайни берекат къачудай ихтияр ава лугьузватла, ада и месэла, шариатдин делил гъана, субут авун лазим я).

Заз гьакни ада Пайгамбардин (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) бади къачуна, ам члехи гетледа чухъвена, гуьгьунлай а бадидай яд хъваз акуна. Мадни, сагъарун патал ада замзамдин цикайни менфят къачузвай, и целди ада вичин гилер ва чин кьезирзавай (гъил алтадзавай).

Имам аз-Загъабийди имам Агьмадакай члурукла рахазвай ва ам инкар ийизвай касдиз лагъана: "Имамдин хци-Абдуллагъа вичин бубадидай Пайгамбардин (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) минбардин (Мединада мисклинда авай) клашабандик (пашунин къазвай кьил хьтин чкадик) ва гуьжредин цларик къазвай (хклязвай) касдин патухъвай хабар къуна! Имам Агьмада лагъана: "Заз ада члуру кар ийиз аквазвач!". (Къуй Аллагьди чун хаварижрин ва бидъатчирин фикиррикайни крарикай хуьрай!).

Имам Агьмадан хци Абдуллагъа лугъуза: "Зи бубади гьар юкьуз Къуръандин иридакай са пай клелзавай (яни гьар юкьуз 4, 5 жуз къван). Ам иша (месин) клпунилай кьулухъ са гъвечи геренда ксузвай, ахпа къарагъна, экв жедалди клпар ва дуьаяр ийизвай".

Аль-Маррузий алимди лугъузвайвал, имам Агьмада лагъана: "Заз зун, инсанриз чир тежедайвал, Меккадин са дереда хъанайтла кландай. Дугьриданни, машгьурвал (твар-ван акъатун) заз са имтигъан (бала) хъанва. Гъа и кар себеб яз, заз гьар пакамахъ ва гьар ниянихъ кьиникь клан жезва...".

Аль-Маррузий алимди агакьарнавайвал, ада имам Агьмада лагъана: "Гьикл ава вун и пакаман вахтунда?" Имамди ихтин жаваб хгана: "Гьикл жеда гал и пакамахъ бендедин - адан Раббиди ферзер ада авун тлалабзавайла, адан Пайгамбарди (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) Сунна кьилиз акъудун тлалабзавайла, кьве малаикди амал (крат) дуьз хъувун тлалабзавайла, адан нефсини гьевесриз табий хьун тлалабзавайла, иблисди члуру (гунагъ) кар авун тлалабзавайла, ажал (кьиникь) гвай малаикди руьгъ вахчун патал гуьзчивалзавайла, адан хизанди нафакъаяр (харжияр) авун тлалабзавайла?".

Ибн аль-Жавзий алимди лугъуза: "Лап члехи къазиди - Али ибн Усайн аз-Зайнабийди хабар гана: "Чи квалери цай къур члавуз анавай вири шейэр кана, тек са имам Агьмадан гьилин хатлуналди кхьенвай бязи чарар авай ктаб квачиз". Ада гьакни лагъана: "Багъдадда гьижрадин 554-йисуз тлурфан (яд акъалтун) арадал атайла, зи ктабар вири батмиш хъана, тек са имам Агьмадан гьилин хатлунын кьве чар авай жуз (ктаб) квачиз".

Имам аз-Загъабийди лугъуза: "Дугьриданни, гьижрадин 720-йисалай гуьгьуниз Багъдадда хъайи тлурфан (яд акъалтун) гзаф чкайрив агакьна (вири чкаяр батмиш хъана), гъа жергедай яз имам

Агьмад кучукнавай сураривни... Яд са къулачдин (зур метр) къван виниз хкаж хъана ва Аллагьдин къудратдалди ам акъваз хъана (мад хкаж хъхъанач). Нетижда имам Агьмадан сурун патарив гвай чкаяр къурудаказ амукьна. Им гьактикъатдани еке аламатдин-кераматдин кар я!".

Имам Агьмада лагъана: "Чна и илим умунвилелди (агъузвална, секинвална) къачуна ва чна ам масадбурувни умунвилелди агакьарда!".

Закарийа ибн Ягъа адз-Дзарир алимди агакьарнавайвал, ада Агьмад ибн Гъанбалаз лагъана: "Муфтий хьун патал итимдиз (мусурманриз) шумуд гъадис чир хьун бес я? Виш агъзур бес яни?" Имамди ихтин жаваб хгана: "Ваь!" Ада мад хабар хъуна: "Муфтий жез кланзавайдаз вад виш агъзур гъадис чир хьун бес жедани?". "За умудзава...!", - жаваб хгана Агьмад ибн Гъанбала".

Аль-Мигънагъ

Имам Агьмад дустагъдай экъечлайдалай кьулухъ аль-Муьтасим халифадин девирда жуьмя клпар ийиз физ, тарсар гуз эгечна. Аль-Муьтасим кьейидалай кьулухъ халифадин везифаяр адан хва аль-Васикъан хиве гьатна ва гьадани члуру фикирдихъ ян гана. Имам Агьмада виридахъ галаз жуьмя капл ийизвай, амма клваллиз хтайла цийи кьилелай нисин капл хъийизвай. Идан себебни ам тир хьб, члуру фикирдихъ инанмиш ксарин гуьгьунна ийизвай капл дуьзди жезвачир.

Гуьгьунлай халифа аль-Мутаваккиллакай хъайила, ада гьахъ чкадал хжунин карда еке куьмек гана: алимар дустагърай ахъай хъувуна, абуруз еке ихтиярар хгана...

Имам Агьмадавай Багъдаддин гьаким тир Исгъакъ ибн Ибрагьима хабар къуна: "Буна гьинай къачуна (Къуръанда гьинава) ам халкънавай шей туширди къалурзавай делил?" Имам Агьмада лагъана: "Аллагъ-Таалади лагъана (7-сура, 54-аят, мана): "...Эхь! Са Адаз талукь я - халкъ авун ва эмир авун...". Аллагьди "халкъ авун" ва "эмир авун" гафарин арада тафават тунва (яни абур гьар сад кьилди ва маса шей я) ва Къуръан - Аллагьдин чирвилерикай я. 2-сурадин 145-аятда кьейднава (мана): "...Эгер вун вав чирвал агакьайдалай кьулухъ абурун гьевесриз табий хъайитла, гьактикъатда вун, а члавуз, (дуьгьриданни), зулум авурбурукай жеда".

Имам Агьмада лагъана: "Ни Къуръан халкънавай шей я лагъайтла, ам кафир я!". Имам Агьмадан хци Салигъа лугъуза: "Зи буба сурариз гьахъайла, ада вичин клвачеллайбуру хтундай ва абур гьиле къуна кьекъеведай".

Имам Агьмада лагъана: "Иснаддин вини дережа - тлалабун - Суннадикай я!".

Имам Агьмадавай хабар къуна: "Мусурманрикай сада хашпарадиз "Аллагьди ваз гуьрмет авурай" гаф лагъайтла дуьз жезвани?". Имамди жаваб хгана: "Эхь! Къуй ада "гуьрмет авун" гафаралди "Исламдал гьун" ният авурай".

Имам Агьмадавай (къве гьилни кьве клвач чиле аклуна) акъвазна тлаваф ийидай лагъана незуьр авур касдин гьакьиндай баянар гун тлалабна. Имамди ихтин жаваб гана: "Къуй ада кьве тлаваф авурай ва (къве гьилни кьве клвач чиле аклуна) тлаваф тавурай".

Имам Агьмадан веси: "Им Агьмад ибн Мугьаммада авунвай веси я: "Дугьриданни, ада шагьидвалзава: авач илаги (ибадат авуниз лайихлу тир) са Аллагьдилай гьейри, Сад я Ам, Адаз шерик авач ва дугьриданни, Мугьаммад Адан бенде ва расул я!".

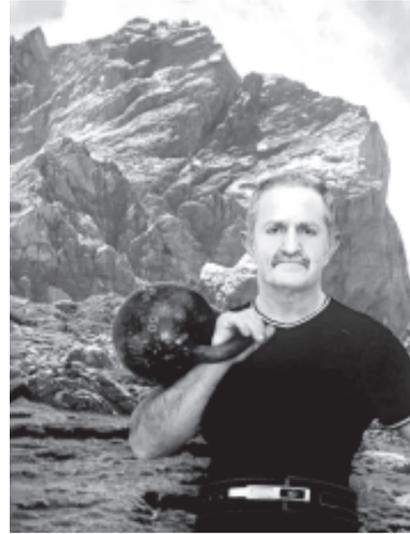
(КьатI ама)

Диндин месэлайриз талукь суалар пайда хъайитла, ватцапдин
8-989-653-42-35 нумрадиз кхьихъ.

Спорт

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Ийикъара чи машгьур ватанэгъли, спордин ветеран Эмин ИБРАГЪИМОВА (62 йис) гьар садай 16 кг кьезвай кьве пут гваз Эльбрусдин куквал - 5642 метрдиз - хкаж хъана, абур 48 сеферда (рум гуз) хкажуналди, Россиядин нубатдин рекорд эцигна. Кьве йис идалай вилик ам Шалбуздагьдиз (къакъанвал - 4142 метр) хкаж хъанай ва ина вичин 60 йисан юбилейдиз талукьарна рекорд эцигнай...

“Лезги газетда” диндин пак кхьинар жезва. Гьавилляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

“Жегьилвал инсандин
къуватда, руьгъда ава...”

Вичин ери-бине Шалбуздагьдин ценерив экля хъанвай Докъузпара райондин Мискискарин хуьрйя тир (ам республикадин меркезда яшамаш жезва, ина зегьмет члуьгъава) Э.Ибрагьимовахъ галаз сифте сеферда таниш хъайи вахт зи риклел хъсандиз алама. 2015-йис. Махачкъалада, шегьердин пляжда, Вирироссиядин физкультурникрин Югъ кьейдзавай. А члавуз 56 йиса авай Э.Ибрагьимова 32 кг-дин пут хкажунай мастер-класс къалурнай, ам са артух азаб алачиз 40 сеферда хкажнай. Чи ватандашдал гьатта жегьилрини лацу пехилвалзавай. Чпихъ хъсан буй-бухах авай кьве жегьилдилай 32 кг-дин пут анжах 4 ва 7 сеферра хкажиз алакьнай. А члавуз "къевай ик! регьятдиз хкажиз гьикл жезва?" - хабар къаз ва тарсар къачуз адан патав хейлин жегьилар атанай.

Ийикъара чун Эмин Ибрагьимовахъ галаз мад гуьруьшмиш хъхъана.

- 1982-йисалай зун спордин и жуьредал машгьул жезва. 1988-йис зи риклел хъсан алама. Калугада гиряйрин спортдай СССР-дин чемпионат кьиле физвай вахт тир. Чи члехи улкьедин жуьреба-жуьре пилерай иниз кватI хъанвай 280 спортсмендин арада за 4-чка къуна, - риклел хкизва Эмин Ибрагьимова. - Нетиж пидси тушир, гъа и члавуз за жуван къуватар ва тежриба артухарунин макъсад эцигна. Спортта къакъан куклушрихъ хкаж хьун патал кьилинди рикл хьун, жуван вилик макъсад эцигун, ам кьилиз акъудун патал четинвилериз дурум гун я. Маса сирер авач. Рекордарни, агалкъунарни анжах и ерийрин "юлдашар" я.

Э.Ибрагьимова 1991-йис, вичи сад лагъай рекорд эцигай вахтти, риклел хкана. Москвада а члавуз "Россиядин пагъливанар" лишандик кваз турнир кьиле физвай. Ана чи ватандашди 32 кг-дин кьве пут кьве гьиле аваз са декьикъада абур 35 сеферда хкажна, идалди Россиядин рекорд эцигна.

Гуьгьунин ийсарани ада эцигай рекордин къадар артух хъана. Къенин юкьуз абур чи ватандашдихъ гзаф ава. Кьилди къачуртла, 57 йисан яшда аваз, Э.Ибрагьимова эрчи гьилелди 70 кг-дин пут 4 сеферда хкажна. Шегьердин пляжда 2019-йисуз, Ватандин Члехи даяеда гьалибвал къазанмишна 75 йис тамам хьуниз талукьарна кьиле феий акъажунра, 60 кг пут 5 сеферда хкажуналди, Россиядин рекорд эцигна. СССР ара-

дал атана 100 йис тамам хьуниз талукьарна Махачкъала шегьердин пляжда 32 кг кьеведай пут ада 60 сеферда хкажна.

- Дяведин ийсарилай гуьгьуниз Кьиблепатан Дагъустанда гьар йисан гатфариз цуькверин сувар кьейддай адет авайди тир. А вахтунда чун Ахцегь райондик акатзавай, суварни Чеперин хуьре кьиле тухузвай. Адан сергьятра аваз спордин акъажунарни тешкилзавай. Зани гьар йисуз ана иштиракзавай ва датлана клвенклевечи чкаярни къуна. 2000-йисалай инихъ ина цийи сувар - чи машгьур меценат Имам Яралиева кьил кутур "Шарвили" эпосдин сувар тешкилиз эгечна. Зани а суварик иштиракзава, гьар йисуз гьалибилерни къазанмишна, - суьгьбетзава Э.Ибрагьимова.

Риклел хкин: 2013-йисуз Ахцегь райондиз "Шарвилидин" суварик а вахтунда Дагъустандин кьил Рамазан Абдулатипов атанай. Пагъливандин алакьунриз ва устадиле ада еке кьимет ганай. Ам Эмин Ибрагьимова путар гьилел элкьурзавай ва цавариз акъудзавай саягъдал гьейран яз амукьнай. А члавуз 53 йисан яшда авай Эмин Ибрагьимова, республикадин кьилни шагьид яз, гьар гьиле 50 кг-дин пут аваз абур 6 сеферда хкажна. Ихтин нетиж Россияда адалай вилик мад сада хъни хъанвачир. 2019-йисуз и суварик ада мад са рекорд эцигна - 50 кг кьезвай пут са гьилелди 15 сеферда хкажна. КватI хъанвай жегьилривай ам гьич алай чкадилайни юзуриз хъаначир.

Чна Э.Ибрагьимовахъ галаз муькьвара эцигай рекордикай суьгьбетзава... Ада вичиз четинвилерихъай кичле туширди нубатдин сеферда субутна. Гьикл хьб, рекорд эцигай вахт сентябрдин варз тиртлани, дагда 19-21 градусдин мекъизвай, жив авай, кислород тимил авай куклушдал, кьве гьиле 16 кг-дин кьве путни аваз хкаж хьун (аниз гьакл хкаж хьунни бязибуруз еке имтигъан я) регьят кар туш. Амма четинвилериз дурум гудай къуват, къаст авай ветерандай вичин макъсад кьилиз акъудиз алакьна. Сагълам умьурдин табигъат тухузвай ам къазанмишнавай нетижайрал акъваздайвал туш. Вилик цийи куклушар мадни ква. Алай вахтунда Эмин Ибрагьимов Дагъустандин клвенклевечвал къазанмишун патал ноябрдин вацра кьиле фидай акъажунриз гьазур жезва. Ахпа - Калугада ветеранрин арада кьиле фидай чемпионатдиз. Ветерандин рикле мадни са мурад ава: амни вичин 70 йисан юбилейдиз Шалбуздагьдин куклушдал хкаж хьун, ана цийи рекорд эцигун я.

"Инсандин жегьилвал яшара авач, жегьилвал адан къуватда, руьгъда ава. Эльбрусдал хкаж жез, мад са куклушдиз дурум гуз хьунилай за разивалзава. Гьелбетда, регьят тушир. Аниз хкаж хьуниз чна 3 югъ серфна. Дагьдин мишекъат гъава фикирда аваз, за 32 кг (16 +16) путар жувавай 32 сеферда хкажиз хьуник умуд кутунвай. Амма бедендин лимивили хьиз, руьгьдин къуватдини куьмекна: за 16 кг-дин кьве пут 48 сеферда хкажна. Эльбрусдал хкаж жезвайла, чал альпинистарни гьалтна. "Куьне гьиле авай путар къванни тур. Абур гваз четин тушни?" - лугъузвай абур. Амма чи мурад чир хъайила, абур тажуб жезвай. Рекорд эцигайдалай кьулухъ за жув хъсандиз гьисзава", - лугъуза ада.

Чун Э.Ибрагьимов Гиннессан рекордин ктабда гьатуникайни рахана. Малум хъайивал, рекорд тестикъарун патал Дагъустандиз жуван жибиндай пул гана Гиннессан рекорддин ктабдин векилриз эверна кланзава. Адахъ ахьтин мумкинвал авач...

Амма заз са кар якьин чизва: чи халкъдихъ спордин реке еке агалкъунар къазанмишнавай Эмин Ибрагьимов хьтин ксар хьиз, жумарт рухварни ава, абур чи халкъдин векилдин твар вири дуьньяда ашкара жедайвал чпелай алакьдай куьмекар гуда.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информациядин ва печатдин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КБИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КБИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЪ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Ш. ГЪАЖИМИРЗОЕВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникацийрин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральный къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалар редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гуьзвал ва абур эл-
къвена вахузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делирлин дуьзвили ва керчек-
вили патяхъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован проспекти, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 17.30

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,

Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6032

Илишандик квай материалар

гъакъидихъ чапзавайбуру я.

12+ - Икъван яшар хъанвайбуру къелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БНК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Девирар ва къиметар

Агъмед МАГЪМУДОВ

Мукъвара редакциядив фадлай "Лезги газет" къизвайбурукай сад тир Стал Сулейманан райондин Цийи Макъарин хуьре яшамеш жезвай агъсакъл Рамазан Эмиргъамзаевалай 1924-йисуз Махачкъаладин базарда бязи метягърин къиметар гъихътинбур тиртла къейднавай чар агакъна. Саки 100 йис идалай вилик авай ва къенин йикъан къиметар гекъигайла аквазвайвал, а йисара са вацра 2-3 манатдихъ хизан тамамдиз недай-хъвадай суьрсетдал таъминариз жезвай. Ша чун килигин гъихътин къиметар авайтла а йисара.

Мисал яз, 1924-йисуз республикадин меркездин базарда са пут гуьур (тахминан - 17 кг) 35-40 кепекдихъ маса къачуз жезвай, са пут картуфар лагъайтла, 6 кепекдихъ. Цурурай гъеридин са фунт (тахминан - 400 гр) - 7, 10 кака - 2-3, са фунт шекер - 3-4, са фунт пасук - 3, са пут семечкадин гъери - 76, са фунт чичкекар - 2, як - 4-5, запун - 2, нафт - 1, са пут пахлаяр - 24, цивин 15 кепекдай маса гузвай.

Къвалин кайваниривай са аршин (саки метр) чит 3-4 кепекдай маса къачуз жезвай.

Алай вахтунда девирарни дегиш хъанва, къиметарни. Чи йикъара шегъердин чкада хизанни галаз са вацра яшамеш хъун патал агъа клан 30 агъзур манат пул герек жезва. 1924-йисав гекъигун патал, исятда меркездин базарда авай къиметрихъ галаз таниш жен. Мисал яз, картуфрин 1 кг - 45, цурурай гъери - 600, семечкадин гъери - 150, шекер - 52, чичкекар - 25, пахлаяр - 100-120, як - 410, ниси - 400-450, 10 кака - 80, са шешел гуьур (50 кг) 1400 манатдай маса гузва.

Шегъерэгълийривай недай-хъвадай суьрсет базардинбурулай ужуз къиметрай маса къачуз жедайвал, республикадин къилевайбурун теклифдалди, Махачкъалада гъар вацра хуьруьн майишатдин метягърин мекераяр къиле тухузва. Газетдин ала-тай нумрадай хабар гайивал, нубатдин мекера 16-октябрдиз къиле фида. Къиметрин жигъетдай са акъван еке тафават авачтани, мекерадай къачузвай метягърин ери базардинбурулай хъсан я.

Нубатдин нумра

Абад АЗАДОВ

"Самур" журналдин нумра акъатнава. Ам Дагъустандин халкъдин писатель Абдуселим Исмаилован "Чехи барбат" вилин 30 йис" макъаладилай гатлунзава. Авторди СССР чукурлайдалай инихъ уьлкведа арадал атай вакъийриз ва исятда авай гъалариз къимет гузва.

Нумрада къилин чка гъикаятдин паюни къазва. Дагъустандин халкъдин шайр Арбен Къардашан "Вачле - хваяр" роман да-вамарнава.

Публицист, писатель Нариман Ибрагъимован "Тапаррин къармахра" цийи романдай къилер гуз эгечнава. И эсер ва шайр Шагъабудин Шабатова автордикай хъенвай макъала писа-

телдин 70 йисан юбилейдиз талуькарнава.

"Шиират" паюна Муьгъверган Алидин 150 йисан юбилейдиз талуькарнавай алим, литературовед Гъажи Гашарован макъала ва шайрдин шиирар, алай аямдин бажарагълу шайр, рикле ашкъидин цай куьквенвай Зульфигъар Къафланован цийи эсерар, Аллагъяр Абдулгалимован "Къугъдин эхиримжи мани..." твар алай баллада ганава.

Дагъустандин автономиядин 100 йисан юбилейдиз талуь яз СССР-дин Верховный Советдин депутат хъайи ва республикадин нафтладин хел вилик тухуник еке пай кутур Велихан Шайдаевакай А. Исмаилован очерк чапнава.

Хуьруьнрал рикл алайбурувай Шихмурад Агъакеримован "Акъуллу свас" къаравили келиз жедда.

Икни жедда къван!

Агъ, луту-луту-у!

Нурудин НАСРУЛЛАЕВ

Билетар къачуз са жерге акъвазнава. Атана сад, нубатра авайбуру квазин такъуна, фена виридалай вилик акъвазна. Анал алайда адаз меслят гузва:
- Гуьурметлу кас, чун нубатра авайди я, жувани нубатдал амал ая.

Зун директор я! - лагъана, ам чин анихъ элкъуьрна, къил агъузна акъвазна.

- Паг! Ятла я ман директор, квелди вун артух я залай?! Вун директор ятла, зун артист, халкъдин артист я! - кам къачуна гъадан вилик фена акъвазна артист.

Абурун арада авай гуьже-тар акур сад тарпна акъатна нубатрин жергедай:

- Гъак! Ян?! Куьн сад директор, сад артист ятла, зун милица я! Акъазван, зуни акъвазнава ну-

батда! Къевай жезвачни къайда-адет хвейитла?! Давай, гъар сад жуван чкадал акъваз! - ван хкисна хъиз акъатна.

Вири секин - умун хъана, гъадаз - къанундардиз - регимлу вилерай, разивилелди килигзава. Адани жибиндай муькьувилелди телефон акъудна, килигна хтуна.

- Жерге - нубатар чурмир! Алайвал чкайрал акъваз! - хълагъ хъууна, вун сикл ятла, зун сиклрен тум я лугъудай жуьреда, виридалай вилик нубатсуз билет къачуна, вичин лутувилел шак ийидалди, кам веьена са патяхъ и гъарамзадади.

Жергеда авайбуру "ана гъикл хъанай, ам вуж тир, икни жедда къван, агъ, луту-луту-у, къил акъатзамач лутудайни-кутудай" лугъуз, гила къанмишиз мягътел хъанва, итлаат яз алама, чпиз лагъайвал жерге-нубат чур тийиз.

2022-йис патал

Лезги газет

КХЪИХЪ!

йисанди - ПП200

6 вацранди - ПП171

ИНДЕКСАР:

почтайрин отделенийрай

газетдин къимет:

йиса - 873 манатни 73 кепек

6 вацра - 479 манатни 04 кепек

"Дагпечатдин" киоскрай:

йиса - 456 манат

6 вацра - 228 манат

Киоскрай вахчун патал газет къевай "Дагпечатдин" киоскра ва Каспийскда, Кирпичное шоссе куьчедин 13-нумрадин дараматдин 2-мертебада, къхъиз жедда.

Чи бухгалтериядай:

"Лезги газетдин" редакциядай чпи хутахдайбуру:

йиса - 325 манат

6 вацра - 162 манатни 50 кепек

Чи газет кхъинин патяхъай суалар пайда хъайитла, экъунин сятдин 9-далай нянин сятдин 6-далди и нумра-диз зенг ийиз жедда: 8-928-584-16-72

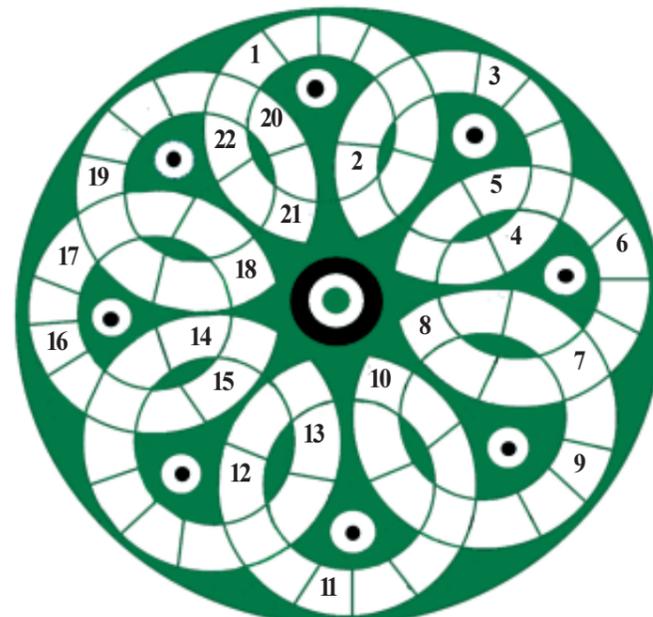
Малумат

Гуьурметлу газет къелзавайбуру!

Сергей Меликов Дагъустандин Къил яз хкъагъай РД-дин Халкъдин Собранидин нубатдин сессия хемис юкъуз, 14-октябрдиз, къиле финихъ галаз алакьалу яз, газетдин 41-нумра са йикъан геж - жуьмя юкъуз акъатнава. Къведай гъафтедилай газет адетдин къайдада - хемис йикъара акъатда.

Кроссчайворд

Туькьурайди - К. КЪАЛАЖУХВИ

1. Къашара жедай ризкъи.
2. Алай аямдин лезги шайр.
3. Пачагъдин, хандин къуллугъдал алайди.
4. Гъикаятдин чехи эсер.
5. Етим Эминан стха.
6. Ихтияр.
7. Йикъан са вахт.
8. Тегерандин агъали.
9. Россияда 1917-йисуз къиле феийи сиясатдин зурба вакъиа.
10. "Къванцел..." шайр Ф. Нагъиеван ктаб.
11. Украинадин "Дума".
12. Фекиди мискиндай гузвай эвер.
13. 2003-йисуз Госдумадин депутатвиле хкъагъай лезги (фамилия).
14. Сес.
15. Африкадин са уьлкве.
16. Гъашем.
17. Къвалин гъайван.
18. Къакъан буйдин инсан.
19. Дагъдин цен.
20. Кали гузвай продукт.
21. Мусурманди Аллагъдиз ийизвай ибадат.
22. Темен.

"ЛГ"-дин 40-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦИАРАРА: Зарафат. Бегълеяр. Къвал. Къавал. Везифа. Алагъан. Къел. Алаф. Аваран. Луту. Гуьмбет.

ТИК ЦИАРАРА: Зинбил. Фите. Рекъв. Ахъавал. Къвал. Лезн. Фарфалаг. Гъвар. Къвалак. Алуча. Ният.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди играми хтул **Играмудин МУКАЙЛОВ** рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз Седрединон Зият Бедировичаз, рагъметлудан хизанриз, стхайриз, вахариз, мукъва-къилийриз башсагълугъвал гузва.